

юридична книга

М.В. Грищук

ОСНОВИ ОХОРОНИ ПРАЦІ

КОНДОР

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ОСТРОЗЬКА АКАДЕМІЯ»

М. В. ГРИЩУК

ОСНОВИ ОХОРОНИ ПРАЦІ

Підручник

*Рекомендовано
Міністерством освіти і науки України
як підручник для студентів
вищих навчальних закладів*

Scanned by Greeny

КОНДОР

КИЇВ
2007

*Рекомендовано
Міністерством освіти і науки України
як підручник для студентів вищих навчальних закладів
(лист Міністерства освіти і науки України
№ 1/11-1876 від 13.05. 2003 р.)*

*Рекомендовано вченою радою
Національного університету «Острозька академія»
(протокол № 7 від 27 лютого 2003 р.)*

Рецензенти:

Сидорчук О. В. — доктор технічних наук, професор;
Кушнір М. П. — кандидат медичних наук, доцент

Гришук М. В.

Г85 **Основи охорони праці: Підручник.** — К.: Кондор,
2007 — 240 с.

ISBN 966-7982-89-0

Мета цього підручника — допомогти студентам у підготовці до практичних занять, заліків, екзаменів, при написанні рефератів відповідно до навчальної програми нормативної дисципліни «Основи охорони праці» для вищих закладів освіти, затвердженої Міністерством освіти України 31 липня 1997 р.

Для студентів вищих навчальних закладів, працівників служб охорони праці підприємств, організацій та установ.

ISBN 966-7982-89-0

© М. В. Гришук, 2006
© «Кондор», 2007

ЗМІСТ

Вступ	4
Тематичні лекції	5
Самостійна робота студента над дисципліною	7
Практичні роботи	7
Тематика рефератів	14
Питання до екзамену	16
Рекомендована література	19
Тема 1. Організація охорони праці в сучасних умовах	29
Тема 2. Законодавча та нормативна база України про охорону праці	33
Тема 3. Навчання з питань охорони праці	45
Тема 4. Державний нагляд і громадський контроль за охороною праці	50
Тема 5. Виробничий травматизм та захворюваність	58
Тема 6. Основи фізіології, гігієни праці та виробничої санітарії	75
Тема 7. Основи техніки безпеки	86
Тема 8. Пожежна безпека	97
Додатки	105
Закон України «Про охорону праці»	105
Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження порядку розслідування та обліку нещасних випадків невикробничого характеру»	135
Порядок розслідування та обліку нещасних випадків невикробничого характеру	135
Указ Президента України «Про певні заходи щодо запобігання виробничому травматизму та професійним захворюванням»	141
Постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання розслідування та обліку нещасних випадків, професійних захворювань і аварій на виробництві»	143
Положення про порядок розслідування та ведення обліку нещасних випадків, професійних захворювань і аварій на виробництві	145
Постанова Кабінету Міністрів України «Перелік обставин, за яких настає страховий випадок державного соціального страхування громадян від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання»	177
Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності»	179
Типове положення про кабінет охорони праці	226
Перелік документації з охорони праці, що повинна зберігатися на підприємстві, в установі, організації, незалежно від форм власності	233

ТЕМИ ЛЕКЦІЙ

ВСТУП

За останні роки в Україні спільними зусиллями центральних і місцевих органів влади створена цілісна система охорони праці, яка визнана як у нашій країні, так і за її межами. Проте, як свідчить аналіз, у нашій країні щорічно на виробництві травмується до 50 тис. чол. (з них до 1,5 тис. — смертельно), отримують професійні захворювання до 3,5 тис. чол., що зобов'язує рішуче відмовитися від закликів про безпеку праці, а конкретно працювати в інтересах людини.

Мета цього підручника — допомогти студентам у підготовці до практичних занять, заліків, екзаменів, при написанні рефератів відповідно до навчальної програми нормативної дисципліни «Основи охорони праці» для вищих закладів освіти, затвердженої Міністерством освіти України 31 липня 1997 р., а також дати методичні рекомендації у зв'язку з прийняттям 21.11.2002 р. Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про охорону праці», введеного в дію 18 грудня 2002 р., та прокоментувати певні структурні зміни, які відбулися в нашій державі за останні 10 років, пов'язані зі зміною суспільно-політичної формації, внаслідок чого було прийнято ряд нормативно-правових актів, які закріплювали ці зміни. Слід також зазначити, що прийняття цього Закону не викликає якихось додаткових позапланових заходів із його вивчення. У підручнику подані відповідні рекомендації, які можуть використовуватися як студентами, так і працівниками служб охорони праці галузей народного господарства та установ освіти.

Крім теоретичного матеріалу, у додатку подано законодавчі та нормативні акти з питань охорони праці.

Викладений у підручнику матеріал покликаний дати майбутнім фахівцям відповідні знання для безпечної організації самостійної роботи після завершення навчання.

ТЕМА 1. *Організація охорони праці в сучасних умовах*

1. Охорона праці як суспільно-економічний чинник і галузь науки. 2. Основні етапи розвитку охорони праці. 3. Стан охорони праці в Україні та інших країнах. 4. Основні поняття в галузі охорони праці. 5. Предмет, структура, зміст, мета курсу «Основи охорони праці». 6. Міжнародне співробітництво.

ТЕМА 2. *Законодавча та нормативна база України про охорону праці*

1. Основні законодавчі акти про охорону праці. 2. Основні положення Закону України «Про охорону праці». 3. Стимування охорони праці. 4. Охорона праці жінок, підлітків та інвалідів. 5. Фінансування охорони праці. 6. Державні нормативні акти про охорону праці. 7. Нормативні акти про охорону праці, що діють у межах підприємств. 8. Відповідальність за порушення законодавства про охорону праці. 9. Система управління охороною праці (СУОП). 10. Служба охорони праці на підприємстві. 11. Комісія з питань охорони праці на підприємстві. 12. Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності».

ТЕМА 3. *Навчання з питань охорони праці*

1. Види і строки проведення інструктажу з питань охорони праці та пожежної безпеки (вступний, первинний, повторний, позаплановий, цільовий). 2. Обов'язки та відповідальність керівників підприємства за організацію навчання і перевірку знань з охорони праці та пожежної безпеки. 3. Схеми вступного та первинного інструктажів. 4. Правила документального оформлення інструктажу.

ТЕМА 4. *Державний нагляд і громадський контроль за охороною праці*

1. Органи державного управління охороною праці та їх повноваження. 2. Державний нагляд за додержанням законодавчих та інших нормативних актів з охорони праці.

3. Громадський контроль за охороною праці. 4. Уповноважені найманими працівниками з питань охорони праці.

ТЕМА 5. Виробничий травматизм та захворюваність

1. Поняття про виробничий травматизм та професійні захворювання. 2. Основні причини їх виникнення, показники для оцінки. 3. Порядок розслідування та обліку небезпечних випадків на виробництві. 4. Методи аналізу травматизму. 5. Основні технічні та організаційні засоби і заходи щодо боротьби з травматизмом і профзахворюваннями.

ТЕМА 6. Основи фізіології, гігієни праці та виробничої санітарії

1. Законодавство в галузі гігієни праці. 2. Фізіологічні особливості різних видів діяльності. 3. Гігієнічна класифікація праці. 4. Метеорологічні умови виробничого середовища. 5. Шкідливі речовини. 6. Основні заходи захисту від шкідливих речовин. 7. Освітленість. 8. Шум. 9. Вібрація. 10. Електромагнітне випромінювання. 11. Інфракрасне випромінювання. 12. Ультрафіолетове випромінювання. 13. Лазери. 14. Засоби індивідуального захисту. 15. Загальні санітарно-гігієнічні вимоги до розміщення підприємств, до виробничих і допоміжних приміщень.

ТЕМА 7. Основи техніки безпеки

1. Загальні вимоги безпеки до технологічного обладнання та процесів. 2. Безпека при експлуатації систем під тиском. 3. Безпека при вантажно-розвантажувальних роботах і на транспорті. 4. Безпека користувачів комп'ютерів. 5. Електробезпека. 6. Домедична допомога. 7. Методика складання інструкцій з охорони праці.

ТЕМА 8. Пожежна безпека

1. Основні поняття та значення пожежної безпеки. 2. Небезпечні та шкідливі фактори. 3. Основні причини пожеж. 4. Різновидності горіння. 5. Теоретичні основи горіння. 6. Показники пожежовибухонебезпечності речовин і матеріалів. 7. Категорії приміщень і їх захист. 8. Система попередження пожеж. 9. Засоби пожежегасіння. 10. Система протипожежного захисту. 11. Державний пожежний захист.

САМОСТІЙНА РОБОТА СТУДЕНТА НАД ДИСЦИПЛІНОЮ

Денна форма – конспектування статей, вміщених у журналі «Охорона праці» за рекомендацією викладача; підготовка до практичних аудиторних робіт; підготовка до контрольної роботи, захисту практичних робіт, заліку або екзамену (для окремих спеціальностей).

Заочна форма – конспектування та вивчення окремих тем за рекомендованими навчальними посібниками; підготовка до захисту практичних робіт та тестування.

Навчання за індивідуальними планами – конспектування та вивчення тем за рекомендованими навчальними посібниками; написання реферату; підготовка до захисту практичних робіт, реферату та заліку.

ПРАКТИЧНІ РОБОТИ

Метою практичної роботи є поточна перевірка рівня засвоєння студентами навчального матеріалу з окремих найважливіших і найскладніших тем дисципліни.

Практична робота № 1

Закон України «Про охорону праці»

1. Основні законодавчі акти України про охорону праці.
2. Принципи державної політики в галузі охорони праці.
3. Основні положення Закону України «Про охорону праці».
4. Гарантії прав громадян на охорону праці.

ЛІТЕРАТУРА: 1.1; 1.2; 1.3; 1.4; 1.5; 7.1; 7.3; 7.4; 7.7; 7.8.

Контрольні запитання

1. Назвіть загальні закони, що визначають основні положення з охорони праці.
2. Що є основним Законом України, що гарантує права громадян на безпечні та нешкідливі умови праці? Назвіть основні статті.
3. Що є спеціальними законодавчими актами? Дайте визначення ДНАОП.
4. Що таке підзаконні нормативні акти з питань охорони праці, де їх наведено?
5. Коли прийнятий Закон України «Про охорону праці».

- на кого поширюється його дія, що він визначає, регулює та встановлює?
6. Які пововедення пригадані Закону України «Про охорону праці»?
  7. Які найважливіші пововедення передбачені статтями Закону України «Про охорону праці»?
  8. Що висночас у себе повияга, дане у визначенні охорони праці:
    - соціально-економічні заходи з охорони праці;
    - організаційно-технічні заходи з охорони праці;
    - санітарно-гігієнічні та профілактичні заходи з охорони праці?
  9. Що є специфічною особливністю Закону України «Про охорону праці»?
  10. Яка роль держави у вирішенні питань та завдань охорони праці?
  11. Назвіть основні принципи державної політики в галузі охорони праці.
  12. Які гарантії прав громадян на охорону праці передбачено статтями Закону України «Про охорону праці»?
  13. Яка організація охорони праці на виробництві передбачена статтями Закону України «Про охорону праці»?
  14. Які види стимулювання з питань охорони праці передбачено статтями Закону України «Про охорону праці»?
  15. Як здійснюється державне управління охороною праці згідно із статтями Закону України «Про охорону праці»? Що таке СУОП?
  16. Як здійснюється державний нагляд і громадський контроль за охороною праці згідно із статтями Закону України «Про охорону праці»?
  17. Яка відповідальність працівників за порушення законодавства про охорону праці згідно із статтями Закону України «Про охорону праці»?
  18. Чим відрізняється нова редакція (21.11.2002 р. № 229-IV) Закону України «Про охорону праці».

Практична робота № 2

Навчання, інструктаж і перевірка знань працівників з питань охорони праці та пожежної безпеки

1. Види і строки проведення інструктажу з питань охорони праці та пожежної безпеки (вступний, первинний, повторний, позаплановий, цільовий).

2. Обов'язки та відповідальність керівників підприємства за організацію навчання і перевірку знань з охорони праці та пожежної безпеки. 3. Схема вступного та первинного інструктажів. 4. Правила документального оформлення інструктажу.

ЛІТЕРАТУРА: 1.13; 1.14; 1.15; 1.20; 1.21; 1.22; 1.23; 7.1; 7.3; 7.4; 7.7; 7.8.

Контрольні запитання

1. На основі якого нормативного документа проводиться навчання, інструктаж і перевірка знань працівників з питань охорони праці? Що встановлюється цим документом, на кого він поширюється?
2. Які документи з питань навчання та інструктажів розробляються на підприємстві, в організації?
3. На кого покладається відповідальність за організацію навчання та інструктажів у межах підприємства і структурних підрозділів, хто здійснює контроль за цим процесом?
4. Хто і згідно з яким нормативним документом проходить попереднє спеціальне навчання і перевірку знань, в які терміни?
5. Як проходить навчання осіб, що займаються індивідуальною діяльністю?
6. Хто складає перелік питань для перевірки знань з охорони праці, з ким вони узгоджуються та ким затверджуються?
7. Як розподіляються інструктажі за характером і часом проведення?
8. Хто, з ким, де, згідно з якою і ким затвердженою програмою проводить інструктажі? Які документи при цьому оформляються?
9. Дайте перелік питань вступного інструктажу.
10. Дайте перелік питань первинного інструктажу.
11. Який документ і відносно до чого розробляється на підприємстві, в організації з питань проведення спеціального навчання та інструктажів з пожежної безпеки?
12. Хто і з ким проводить пожежно-технічний мінімум і в які строки?
13. Хто розробляє і з ким погоджується програма пожежно-технічного мінімуму?

14. На кого покладається відповідальність за організацію навчання з пожежної безпеки?
15. Як діляться протипожежні інструктажі за призначенням та часом?
16. Назвіть приблизний перелік питань, з якими необхідно ознайомити працівників під час проведення протипожежних інструктажів.

Практична робота № 3

Методика складання інструкцій з охорони праці та пожежної безпеки

1. Мета і призначення інструкцій з охорони праці.
2. Вихідні дані для складання інструкцій.
3. Структура інструкцій.

ЛІТЕРАТУРА: 1.3; 1.4; 11.13; 1.14; 1.15; 1.20; 1.21; 1.22; 1.23; 1.24; 1.25; 1.27; 1.28; 1.29; 2.1–2.10; 3.1–3.48; 6.2; 7.1; 7.4; 7.7.

Контрольні запитання

1. Яке призначення інструкції з охорони праці та пожежної безпеки?
2. Як інструкції впливають на якість проведення інструктажів?
3. Яким документом є інструкція і що вона встановлює?
4. Як поділяються інструкції?
5. Хто і на основі чого розробляє інструкції і що у них обов'язково враховується?
6. На основі чого розробляється перелік інструкцій, ким він затверджується?
7. Хто на підприємстві здійснює постійний контроль за своєчасною розробкою інструкцій?
8. Як використовуються і оформляються типові інструкції?
9. Що включає в себе підготовча робота при розробці інструкції?
10. Кому на розгляд подається проект інструкції і хто її затверджує та у скількох екземплярах?
11. Що обов'язково присвоюється кожній інструкції?
12. Які розділи повинна вміщувати інструкція?
13. Як викладаються вимоги в інструкціях?
14. З якою метою інструкції періодично перевіряють? Яка

- періодичність цієї роботи, хто це виконує та несе за це відповідальність, яку відмітку і де роблять при перегляді інструкції?
15. Ким і де реєструються інструкції, хто встановлює порядок реєстрації?
16. Хто видає інструкції і які документи при цьому оформляються?
17. У кого має зберігатися комплект діючих інструкцій?
18. Які основні вимоги до інструкцій про заходи пожежної безпеки?
19. Опишіть, як має бути оформлена обкладинка, перша і остання сторінки інструкції з охорони праці для працюючих.

Практична робота № 4

Розслідування та облік нещасних випадків, професійних захворювань та аварій на виробництві

1. Розслідування та облік нещасних випадків на виробництві та в навчальних закладах.
2. Розслідування та облік професійних захворювань.
3. Розслідування та облік аварій.

ЛІТЕРАТУРА: 1.8; 1.9; 1.11; 1.34; 7.1–7.7.

Контрольні запитання

1. Яким документом регламентується порядок розслідування нещасних випадків?
2. На кого поширюється дія Положення про розслідування та облік нещасних випадків, професійних захворювань та аварій на виробництві і на кого не поширюється?
3. Хто визначає порядок розслідування нещасних випадків з учнями і студентами?
4. Порядок визначення ушкоджень здоров'я працівників, які відносяться до нещасних випадків?
5. Які травми підлягають розслідуванню, за яких умов беруться на облік, що при цьому оформляється?
6. У яких випадках акт за формою Н-1 не складається, а складається за формою НТ?
7. Кого і як повідомляють про нещасний випадок?

8. Які обов'язки керівника у разі отримання інформації про нещасний випадок?
9. Хто організовує розслідування, який склад комісії, хто голова комісії, що і протягом якого часу має вирішити комісія?
10. Які документи додаються до акта Н-1?
11. Де реєструються акти нещасних випадків за формою Н-1? Як довго вони зберігаються?
12. Хто затверджує акти Н-1, протягом якого часу, кому вони розсилаються?
13. Як розслідуються нещасні випадки про які своєчасно не повідомили керівника чи власника?
14. Як розслідуються нещасні випадки, що сталися з працівниками інших підприємств?
15. Як розслідуються нещасні випадки, що сталися з учнями і студентами?
16. Хто здійснює контроль за своєчасним розслідуванням нещасних випадків і які їх повноваження?
17. Як і хто вирішує питання у разі відмови власника скласти акт за формою Н-1?
18. Які нещасні випадки підлягають спеціальному розслідуванню, кому про них повідомляється, хто організовує розслідування та який склад комісії?
19. Як проводиться спеціальне розслідування при загибелі 2–4 осіб, 5 і більше осіб та при травмі 10 і більше осіб?
20. Протягом якого часу проводиться спеціальне розслідування, хто може його продовжити, які документи при цьому оформляються?
21. Які обов'язки власника під час розслідування?
22. Хто, у який строк і кому розсилає матеріали розслідування, де залишається перший екземпляр, хто і як на них реагує?
23. Що є причиною хронічних захворювань?
24. Що необхідно для проведення розслідування професійних захворювань та отруєнь, хто, кому і в які строки посилає повідомлення?
25. Хто організовує розслідування професійних захворювань, на основі якого нормативного акта і в які строки? Хто і які документи при цьому оформляє, де проводиться реєстрація, як і в які строки вирішуються спірні питання?

26. Який документ має бути розроблено на підприємстві на випадок аварії, що їм передбачається?
27. На які категорії поділяються аварії?
28. Порядок повідомлення про аварію, та порядок введення в дію плану ліквідації аварії. Які заходи вживаються в першу чергу?
29. Як розслідуються аварії при:
  - наявності нещасного випадку;
  - при аваріях I або II категорій?
30. Протягом якого часу і які документи оформляються при аваріях, хто може продовжити строк розслідування?
31. Які документи має прийняти власник, куди направляються акти розслідування та де вони зберігаються, хто обліковує і хто кого інформує про здійснення заходів, запропонованих комісією з розслідування?

ТЕМАТИКА РЕФЕРАТІВ

1. Охорона праці та соціальний захист в Україні: стан, проблеми, перспективи.
2. Охорона праці як основний напрямок соціальної політики України.
3. Досвід зарубіжних країн у реалізації заходів з охорони праці.
4. Травматизм на виробництві та його соціально-економічні наслідки.
5. Система соціального захисту від професійних ризиків.
6. Розвиток соціального партнерства в галузі охорони праці.
7. Розвиток охорони праці в Україні.
8. Міжнародне співробітництво в галузі охорони праці.
9. Науково-технічний прогрес і безпека праці.
10. Удосконалення умов праці на підприємстві.
11. Управління охороною праці на підприємстві.
12. Соціально-економічна оцінка умов праці.
13. Страхування виробничих ризиків.
14. Контроль за охороною праці на підприємстві.
15. Економічне стимулювання підприємств, спрямоване на поліпшення умов праці.
16. Економічна відповідальність підприємств за порушення нормативних актів про охорону праці.
17. Світовий досвід управління умовами та охороною праці.
18. Економічні методи управління умовами та охороною праці.
19. Травматизм і захворюваність на виробництві.
20. Планування поліпшення умов праці на основі колективного договору.
21. Удосконалення механізму витрат, пов'язаних з поліпшенням умов праці.
22. Фінансування заходів щодо поліпшення умов і охорони праці.
23. Форми й методи регулювання відповідальності підприємств за порушення законодавчих та нормативних актів з охорони праці.
24. Методи оцінки стану умов праці.
25. Стимулювання природоохоронної діяльності підприємства.
26. Оцінка соціальної та соціально-економічної ефективності заходів з поліпшення умов і охорони праці.

27. Реформування системи охорони праці.
28. Сучасні проблеми поліпшення умов праці.
29. Науково-технічний прогрес і безпека праці.
30. Система захисту працівників на виробництві та її вдосконалення.
31. Психологічне та інженерне забезпечення охорони праці.
32. Порядок організації державного нагляду за охороною праці.
33. Науково-технічне та соціальне забезпечення охорони праці в Україні.
34. Шкідливі виробничі фактори та засоби захисту від них.
35. Актуальні проблеми гігієни праці.
36. Система управління охороною праці на підприємстві.
37. Принципи організації та функціонування системи управління охороною праці на підприємстві.
38. Планування та стимулювання діяльності з охорони праці.
39. Фінансування заходів з поліпшення умов охорони праці.
40. Застосування комп'ютерних методів, прикладного та інформаційного забезпечення охорони праці.
41. Нова редакція Закону України «Про охорону праці» (21.11.2002 р. № 229-IV) – суттєвий крок у покращенні дотримання охорони праці в Україні.

Тема реферату вибирається за останніми двома цифрами залікової книжки, додавши до них порядковий номер у списку групи. Якщо отримане число більше 40 – варіант вибирають за останньою цифрою.

На титульній сторінці реферату мають бути написані прізвище та ініціали студента, номер його залікової книжки та порядковий номер у списку групи, назва групи, назва дисципліни, номер варіанта. Реферат треба здати на кафедру не пізніше як за 10 днів до екзамену, після рецензування викладачем студент має переглянути роботу та, враховуючи зауваження, дорацювати.

Реферат оцінюється за такими критеріями:

- логічність плану;
- повнота і глибина розкриття теми;
- наявність таблиць, рисунків;
- відображення практичного досвіду роботи,
- актуальність;
- оформлення.

1. Назвіть основні етапи розвитку охорони праці.
2. Розкрийте зміст поняття «охорона праці».
3. У чому полягає соціально-економічне значення охорони праці?
4. Які права на охорону праці має працівник під час роботи на підприємстві?
5. Як законодавство охороняє працю жінок і неповнолітніх?
6. Назвіть основні причини нещасних випадків в Україні.
7. Назвіть основні законодавчі акти з охорони праці.
8. Які права і компенсації має працівник під час роботи у важких та шкідливих умовах?
9. Дайте визначення основних понять у галузі охорони праці.
10. Назвіть основні статистичні дані з питань охорони праці у світі, Україні, області.
11. Розкрийте сутність створення всеохоплюючої правової основи для роботи з охорони праці в Україні.
12. Які закони України, що регламентують питання охорони праці ви знаєте?
13. Які державні та громадські органи здійснюють в Україні нагляд та громадський контроль за охороною праці?
14. Які види відповідальності існують за порушення законодавства про охорону праці?
15. Які основні нормативні акти підприємств ви знаєте?
16. Розкрийте зміст поняття «умови праці»
17. Назвіть статті Конституції України, які регламентують питання охорони праці.
18. Назвіть завдання охорони праці.
19. Що визначає, регулює і встановлює Закон України «Про охорону праці», у чому його специфічна особливість?
20. Назвіть основні принципи державної політики в галузі охорони праці.
21. Розкрийте зміст понять «виробниче середовище» та «умови праці».
22. Які ви знаєте категорії робіт?
23. Який вплив шуму і вібрації на людину та які існують засоби захисту проти її дії?

24. Який існує поділ шкідливих речовин на класи безпеки?
25. Дайте класифікацію електромагнітних полів і впроміювань.
26. Назвіть основні положення Закону України «Про охорону праці».
27. Які основні надбання Закону України «Про охорону праці»?
28. Що являють собою граничнодопустимі концентрації (ГДК)?
29. Що являють собою ДНАОП?
30. Які нормативні акти про охорону праці, що діють у межах підприємств, ви знаєте?
31. До яких видів відповідальності згідно з Законом України «Про охорону праці» притягаються працівники, винні в порушенні охорони праці?
32. Назвіть органи державного управління охорони праці, означте їх компетенцію та повноваження.
33. Дайте визначення СУОП.
34. Служба охорони праці на підприємстві, в організації; її завдання та функції.
35. Комісія з питань охорони праці - мета створення, завдання діяльності, права.
36. Навчання та види інструктажів з питань охорони праці.
37. Навчання з питань охорони праці при прийнятті на роботу і в процесі роботи.
38. Стажування (дублювання) та допуск працівників до роботи.
39. Державний нагляд і громадський контроль за охороною праці.
40. Які нещасні випадки підлягають розслідуванню? У яких випадках складається акт за формою Н-1, а в яких випадках за формою НТ (невиробничий травматизм)?
41. Хто здійснює контроль за своєчасним розслідуванням нещасних випадків, професійних захворювань та аварій?
42. Законодавство в галузі гігієни праці.
43. Фізіологічні особливості різних видів діяльності.
44. Загальні вимоги безпеки до технологічного обладнання та процесів.

45. Що повинна знати і вміти особа, що надає першу допомогу?
46. Яка послідовність надання першої допомоги?
47. Безпека при експлуатації систем під тиском.
48. Безпека при вантажно-розвантажувальних роботах і на транспорті.
49. Які небезпечні та шкідливі фактори постають під час роботи на комп'ютері?
50. Електробезпека.
51. Електротравматизм. Види електричних травм.
52. Суть Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності».
53. Основні поняття та значення пожежної безпеки.
54. Вогненебезпечні властивості матеріалів і речовин.
55. Вогневибухонебезпечність об'єкта.
56. Система попередження пожеж.
57. Система протипожежного захисту.
58. Зовнішні і внутрішні протипожежні заходи.
59. Які ви знаєте первинні засоби гасіння пожеж?
60. Де виникає і накопичується статична електрика і яка її дія на людину і обладнання?
61. Загальні принципи організації пожежної безпеки.
62. Державний пожежний нагляд.
63. Завдання та види пожежної охорони.
64. Вивчення питань пожежної безпеки.
65. Назвіть завдання, функції і права Держнаглядохоронпраці України?
66. Роль громадських об'єднань у галузі охорони праці.
67. Охарактеризуйте систему фінансування охорони праці.
68. Назвіть обов'язки власника підприємства в галузі охорони праці.
69. Які обов'язки працівника щодо виконання нормативних актів про охорону праці?
70. Функції та права служби охорони праці підприємства (організації).
71. Визначення та права комісії з питань охорони праці.
72. Назвіть основні принципи економічного стимулювання охорони праці.
73. Чим відрізняється нова редакція (21.11.2002 р. № 229-IV) Закону України «Про охорону праці» від попередньої.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

I. Законодавчі та нормативні акти

- 1.1. Конституція України. – К.: Офіційне видавництво Верховної Ради, 1996.
- 1.2. Кодекс законів про працю України. – К., 1997.
- 1.3. Про охорону праці. Закон України; Затв. Верховною Радою України 21.11.2002 р. № 229-IV // Безпека праці. – Рівне. – 2003. – № 1, – С. 2- 11.
- 1.4. Про пожежну безпеку: Закон України; Затв. Верховною Радою України від 17 груд. 1993 р. // Охорона праці і пожежна безпека в закладах освіти: Зб. нормативних документів / Упорядник В. Е. Луничек, Ю. С. Давиденко, В. Р. Коросв. – Гімназія, 2000. – Серія «Адміністратор школи». – С. 21.
- 1.5. Про забезпечення санітарного і епідемічного благополуччя населення: Закон України; Затв. Верховною Радою України 24.02.1994 р. // Охорона праці і пожежна безпека в закладах освіти: Зб. нормативних документів / Упорядник В. Е. Луничек, Ю. С. Давиденко, В. Р. Коросв. – Гімназія, 2000. – Серія «Адміністратор школи». – С. 33.
- 1.6. Про дорожній рух: Закон України; Затв. Верховною Радою України від 28.01.1993 р. // Законодавство України про охорону праці: У 3 т., Т. 3. – К., 1995. – С. 452–486.
- 1.7. Положення про Національну Раду з питань безпечної життєдіяльності населення: Затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 15 верес. 1993 р. № 733. Зміни, Постанови Кабінету Міністрів: 12.08.94. № 554; 20.07.96. № 820; 28.10.97. № 1186; 18.05.98. № 684; 10.05.99. № 782; 30.03.00. № 593; 12.04.02. № 531 // Державний реєстр міжгалузевих і галузевих нормативних актів про охорону праці – Х.: Форт, 2003. – С. 8.
- 1.8. Типове положення про службу охорони праці: Затв. наказом Держ. ком. України з нагляду за охороною праці від 3 серп. 1993 р. № 73. Зміни 17.05.96. № 82 // Державний реєстр міжгалузевих і галузевих нормативних актів про охорону праці – Х.: Форт, 2003. – С. 10.
- 1.9. Типове положення про комісію з питань охорони праці на підприємствах: Затв. наказом Держ. ком. України

з нагляду за охороною праці від 3 серп. 1993 р. № 72. Зміни: 03.02.94. № 8 // Державний реєстр міжгалузевих і галузевих нормативних актів про охорону праці — Х.: Форт, 2003. — С. 9.

1.10. Типове положення про роботу уповноважених трудових колективів з питань охорони праці: Затв. наказом Держ. ком. України з нагляду за охороною праці 28.12.93. № 135 // Законодавство України про охорону праці: У 3 т., Т. 1. — К., 1995. — С. 336–341.

1.11. Положення про розслідування і облік нещасних випадків, професійних захворювань та аварій на підприємствах, в установах і організаціях: Затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 21 серпня 2001 р. № 1094. «Охорона праці і пожежна безпека в закладах освіти (частина III)»: Зб. нормативних документів / Упорядники В. Е. Луначек, Ю. С. Давиденко. — Гімназія, 2002. — Серія «Адміністратор школи». — С. 8.

1.12. Положення про розробку інструкції з охорони праці. Держнаглядохорони праці України 29.01.98. № 9.

1.13. Типове положення про навчання з питань охорони праці: Затв. наказом Держнаглядохорони праці України 17.02.99. № 27. Державний реєстр міжгалузевих і галузевих нормативних актів про охорону праці — Х.: Форт, 2003. — С. 9.

1.14. Положення про навчання неповнолітніх професіям, пов'язаним з важкими роботами і роботами із шкідливими або небезпечними умовами праці. 30.12.94. Наказ Держнаглядохорони праці № 130 // Державний реєстр міжгалузевих і галузевих нормативних актів про охорону праці. — Х.: Форт, 2003. — С. 11.

1.15. Перелік посадових осіб, які повинні проходити попередню і періодичну перевірку знань з охорони праці: Затв. наказом Держ. ком. України з нагляду за охороною праці від 11 жовт. 1993 р. № 94 // Законодавство України про охорону праці: У 3 т., Т. 1. — К., 1995. — С. 470–472.

1.16. Типове положення про кабінет охорони праці. Держнаглядохорони праці України 18.07.97. № 191.

1.17. Інструкція про порядок зупинки експлуатації об'єктів при наявності порушень нормативних актів про охорону праці. Держнаглядохорони праці України 30.12.94. № 133

1.18. Положення про порядок накладення штрафів на

підприємства, установи і організації за порушення нормативних актів про охорону праці: Затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 17 верес. 1993 р. № 754. Зміни: Постанови Кабінету Міністрів України: 09.03.99. № 335; 01.09.00. № 1382. // Державний реєстр міжгалузевих і галузевих нормативних актів про охорону праці — Х.: Форт, 2003. — С. 8.

1.19. Порядок опрацювання та затвердження власником нормативних актів про охорону праці, що діють на підприємстві. Держнаглядохорони праці України 21.12.93. № 132.

1.20. Перелік робіт з підвищеною небезпечкою: Затв. наказом Держ. ком. України з нагляду за охороною праці від 30 листоп. 1993 р. № 123 // Законодавство України про охорону праці: У 3 т., Т. 1. — К., 1995. — С. 460–468.

1.21. Перелік робіт, де необхідний професійний відбір: Затв. наказом М-ва охорони здоров'я України і Держ. ком. України з нагляду за охороною праці від 23 вересня 1994 р. № 263/121 // Законодавство України про охорону праці: У 3 т., Т. 3. — К., 1995. — С. 348–351.

1.22. Перелік важких робіт і робіт зі шкідливими та небезпечними умовами праці, на яких забороняється використання праці неповнолітніх: Затв. наказом М-ва охорони праці України від 31 берез. 1994 р. № 46 // Законодавство України про охорону праці: У 3 т., Т. 1. — К., 1995. — С. 354–440.

1.23. Перелік важких робіт і робіт зі шкідливими і небезпечними умовами праці, на яких забороняється використання праці жінок: Затв. наказом М-ва охорони праці України від 29 грудня 1993 р. № 256 // Законодавство України про охорону праці: У 3 т., Т. 3. — К., 1995. — С. 316–344.

1.24. Граничні норми підйому і переміщення тяжких предметів жінками: Затв. наказом М-ва охорони праці України від 10 груд. 1993 р. № 241 // Законодавство України про охорону праці: У 3 т., Т. 3. — К., 1995. — С. 346.

1.25. Положення про медичне обстеження працівників певних категорій: Затв. наказом М-ва охорони праці України від 31 берез. 1994 р. № 45 // Законодавство України про охорону праці: У 3 т., Т. 3. — К., 1995. — С. 286–314.

1.26. Спільні рекомендації державних органів і профспілок про зміст розділу «Охорона праці в колективному договорі (угоді, трудовому договорі)» // Законодавство

України про охорону праці: У 3 т., Т.1. – К., 1995. – С. 505–517.

1.27. Порядок розробки і затвердження власником нормативних актів про охорону праці, які діють на підприємстві: Затв. наказом Держ. ком. України з нагляду за охороною праці від 21 грудня 1993 р. № 132 // Законодавство України про охорону праці: У 3 т., Т. 2. – К., 1995. – С. 282–285.

1.28. Рекомендації Держнаглядохоронпраці щодо застосування Порядку розробки та затвердження власником нормативних актів про охорону праці, які діють на підприємстві // Законодавство України про охорону праці: У 3 т., Т. 2. – К., 1995. – С. 286–314.

1.29. Єдина державна система показників обліку умов та безпеки праці: Затв. наказом Держ. ком. України з нагляду за охороною праці від 31 берез. 1994 р. № 27 // Законодавство України про охорону праці: У 3 т., Т.2. – К., 1995. – С. 222–242.

1.30. Положення про видачу Державним комітетом з нагляду за охороною праці власнику підприємства, установи, організації або уповноваженому їм органу дозволу на початок роботи підприємства, установи, організації: Затв. Постановою Кабінету Міністрів України 6 жовт. 1993 р. № 831 // Законодавство України про охорону праці: У 3 т., Т. 2. – К., 1995. – С. 194–197.

1.31. Типове положення про базову (головну) організацію, міністерство, відомство, об'єднання підприємств з питань нормотворчої діяльності у сфері охорони праці: Затв. наказом Держ. ком. України з нагляду за охороною праці від 8 лип. 1994 р. № 66 // Законодавство України про охорону праці: У 3 т., Т. 2. – К., 1995. – С. 300–305.

1.32. Положення про експертно-технічний центр (госпрозрахунковий підрозділ) Держнаглядохоронпраці України: Затв. наказом Держ. ком. України з нагляду за охороною праці від 21 листоп. 1994 р. № 116 // Законодавство України про охорону праці: У 3 т., Т. 2. – К., 1995. – С. 336–360.

1.33. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності: Закон України // Охорона праці 11/99. – С. 23–41

1.34. Порядок розслідування та обліку нещасних випад-

ків не виробничого характеру: Затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 22 березня 2001 р. № 270. // Охорона праці і пожежна безпека в закладах освіти (частина III): Зб. нормативних документів / Упорядники В. Е. Луцячек, Ю. С. Давиденко. – Гімназія, 2002. – Серія «Адміністратор школи». – С. 8.

1.35. Перелік обставин, за яких настає страховий випадок державного соціального страхування громадян від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання. Затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 21 серпня 2001 р. № 1094. // Охорона праці і пожежна безпека в закладах освіти (частина III): Зб. нормативних документів / Упорядники В. Е. Луцячек, Ю. С. Давиденко. – Гімназія, 2002. – Серія «Адміністратор школи». – С. 8.

1.36. Закон України «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо посилення адміністративної відповідальності у вигляді штрафу». Постанова Верховної Ради України від 7 лютого 1997 р. / Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 14. – С. 211–240.

1.37. Міжнародне законодавство про охорону праці. Конвенції та рекомендації МОП. – К., 1997.

II. Міжгалузеві нормативні акти

2.1. Правила побудови та безпечної експлуатації ліфтів: Затв. Держгіртехнагляд України від 03.11.99. № 208.

2.2. Правила обладнання та безпечної експлуатації вагажомінімальних країв: Затв. Міністерством праці України від 20.08.02. № 409.

2.3. Правила побудови та безпечної експлуатації посудин, які працюють під тиском: Затв. Держнаглядохоронпраці України від 18.10.94 р. № 104. Зміни Держнаглядохоронпраці України 11.07.97. № 183 та Міністерства праці України 22.03.02. № 161.

2.4. Правила побудови та безпечної експлуатації парових та водонагрівальних котлів: Затв. Держнаглядохоронпраці України 26.05.94. № 51. Зміни: 11.07.97. № 182; 22.03.02. № 161.

2.5. Правила побудови та безпечної експлуатації трубопроводів пару, гарячої води: Затв. Держгіртехнагляд СРСР від 08.09.98. Зміни Міністерство праці України 06.03.02. № 131.

2.6. Правила безпеки систем газопостачання України Затв. Держнаглядохоронпраці України 01.10.98. № 254.

2.7. Правила технічної експлуатації електроустановок споживачів. Затв. Держнаглядохоронпраці України 09.01.98. № 4.

2.8. Правила пожежної безпеки в Україні. МВС України 22.06.95. № 400

2.9. Санітарні правила організації технологічних процесів і гігієнічні вимоги до виробничого устаткування № 1042-73 / М-во охорони здоров'я СРСР.

2.10. Санітарні норми проєктування промислових підприємств. СН 245-71 / М-во охорони здоров'я СРСР.

III. Міждержавні стандарти системи стандартів безпеки праці

3.1. ГОСТ 12.0.003-74. ССБТ. Опасные и вредные производственные факторы. Классификация (СТ СЭВ 790-77). Изменения 1978.

3.2. ГОСТ 12.1.002-84. СБТ. Электрические поля промышленной частоты. Допустимые уровни напряженности и требования к проведению контроля на рабочих местах.

3.3. ГОСТ 12.1.003-83. ССБТ. Шум. Общие требования безопасности. Изменения 1989.

3.4. ГОСТ 12.1.004-91. ССБТ. Пожарная безопасность. Общие требования. Изменения 01.07.95. Россия.

3.5. ГОСТ 12.1.005-88. ССБТ. Общие санитарно-гигиенические требования к воздуху рабочей зоны.

3.6. ГОСТ 12.1.006-84. ССБТ. Электромагнитные поля радиочастот. Допустимые уровни на рабочих местах и требования к проведению контроля (СТ СЭВ 5801-86) Изменения 1988.

3.7. ГОСТ 12.1.007-76. ССБТ. Вредные вещества. Классификация и общие требования безопасности. Изменения: 1981, 1990.

3.8. ГОСТ 12.1.010-76. ССБТ. Взрывобезопасность. Общие требования (СТ СЭВ 3517-81). Изменения 1983.

3.9. ГОСТ 12.1.012-90. ССБТ. Вибрационная безопасность. Общие требования.

3.10. ГОСТ 12.1.013-78. ССБТ. Строительство. Электробезопасность. Общие требования.

3.11. ГОСТ 12.1.014-84. ССБТ. Воздух рабочей зоны.

Метод измерения концентраций вредных веществ индикаторными трубками. Изменения 1990.

3.12. ГОСТ 12.1.018-93. ССБТ. Пожаровзрывобезопасность статического электричества. Общие требования.

3.13. ГОСТ 12.1.019-79. ССБТ. Электробезопасность. Общие требования и номенклатура видов защиты (СТ СЭВ 4830-84). Изменения 1986.

3.14. ГОСТ 12.1.029-80. ССБТ. Средства и методы защиты от шума. Классификация (СТ СЭВ 1928-79).

3.15. ГОСТ 12.1.030-81. ССБТ. Электробезопасность. Защитное заземление, зануление. Изменения 1987.

3.16. ГОСТ 12.1.036-81. ССБТ. Шум. Допустимые уровни в жилых и общественных зданиях (СТ СЭВ 2834-80).

3.17. ГОСТ 12.1.038-82. ССБТ. Электробезопасность. Предельно допустимые значения напряжений прикосновения и токов. Изменения 1988.

3.18. ГОСТ 12.1.041-83. ССБТ. Пожаровзрывобезопасность горючих пылей. Общие требования. Изменения: 1989; 1991.

3.19. ГОСТ 12.1.044-89. ССБТ. Пожаровзрывобезопасность веществ и материалов. Номенклатура показателей и методы их определения.

3.20. ГОСТ 12.2.003-91. ССБТ. Оборудование производственное. Общие требования безопасности.

3.21. ГОСТ 12.2.006-87. ССБТ. Безопасность аппаратуры электроиной сетевой и сходных с ней устройств, предназначенных для бытового и аналогичного общего применения. Общие требования и методы испытаний. Изменения 1992.

3.22. ГОСТ 12.2.020-76. ССБТ. Электрооборудование взрывозащитное. Классификация. Маркировка. Изменения: 1979; 1984.

3.23. ГОСТ 12.2.022-80. ССБТ. Конвейеры. Общие требования безопасности. Изменения: 1986; 1990.

3.24. ГОСТ 12.2.032-78. ССБТ. Рабочее место при выполнении работ сидя. Общие эргономические требования.

3.25. ГОСТ 12.2.033-84. ССБТ. Рабочее место при выполнении работ стоя. Общие эргономические требования.

3.26. ГОСТ 12.2.049-80. ССБТ. Оборудование производственное. Общие эргономические требования.

3.27. ГОСТ 12.2.053-91. ССБТ. Краны штабелеры. Требования безопасности.

3.28. ГОСТ 12.2.061-81. ССБТ. Оборудование производственное. Общие требования безопасности к рабочим местам.

3.29. ГОСТ 12.2.062-81. ССБТ. Оборудование производственное. Ограждения защитные. Изменения 1983.

3.30. ГОСТ 12.2.064-81. ССБТ. Органы управления производственным оборудованием. Общие требования безопасности.

3.31. ГОСТ 12.2.071-90. ССБТ. Краны грузоподъемные. Краны контейнерные. Требования безопасности.

3.32. ГОСТ 12.2.085-82. ССБТ. Сосуды, работающие под давлением. Клапаны предохранительные. Требования безопасности.

3.33. ГОСТ 12.2.096-83. ССБТ. Котлы паровые с рабочим давлением пара до 0,07 Мпа. Требования безопасности. Изменения 1988.

3.34. ГОСТ 12.3.002-75. ССБТ. Процессы производственные. Общие требования безопасности. Изменения: 1980; 1991.

3.35. ГОСТ 12.3.009-76. ССБТ. Работы погрузочно-разгрузочные. Общие требования безопасности. Изменения 1982.

3.36. ГОСТ 12.3.010-82. ССБТ. Тара производственная. Требования безопасности при эксплуатации.

3.37. ГОСТ 12.3.020-80. СБТ. Процессы перемещения грузов на предприятиях. Общие требования безопасности. Изменения 1988.

3.38. ГОСТ 12.3.046-91. ССБТ. Установки пожаротушения автоматические. Общие требования.

3.39. ГОСТ 12.4.009-83. СБТ. Пожарная техника для защиты объектов. Основные виды. Размещение и обслуживание. Изменения 1989.

3.40. ГОСТ 12.4.011-89. ССБТ. Средства защиты работающих. Общие требования и классификация.

3.41. ГОСТ 12.4.021-75. ССБТ. Системы вентиляционные. Общие требования. Изменения 1988.

3.42. ГОСТ 12.4.026-76. ССБТ. Цвета сигнальные и знаки безопасности. Изменения: 1980; 1986.

3.43. ГОСТ 12.4.040-78. ССБТ. Органы управления производственным оборудованием. Обозначения. Изменения 1982.

3.44. ГОСТ 12.4.123-83. ССБТ. Средства коллективной

защиты от инфракрасных излучений. Общие технические требования.

3.45. ГОСТ 12.4.124-83. ССБТ. Средства защиты от статического электричества. Общие технические требования.

3.46. ГОСТ 12.4.011-89. ССБТ. Средства коллективной защиты работающих от воздействий механических факторов.

3.47. ГОСТ 12.4.154-85. ССБТ. Устройства экранирующие для защиты от электрических полей промышленной частоты. Общие технические требования, основные параметры и размеры.

3.48. ГОСТ 12.4.155-85. ССБТ. Устройства защитного отключения. Классификация. Общие технические требования.

IV. Державні стандарти України з безпеки праці

4.1. ДСТУ 2156-93. ССБП. Безпечність промислових підприємств. Терміни і визначення.

4.2. ДСТУ 2272-93. ССБП. Ножежна безпека. Терміни і визначення.

4.3. ДСТУ 2293-99. Охорона праці. Терміни і визначення основних понять.

4.4. ДСТУ 2300-93. ССБП. Вібрація. Терміни і визначення.

4.5. ДСТУ 2325-93. ССБП. Шум. Терміни і визначення. V. Будівельні норми та правила

5.1. БНІП 2.01.02-85. Протипожежні норми.

5.2. БНІП 2.04.02-84. водоснабження. Наружні мережі та споруди.

5.3. БНІП 2.04.05-91. Отоплення, вентиляція та кондиціонування.

5.4. БНІП 2.09.04-87. Адміністративні та побутові будівлі.

5.5. БНІП 2.11.01-85. Складські будівлі.

5.6. БНІП П-4-79. Естественное та штучне освітлення. Норми проектування.

VI. Довідкова література

6.1. Безопасность труда в промышленности: Справочник / Сост. К. Н. Ткачук, П. Я. Галушко, Р. В. Сабарно и др. — К.: Техника, 1982.

6.2. Методичний посібник з питань експлуатації та застосування вогнегасників / Укр. н-д. ін-т пожеж. безпеки МВС України. -- К., Основа, 1997.

VII. Підручники та навчальні посібники

7.1. Жидецький В. П., Джигирей В. С., Мельшиков О. В. Основи охорони праці: Підручник. Вид. 5-ге, доповнене. Львів: Афіша, 2000.

7.2. Жидецький В. С. Охорона праці користувачів комп'ютерів: Навчальний посібник. -- Вид. 2-ге, доп. -- Львів: Афіша, 2000.

7.3. Катренко Л. А., Пістун І. П. Охорона праці в галузі освіти: Навчальний посібник. -- Суми: Університетська книга, 2001.

7.4. Охорона праці: Навчальний посібник / Я. І. Бедрій, В. С. Джигирей, А. І. Кидасюк та ін. -- Львів, ПТВФ «Афіша», 1997.

7.5. Охорона праці: Навчальний посібник / В. М. Ярошевська, П. М. Дубицький, Н. М. Прокопчук. -- К.: ІСДО, 1993.

7.6. Охорона праці: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / За ред. Є. О. Геврика -- Львів, 2000.

7.7. Практикум з охорони праці: Навчальний посібник / За заг. ред. канд. техн. наук І. П. Пістуна. -- Суми: Університетська книга, 2000.

7.8. Науково-практичний коментар до Закону України «Про охорону праці» С. П. Ткачук та інші. -- Київ: -- 1997.

7.9. Керб Л. П. Основи охорони праці: Навчально-методичний посібник для самост. вивч. дисц. -- К.: КНЕУ, 2001. -- 252 с.

7.10. Державний реєстр міжгалузевих і галузевих нормативних актів про охорону праці -- Х.: Форт, 2003. -- 192 с.

7.11. Денисенко Г. Ф. Охрана труда. -- М.: Высшая школа, 1985.

ТЕМА 1

ОРГАНІЗАЦІЯ ОХОРОНИ ПРАЦІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Мета вивчення теми: показати етапи розвитку охорони праці та її сучасний стан в Україні та за кордоном.

Дана тема розкриває такі питання:

1. Охорона праці як суспільно-економічний чинник і галузь науки.
2. Основні етапи розвитку охорони праці.
3. Стан охорони праці в Україні та інших країнах.
4. Основні поняття в галузі охорони праці.
5. Предмет, структура, зміст, мета курсу «Основи охорони праці».
6. Міжнародне співробітництво.

Методичні поради до вивчення теми

Багатоміліардна історія людства завжди супроводжувалася проблемами здоров'я і безпеки праці, які посідали чільне місце в соціальному та економічному житті суспільства.

Студентам слід звернути увагу на те, що охорона праці відіграє важливу роль як суспільний чинник, оскільки при систематичному покращанні умов праці, відсутності травматизму праця стає творчою, високопродуктивною, підвищує соціальну активність працівника. І навпаки, незадовільні умови праці завжди супроводжуються плинністю кадрів, відсутністю творчої активності, травматизмом, що безумовно є негативним соціальним явищем.

Особливо важливо осмислити економічне значення, адже здійснення заходів з поліпшення умов і охорони праці чинить стимулюючий вплив як на економічні, так і соціальні результати праці. Так, Г. Ф. Денисенко [8.10, с. 87] приводить дані, що комплекс заходів з поліпшення умов праці може забезпечити приріст продуктивності праці на 15–20%, а нормалізація освітлення робочих місць збільшує продуктивність праці на 6–13% та скорочує брак на 25%. Раціональна організація робочого місця підвищує продуктивність праці на 21%, раціональне фарбування робочих приміщень – на 25%.

Як дослідили українські вчені, у розвиток охорони праці значний внесок зробили [7.1, с. 8–9]: Арістотель (387–

322 рр. до н. е.), Гіпократ (400–377 рр. до н. е.), у епоху відродження Агрікола, Парацельс. У 1700 р. вийшла книга Бернардино Рамацині «Роздуми про хвороби ремісників»; приділяв увагу цьому питанню і М. В. Ломоносов, Ф. Ф. Ерисман (1842–1915 рр.) написав книгу «Професійна гігієна фізичної та розумової праці» (1877 р.). Ці питання досліджували вчені Д. П. Нікольський (1855–1918 рр.), О. О. Прес (1857–1930 рр.), В. О. Левинський (1867–1943 рр.), М. О. Видорчик (1875–1955 рр.) та ін. Сьогодні фундаментальні та прикладні наукові дослідження з вищезазначених питань проводять: Національний науково-дослідний інститут (НДІ) охорони праці, Державний НДІ техніки безпеки хімічних виробництв, Інститут медицини праці, Український ЦДІ пожежної безпеки, галузеві ЦДІ, проєкційно-конструкторські установи, навчальні заклади.

За статистичними даними МОП кількість нещасних випадків на виробництві становить щорічно 125 млн чол., з них близько 220 тис. гине. В Україні щорічно на виробництві травмується до 50 тис. чол. (з них до 1,5 тис. — смертельно), отримують професійні захворювання до 3,5 тис. чол. За останні чотири роки від пожеж і дорожньо-транспортних пригод, утоплень і нещасних випадків на виробництві та в побуті загинуло більше 200 тис. чол. У Рівненській області в 2002 році сталося 3 тис. нещасних випадків, щорічно тут травмується смертельно 20 осіб.

Пояснення цьому просте — негативне ставлення до охорони праці, про що свідчить аналіз травматизму. На цьому наголошують і фахівці МОП, які вивчаючи питання причин високої смертності від нещасних випадків в Україні, називають такі фактори, як незадовільна підготовка робітників і роботодавців з питань охорони праці, що супроводжується відсутністю належного контролю за станом безпеки; недостатнє забезпечення працюючих засобами колективного та індивідуального захисту.

Зважаючи на це, в Україні проводяться певні заходи з поліпшення роботи з питань охорони праці. Створено мережу базових нормативних організацій, затверджені Правила безпеки у вугільних шахтах; Правила охорони праці на автомобільному транспорті; Правила охорони праці на цукровому виробництві; Правила захисту від статичної електрики. 18.01.2001 р. прийнято Закон України «Про

об'єкти підвищеної небезпеки». Цим Законом вимоги промислової безпеки встановлюються для всіх стадій функціонування небезпечного промислового об'єкта, починаючи з його проєктування і закінчуючи виведенням з експлуатації. У статті 10 вищезазначеного Закону регламентується декларування безпеки для підприємств, що мають небезпечні промислові об'єкти. Мета декларації — примусити роботодавця оцінити наявні небезпеки та ризик їх проявів, скласти сценарій можливого розвитку аварійних подій і їх наслідків, зіставити наявні засоби захисту з необхідними й визначити план своїх дій щодо зниження небезпеки об'єктів. Перелік промислових об'єктів, що підлягають декларуванню, щорічно визначається сильним наказом Міністерства України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків аварії на ЧАЕС і Держнаглядохоронипраці.

Важливого значення набуває міжнародне співробітництво з питань охорони праці, яке полягає у вивченні, узагальненні та впровадженні світового досвіду з організації охорони праці; у виконанні міжнародних угод з охорони праці; у проведенні та участі в наукових чи науково-практичних конференціях та семінарах з охорони праці.

Значне місце серед міжнародних договорів, якими регулюються трудові відносини, належить конвенціям Міжнародної Організації Праці (МОП): № 115 — про захист працівників від іонізуючої радіації, № 120 — про гігієну праці в торгівлі та установах, № 32 — про захист працівників від нещасних випадків на завантаженні чи розвантаженні суден, № 119 — про забезпечення машини захисними пристроями та ін.

Дисципліна «Основи охорони праці» базується на загальноосвітніх (фізика, хімія, математика), спеціальних (опір матеріалів, електротехніка, технологія і устаткування виробництва) дисциплінах. Вона тісно пов'язана з безпекою життєдіяльності, науковою організацією праці, ергономікою, інженерною психологією та технічною естетикою.

Методологічною основою курсу «Основи охорони праці» є науковий аналіз умов праці, вивчення шкідливих і небезпечних факторів у технологічних процесах, виробничому обладнанні.

Термінологічний словник

Охорона праці – це система правових, соціально-економічних, організаційно-технічних, санітарно-гігієнічних та лікувально-профілактичних заходів і засобів, спрямованих на збереження здоров'я та працездатності людини в процесі праці [1.3].

Гуманізація праці – профілактика перевтоми, професійних захворювань, запобігання виробничому травматизму, підвищення змістовності праці, створення умов для всебічного розвитку особистості [7.9, с. 29].

Роботодавець – власник підприємства, установи, організації або уповноважений ним орган, незалежно від форм власності, виду діяльності, господарювання, і фізична особа, яка використовує найману працю [1.3].

Працівник – особа, яка працює на підприємстві, в організації, установі та виконує обов'язки або функції згідно з трудовим договором (контрактом) [1.3].

Умови праці – сукупність факторів виробничого середовища і трудового процесу, які впливають на здоров'я і працездатність людини в процесі праці [ГОСТ 605-74].

Шкідливий виробничий фактор – виробничий фактор, вплив якого може призвести до погіршення стану здоров'я, зниження працездатності працівника [4.3].

Небезпечний виробничий фактор – виробничий фактор, дія якого за певних умов може призвести до травм або іншого раптового погіршення здоров'я працівника [4.3].

Завдання для самостійного опрацювання

Прочитати та законспектувати конвенції МОП, що стосуються питань охорони праці. Опрацювати періодичну пресу за останні два роки з метою уточнення статистичних даних з питань охорони праці в світі, Україні, області.

Контрольні запитання

1. Розкрийте соціальне та економічне значення охорони праці в Україні.
2. Назвіть основні етапи розвитку охорони праці.
3. Назвіть основні статистичні дані з питань охорони праці у світі, Україні, області.
4. Розкрийте сутність створення всеохоплюючої правової основи для роботи з охорони праці в Україні.
5. Назвіть основні завдання курсу «Основи охорони праці».

Література до теми: 1.37; 7.1; 7.3; 7.8; 7.9; 7.10.

ТЕМА 2

ЗАКОНОДАВЧА ТА НОРМАТИВНА БАЗА УКРАЇНИ ПРО ОХОРОНУ ПРАЦІ

Мета вивчення теми: знати законодавчі акти України та нормативні акти держави і підприємств.

Дана тема розкриває такі питання:

1. Основні законодавчі акти про охорону праці.
2. Основні положення Закону України «Про охорону праці».
3. Стимулювання охорони праці.
4. Охорона праці жінок, підлітків та інвалідів.
5. Фінансування охорони праці.
6. Державні нормативні акти про охорону праці.
7. Нормативні акти про охорону праці, що діють у межах підприємств.
8. Відповідальність за порушення законодавства про охорону праці.
9. Система управління охороною праці (СУОП).
10. Служба охорони праці на підприємстві.
11. Комісія з питань охорони праці на підприємстві.
12. Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності».

Методичні поради до вивчення теми

Правовою основою законодавства щодо охорони праці є Конституція України.

У ст. 43 Конституції України записано: «Кожен має право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується», «Кожен має право на належні безпечні і здорові умови праці, на заробітну плату, не нижчу від визначеної законом», «Використання праці жінок і неповнолітніх на небезпечних для їхнього здоров'я роботах забороняється».

Кожен, хто працює, має право на відпочинок (ст. 45 Конституції України).

Ст. 46 Конституції України вказує на те, що громадяни мають право на соціальний захист.

Закон України «Про підприємства в Україні» (ст. 25) визначає, що підприємство зобов'язане забезпечити всім працівникам безпечні та нешкідливі умови праці.

Закон України «Про колективні договори і угоди» (ст. 7.) передбачає, що у колективному договорі встановлюються взаємні зобов'язання сторін щодо охорони праці, а ст. 8 визначає, що в угодах на державному, галузевому та регіональному рівнях регулюються основні принципи та норми реалізації соціально-економічної політики, зокрема щодо умов праці.

Кодекс законів про працю України (КЗпП), який визначає правові засади і гарантії здійснення громадянами України права розпоряджатися своїми здібностями до продуктивної і творчої праці, регулює трудові відносини працівників усіх підприємств, установ незалежно від форми власності, виду діяльності і галузевої належності. Розділ XI вищезазначеного Кодексу повністю присвячений охороні праці, студентам слід звернути увагу на такі статті: «Трудовий договір», «Робочий час», «Час відпочинку», «Професійні спілки», «Нагляд і контроль за додержанням законодавства про працю».

Питання охорони праці регламентують і Закони України: «Про безпеку безпечу», «Про використання ядерної енергії та радіаційний захист», «Про забезпечення санітарного та епідеміологічного благополуччя населення», «Про охорону здоров'я». Проте особливу увагу слід зосередити на Законі України «Про охорону праці», який прийнятий 21 листопада 2002 року та введений у дію 18 грудня 2002 року і є основоположним законодавчим документом у галузі охорони праці, дія якого поширюється на всі підприємства, установи і організації незалежно від форм власності та видів їх діяльності, на усіх громадян, які працюють, а також залучені до праці на цих підприємствах.

Особливу увагу при вивченні Закону слід звернути на такі статті:

Державна політика в галузі охорони праці згідно зі ст. 4 Закону базується на принципах:

— пріоритету життя і здоров'я працівників, повної відповідальності роботодавця за створення належних, безпечних і здорових умов праці;

— підвищення рівня промислової безпеки шляхом забезпечення суцільного технічного контролю за станом виробництв, технологій та продукції, а також сприяння підприємствам у створенні безпечних та нешкідливих умов праці;

— комплексного розв'язання завдань охорони праці на основі загальнодержавної, галузевих, регіональних програм з цього питання та з урахуванням інших напрямів економічної і соціальної політики, досягнень у галузі науки і техніки та охорони довкілля;

— соціального захисту працівників, повного відшкодування збитків особам, які потерпіли від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань;

встановлення єдиних вимог з охорони праці для всіх підприємств та суб'єктів підприємницької діяльності незалежно від форми власності та видів діяльності;

— адаптації трудових процесів до можливостей працівника з урахуванням його здоров'я та психологічного стану;

— використання економічних методів управління охороною праці, участі держави у фінансуванні заходів щодо охорони праці, залучення добровільних внесків та інших надходжень на ці цілі, отримання яких не суперечить законодавству;

— інформування населення, проведення навчання, професійної підготовки і підвищення кваліфікації працівників з питань охорони праці;

забезпечення координації діяльності органів державної влади, установ, організації, об'єднань громадян, що розв'язують проблеми охорони здоров'я, гігієни та безпеки праці, а також співробітництва і проведення консультацій між роботодавцями та працівниками (їх представниками), між усіма соціальними групами під час прийняття рішень з охорони праці на місцевому та державному рівнях;

— використання світового досвіду організації роботи щодо поліпшення умов і підвищення безпеки праці на основі міжнародного співробітництва.

Права громадян на охорону праці при укладанні трудового договору (ст. 5).

Права працівників на охорону праці під час роботи (ст. 6).

Права працівників на пільги та компенсації за важкі та шкідливі умови праці (ст. 7).

Забезпечення працівників спеодягом, іншими засобами індивідуального захисту, мийними та знешкоджувальними засобами (ст. 8).

Відшкодування шкоди у разі ушкодження здоров'я працівників або у разі їх смерті (ст. 9).

Обов'язки працівника щодо додержання вимог нормативно-правових актів з охорони праці (ст. 14).

Обов'язкові медичні огляди працівників певних категорій (ст. 17).

Регулювання охорони праці у колективному договорі (ст. 20).

Додержання вимог щодо охорони праці під час проектування, будівництва (виготовлення) та реконструкції підприємств, об'єктів і засобів виробництва (ст. 21).

Четвертий розділ Закону «Про охорону праці» регламентує стимулювання охорони праці. Зокрема стаття 25 «Економічне стимулювання охорони праці» говорить, що до працівників можуть застосовуватися будь-які заохочення за активну участь та ініціативу у здійсненні заходів щодо підвищення рівня безпеки та поліпшення умов праці, і це визначається колективним договором, угодою. При розрахунку розміру страхового внеску для кожного підприємства Фондом соціального страхування від нещасних випадків, за умови досягнення належного стану охорони праці і зниження рівня або відсутності травматизму і професійної захворюваності внаслідок здійснення роботодавцем відповідних профілактичних заходів, може бути встановлено знижку до нього або надбавку до розміру страхового внеску за високий рівень травматизму і професійної захворюваності та неналежний стан охорони праці. Розрахунок розміру страхового внеску із застосуванням знижок та надбавок для кожного підприємства, передбачених частиною другою цієї статті, провадиться відповідно до законодавства про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності.

Стаття 26 встановлює, що роботодавець зобов'язаний відшкодувати збитки, завдані порушенням вимог з охорони праці іншим юридичним, фізичним особам і державі, на загальних підставах, передбачених законом. Роботодавець відшкодовує витрати на проведення робіт з рятування потерпілих під час аварії та ліквідації її наслідків, на розслідування і проведення експертизи причин аварії, нещасного випадку або професійного захворювання, на складання са-

нітарно-гігієнічної характеристики умов праці осіб, які проходять обстеження щодо наявності професійного захворювання, а також інші витрати, передбачені законодавством.

Забороняється застосування праці жінок згідно зі ст. 10 Закону на важких роботах і на роботах із шкідливими або небезпечними умовами праці, на підземних роботах, крім деяких підземних робіт (нефізичних робіт або робіт, пов'язаних із санітарним та побутовим обслуговуванням), а також залучення жінок до підіймання і переміщення речей, маса яких перевищує встановлені для них граничні норми, відповідно до переліку важких робіт і робіт із шкідливими і небезпечними умовами праці, граничних норм підіймання і переміщення важких речей, що затверджуються спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади у галузі охорони здоров'я. Праця вагітних жінок і жінок, які мають неповнолітню дитину, регулюється законодавством.

Не допускається (ст. 11) залучення неповнолітніх до праці на важких роботах і на роботах із шкідливими або небезпечними умовами праці, на підземних роботах, до нічних, надурочних робіт та робіт у вихідні дні, а також до підіймання і переміщення речей, маса яких перевищує встановлені для них граничні норми, відповідно до переліку важких робіт і робіт із шкідливими і небезпечними умовами праці, граничних норм підіймання і переміщення важких речей, що затверджуються спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади у галузі охорони здоров'я. Неповнолітні приймаються на роботу лише після попереднього медичного огляду. Порядок трудового і професійного навчання неповнолітніх професій, пов'язаних із важкими роботами і роботами із шкідливими або небезпечними умовами праці, визначається положенням, яке затверджується спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади з нагляду за охороною праці. Вік, з якого допускається прийняття на роботу, тривалість робочого часу, відпусток та деякі інші умови праці неповнолітніх визначаються законом.

Підприємства, які використовують працю інвалідів, згідно зі ст. 12 Закону, зобов'язані створювати для них умови праці з урахуванням рекомендацій медико-соціальної експертної комісії та індивідуальних програм реабілітації,

вживати додаткових заходів безпеки праці, які відповідають специфічним особливостям цієї категорії працівників. У випадках, передбачених законодавством, роботодавець зобов'язаний організувати навчання, перекваліфікацію і працевлаштування інвалідів відповідно до медичних рекомендацій. Залучення інвалідів до надурочних робіт і робіт у пізній час не допускається.

Фінансування охорони праці здійснюється роботодавцем. Крім того, на окремі заходи воно передбачено у державному та місцевих бюджетах окремим рядком. Витрати для підприємств не менш 0,5 відсотка від суми реалізованої продукції, для бюджетних організацій не менше 0,2 відсотка від фонду оплати праці.

Державні нормативні акти про охорону праці (ДНАОП) - це правила, стандарти, норми, регламенти, положення, інструкції та інші документи, яким надано чинність правових норм, обов'язкових для виконання. ДНАОП можуть бути міжгалузевими або галузевими.

Державний міжгалузевий нормативний акт про охорону праці - це ДНАОП загальнодержавного користування, дія якого поширюється на всі підприємства, установи, організації народного господарства України незалежно від їх відомчої (галузевої) належності та форм власності.

Державний галузевий нормативний акт про охорону праці - це ДНАОП, дія якого поширюється на підприємства, установи і організації незалежно від форм власності, що належать до певної галузі [7.8, с. 175-176].

Зважаючи на те, що список законодавчих та нормативних актів ми подавали у списку рекомендованої літератури, чітке пояснення по них можна отримати у «Науково-практичному коментарі до Закону України «Про охорону праці».

Крім того, звертається увага студентів, що крім законодавчих актів України, правові відносини регулюються підзаконними нормативними актами. З повним переліком їх можна ознайомитися у «Державному реєстрі міжгалузевих та галузевих актів про охорону праці». Діючи з 1995 р., він включає в себе понад 2000 нормативних актів (правил, норм, положень, інструкцій тощо), а також 350 міждержавних стандартів безпеки праці (ГОСТ ССБТ) та близько 40 державних стандартів України (ДСТУ). Перелік

стандартів також подано у списку рекомендованої літератури.

На основі ДНАОП власники підприємств, установ, організацій або уповноважені ними органи розробляють і затверджують власні положення, інструкції або інші нормативні акти про охорону праці, що діють у межах підприємства, установи, організації. Відповідно до ДНАОП 0.00-8.03-93 «Порядок розробки і затвердження власником нормативних актів про охорону праці, що діють на підприємстві» [1.27] до основних нормативних актів підприємства належать:

- Положення про систему управління охороною праці на підприємстві;
- Положення про службу охорони праці підприємства;
- Положення про комісію з питань охорони праці підприємства;
- Положення про роботу уповноважених трудового колективу з питань охорони праці;
- Положення про навчання, інструктаж і перевірку знань працівників з питань охорони праці;
- Положення про організацію і проведення первинного та повторного інструктажів, а також пожежно-технічного мінімуму;
- Наказ про порядок атестації робочих місць щодо їх відповідності нормативним актам про охорону праці;
- Положення про організацію попереднього і періодичного медичних оглядів працівників;
- Положення про санітарну лабораторію підприємства;
- Інструкції з охорони праці для працюючих за професіями і видами робіт;
- Інструкції про порядок зварювання і проведення інших вогневих робіт на підприємстві;
- Загальнооб'єктові та цехові інструкції про заходи пожежної безпеки;
- Перелік робіт з підвищеною небезпечкою;
- Перелік посад посадових осіб підприємства, які зобов'язані проходити попередню і періодичну перевірку знань з охорони праці;
- Наказ про організацію безкоштовної видачі працівникам певних категорій лікувально-профілактичного харчування;
- Наказ про організацію безкоштовної видачі молока

або інших рівноцінних харчових продуктів працівникам підприємства, що працюють у шкідливих умовах;

– Наказ про порядок забезпечення працівників підприємства спеодягом, спецвзуттям та іншими засобами індивідуального захисту.

Враховуючи специфіку виробництва та вимоги чинного законодавства, власник затверджує нормативні акти із визначеного списку та інші, що регламентують питання охорони праці.

Стаття 43 передбачає, що за порушення законодавства про охорону праці, невиконання розпоряджень посадових осіб органів державного нагляду за охороною праці юридичні та фізичні особи, які відповідно до законодавства використовують найману працю, притягаються органами державного нагляду за охороною праці до сплати штрафу у порядку, встановленому законом. Максимальний розмір штрафу не може перевищувати п'яти відсотків місячного фонду заробітної плати юридичної чи фізичної особи, яка відповідно до законодавства використовує найману працю. Несплата штрафу тягне за собою парахування на суму штрафу пені у розмірі двох відсотків за кожний день прострочення. Застосування штрафних санкцій до посадових осіб і працівників за порушення законів та інших нормативно-правових актів з охорони праці здійснюється відповідно до Кодексу України про адміністративні правопорушення (80731-10, 80732-10). Особи, на яких накладено штраф, вносять його в касу підприємства за місцем роботи. Рішення про стягнення штрафу може бути оскаржено в місячний строк у судовому порядку. Кошти від застосування штрафних санкцій до юридичних чи фізичних осіб, які відповідно до законодавства використовують найману працю, посадових осіб і працівників, визначених цією статтею, зараховуються до Державного бюджету України.

За порушення законів та інших нормативно-правових актів про охорону праці, створення перешкод у діяльності посадових осіб органів державного нагляду за охороною праці, а також представників профспілок, їх організацій та об'єднань вищих осіб згідно зі ст.44 притягаються до дисциплінарної, адміністративної, матеріальної, кримінальної відповідальності згідно із законом.

Роботодавець, керуючись ст.13, зобов'язаний створити на робочому місці в кожному структурному підрозділі

умови праці відповідно до нормативно-правових актів, а також забезпечити додержання вимог законодавства щодо прав працівників у галузі охорони праці. З цією метою роботодавець забезпечує функціонування системи управління охороною праці (СУОП), а саме:

– створює відповідні служби і призначає посадових осіб, які забезпечують вирішення конкретних питань охорони праці, затверджує інструкції про їх обов'язки, права та відповідальність за виконання покладених на них функцій, а також контролює їх додержання;

– розробляє за участю сторін колективного договору і реалізує комплексні заходи для досягнення встановлених нормативів та підвищення існуючого рівня охорони праці;

– забезпечує виконання необхідних профілактичних заходів відповідно до обставин, що змінюються;

– впроваджує прогресивні технології, досягнення науки і техніки, засоби механізації та автоматизації виробництва, вимоги ергономіки, позитивний досвід з охорони праці тощо;

– забезпечує належне утримання будівель і споруд, виробничого обладнання та устаткування, моніторинг за їх технічним станом;

– забезпечує усунення причин, що призводять до нещасних випадків, професійних захворювань, та здійснення профілактичних заходів, визначених комісіями за підсумками розслідування цих причин;

– організовує проведення аудиту охорони праці, лабораторних досліджень умов праці, оцінку технічного стану виробничого обладнання та устаткування, атестацій робочих місць на відповідність нормативно-правовим актам з охорони праці в порядку і строки, що визначаються законодавством, та за їх підсумками вживає заходів до усунення небезпечних і шкідливих для здоров'я виробничих факторів;

– розробляє і затверджує положення, інструкції, інші акти з охорони праці, що діють у межах підприємства (далі – акти підприємства), та встановлює правила виконання робіт і поведінки працівників на території підприємства, у виробничих приміщеннях, на будівельних майданчиках, робочих місцях відповідно до нормативно-правових актів з охорони праці, забезпечує безоплатно працівників нормативно-правовими актами та актами підприємства з охорони праці;

– здійснює контроль за додержанням працівником технологічних процесів, правил поведження з машинами, механізмами, устаткуванням та іншими засобами виробництва, використанням засобів колективного та індивідуального захисту, виконанням робіт відповідно до вимог з охорони праці;

– організовує пропаганду безпечних методів праці та співробітництво з працівниками у галузі охорони праці;

– вживає термінових заходів для допомоги потерпілим, залучає за необхідності професійні аварійно-рятувальні формування у разі виникнення на підприємстві аварій та нещасних випадків.

На підприємстві з кількістю працюючих 50 і більше осіб роботодавець створює згідно зі ст.15 службу охорони праці відповідно до типового положення, що затверджується спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади з питань нагляду за охороною праці. На підприємстві з кількістю працюючих менше 50 осіб функції служби охорони праці можуть виконувати в порядку сумісництва особи, які мають відповідну підготовку. На підприємстві з кількістю працюючих менше 20-ти осіб для виконання функцій служби охорони праці можуть залучатися сторонні спеціалісти на договірних засадах, які мають відповідну підготовку. Служба охорони праці підпорядковується безпосередньо роботодавцю. Керівники та спеціалісти служби охорони праці за своєю посадою і заробітною платою прирівнюються до керівників і спеціалістів основних виробничо-технічних служб. Спеціалісти служби охорони праці у разі виявлення порушень охорони праці мають право:

– видавати керівникам структурних підрозділів підприємства обов'язкові для виконання приписи щодо усунення наявних недоліків, одержувати від них необхідні відомості, документацію і пояснення з питань охорони праці;

– вимагати відсторонення від роботи осіб, які не пройшли передбачених законодавством медичного огляду, навчання, інструктажу, перевірки знань і не мають допуску до відповідних робіт або не виконують вимог нормативно-правових актів з охорони праці;

– зупиняти роботу виробництва, дільниці, машин, механізмів, устаткування та інших засобів виробництва у разі порушень, які створюють загрозу життю або здоров'ю працюючих;

– надсилати роботодавцю подання про притягнення до відповідальності працівників, які порушують вимоги щодо охорони праці.

Припис спеціаліста охорони праці може скасувати лише роботодавець.

Ліквідація служби охорони праці допускається тільки у разі ліквідації підприємства чи припинення використання найманої праці фізичною особою.

На підприємстві з метою забезпечення пропорційної участі працівників у вирішенні будь-яких питань безпеки, гігієни праці та виробничого середовища за рішенням трудового колективу відповідно до ст. 16 може створюватися комісія з питань охорони праці. Комісія складається з представників роботодавця та професійної спілки, а також уповноваженої найманими працівниками особи, спеціалістів з безпеки, гігієни праці та інших служб підприємства відповідно до типового положення, що затверджується спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади з нагляду за охороною праці. Рішення комісії мають рекомендаційний характер.

Студентам також слід звернути увагу на Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності». Дія його (ст.2) поширюється на осіб, які працюють на умовах трудового договору, осіб, які забезпечують себе роботою самостійно, та громадян – суб'єктів підприємницької діяльності. Згідно зі ст. 10 для страхування на виробництві не потрібно згоди працівника, страхування здійснюється в безособовій формі. Усі застраховані є членами Фонду соціального страхування від нещасних випадків. Страхові виплати (ст.28) складаються із страхової виплати: втраченого заробітку; одноразової допомоги потерпілому; пенсії по інвалідності; пенсії у зв'язку з втратою годувальника; дитині, яка народилася інвалідом внаслідок травмування на виробництві або професійного захворювання її матері під час вагітності; на медичну та соціальну допомогу; за моральну шкоду (за наявності факту).

Фінансування Фонду здійснюється за рахунок: внесків роботодавців; капіталізованих платежів; прибутку; штрафів; добровільних внесків.

Термінологічний словник

ДНАОП — Державні нормативні акти про охорону праці [7.8, с. 175].

СУОП — система управління охороною праці, сукупність органів управління підприємством, які на підставі комплексу нормативної документації проводять цілеспрямовану планомірну діяльність з охорони праці [7.1, с. 42].

Завдання для самостійного опрацювання

1. Детально опрацювати Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності».

2. Ознайомитися з переліком підзаконних нормативних актів, що подаються у «Державному реєстрі міжгалузевих та галузевих актів про охорону праці».

Контрольні запитання

1. Назвіть статті Конституції України, що стосуються питання охорони праці.
2. Які закони України, що регламентують питання охорони праці ви знаєте?
3. Що являє собою СУОП?
4. Які підзаконні нормативні акти ви знаєте?
5. Які основні нормативні акти підприємств ви знаєте?
6. До яких видів відповідальності притягаються винні у порушенні законодавства про охорону праці?

Література до теми: 1.1; 1.2; 1.3; 1.8; 1.9; 7.1; 7.8.

ТЕМА 3**НАВЧАННЯ З ПИТАНЬ
ОХОРОНИ ПРАЦІ**

Мета вивчення теми: розкрити суть основного принципу державної політики в галузі охорони праці та фундаментальної основи безпеки праці.

Дана тема розкриває такі питання: 1. Види і строки проведення інструктажу з питань охорони праці та пожежної безпеки (вступний, первинний, повторний, позаплановий, цільовий). 2. Обов'язки та відповідальність керівників підприємства за організацію навчання і перевірку знань з охорони праці та пожежної безпеки. 3. Схема вступного та первинного інструктажів. 4. Правила документального оформлення інструктажу.

Методичні поради до вивчення теми

Згідно зі ст.18 [1.3] працівники під час прийняття на роботу і в процесі роботи повинні проходити за рахунок роботодавця інструктаж, навчання з питань охорони праці, з надання першої медичної допомоги потерпілим від нещасних випадків і правил поведінки у разі виникнення аварії. Працівники, зайняті на роботах з підвищеною небезпечкою або там, де є потреба у професійному доборі, повинні щороку проходити за рахунок роботодавця спеціальне навчання і перевірку знань відповідних нормативно-правових актів з охорони праці.

Перелік робіт з підвищеною небезпечкою затверджується спеціально уновноваженим центральним органом виконавчої влади з нагляду за охороною праці. Посадові особи, діяльність яких пов'язана з організацією безпечного ведення робіт, під час прийняття на роботу і періодично, один раз на три роки, проходять навчання, а також перевірку знань з питань охорони праці за участю профспілок.

Не допускаються до роботи працівники, у тому числі посадові особи, які не пройшли навчання, інструктаж і перевірку знань з охорони праці.

У разі виявлення у працівників, у тому числі посадових осіб, незадовільних знань з питань охорони праці, вони повинні у місячний строк пройти повторне навчання і перевірку знань.

Вивчення основ охорони праці, а також підготовка та підвищення кваліфікації спеціалістів з охорони праці з урахуванням особливостей виробництва відповідних об'єктів економіки забезпечуються спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади в галузі освіти та науки в усіх навчальних закладах за програмами, погодженими із спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади з нагляду за охороною праці.

Студентам слід пам'ятати, що основним нормативним актом, що встановлює порядок та види навчання, а також форми перевірки знань з охорони праці, є ДНАОП 0.00-4.12-99 - «Типове положення про навчання з питань охорони праці» та ДНАОП 0.00-4.24-94 - «Положення про навчання неоповіщених професій, пов'язаним з важкими роботами і роботами з шкідливими або небезпечними умовами праці».

Дані нормативні документи спрямовані на реалізацію в Україні системи безперервного навчання з питань охорони праці, яка проводиться з працівниками в процесі трудової діяльності, а також з учнями, вихованцями та студентами закладів освіти.

З урахуванням специфіки виробництва на основі Типового положення і галузевих нормативних актів про охорону праці на підприємствах розробляються і затверджуються наказом керівника відповідні положення підприємств та формуються плани-графіки проведення навчання і перевірки знань працівників з охорони праці, з якими вони повинні бути ознайомлені.

У навчальних закладах освіти всіх рівнів, незалежно від їх галузевого підпорядкування і форм власності, повинні передбачати вивчення питань охорони праці. Зміст і обсяги навчання з питань охорони праці та безпеки життєдіяльності регламентуються типовими навчальними планами і типовими навчальними програмами, які затверджуються Міністерством освіти і науки України за погодженням з Держнаглядом охорони праці.

Інструктажі з питань охорони праці поділяються на вступний, первинний, повторний, позаплановий та цільовий [1.13].

Вступний інструктаж проводиться:

— з усіма працівниками, яких приймають на постійну або тимчасову роботу;

— з працівниками інших організацій, які прибули на підприємство і беруть безпосередню участь у виробничому процесі або виконують інші роботи для підприємства;

— з учнями та студентами, які прибули на підприємство для проходження виробничої практики;

— у разі екскурсії на підприємство;

— з усіма вихованцями, учнями, студентами та іншими особами, які навчаються в середніх, позанікільних, професійно-технічних, вищих закладах освіти при оформленні або зарахуванні до закладу освіти.

Первинний інструктаж проводиться до початку роботи безпосередньо на робочому місці з працівником:

- повнопринятим (постійно чи тимчасово) на підприємство;

- який переводиться з одного цеху виробництва до іншого;

який буде виконувати нову для нього роботу;

- з відрядженим працівником, який бере безпосередню участь у виробничому процесі на підприємстві.

Проводиться з вихованцями, учнями та студентами середніх, позанікільних, професійно-технічних, вищих закладів освіти:

- на початку занять у кожному кабінеті, лабораторії, де навчальний процес пов'язаний з небезпечними або шкідливими хімічними, фізичними, біологічними факторами, у гуртках, перед уроками трудового навчання, фізкультури, перед спортивними змаганнями, виравами на спортивних спорядках, при проведенні заходів за межами території закладів освіти;

- перед виконанням кожного навчального завдання, пов'язаного з використанням різних механізмів, інструментів, матеріалів;

- на початку вивчення кожного нового предмета (розділу, теми) навчального плану (програми) — із загальних вимог безпеки, пов'язаних з тематикою і особливостями проведення цих занять.

Повторний інструктаж проводиться з працівниками на робочому місці в терміни, визначені відповідними чинними галузевими нормативними актами або керівником підприємства з урахуванням конкретних умов праці, але не рідше:

— на роботах з підвищеною небезпекою — 1 раз на три місяці;

— для ренгів робіт — 1 раз на шість місяців.

Позаплановий інструктаж проводиться з працівниками на робочому місці або в кабінеті охорони праці:

— при введенні в дію нових або переглянутих нормативних актів про охорону праці також при внесенні змін та доповнень до них;

— при зміні технологічного процесу, заміні або модернізації устаткування, приладів та інструментів, вихідної сировини, матеріалів та інших факторів, що впливають на стан охорони праці;

— при порушеннях працівниками вимог нормативних актів про охорону праці, що можуть призвести або призвели до травм, аварій, пожеж;

— при виявленні особами, які здійснюють державний нагляд і контроль за охороною праці, незнання вимог безпеки стосовно робіт, що виконуються працівником;

— при перерві в роботі виконавця робіт більш ніж на 30 календарних днів для робіт з підвищеною небезпекою, а для ренгів робіт — понад 60 днів;

— з вихованцями, учнями, студентами — в кабінетах, лабораторіях, майстернях при порушеннях ними вимог нормативних актів про охорону праці, що можуть призвести або призвели до травм, аварій, пожеж.

Цільовий інструктаж проводиться з працівниками:

— при виконанні разових робіт, не передбачених трудовою угодою;

— при ліквідації аварії, стихійного лиха;

— при проведенні робіт, на які оформляється наряд-допуск, розпорядження або інші документи.

Проводиться з вихованцями, учнями, студентами закладу освіти в разі організації масових заходів (екскурсії, походи, спортивні заходи).

Особа, яка проводила інструктаж, вносить запис до журналу реєстрації інструктажів з питань охорони праці про проведення первинного, повторного, позапланового та цільового інструктажів, тут же робиться запис про допуск до роботи та ставляться підписи як того, кого інструктували, так і того, хто інструктував. Журнал нумерується і скріплюється печаткою.

У разі виконання робіт, що потребують оформлення на-

ряду-допуску, цільовий інструктаж реєструється в цьому наряді-допуску, а в журналі реєстрації інструктажів — особов'язково.

Новоприйняті на підприємство працівники до початку самостійної роботи повинні під керівництвом досвідчених, кваліфікованих фахівців пройти стажування протягом 2–15-ти змін або дублювання протягом не менше ніж шести змін.

Запис про проведення стажування (дублювання) та допуск до самостійної роботи здійснюється безпосереднім керівником робіт (начальник виробництва, цеху) в журналі реєстрації інструктажів.

Термінологічний словник

Наряд-допуск – дозвіл на виконання робіт з підвищеною небезпекою [1.13].

Завдання для самостійного опрацювання

Опрацювати ДНАОП 0.00-4.12-99 – «Типове положення про навчання з питань охорони праці».

Контрольні запитання

1. Якими документами регламентується навчання з питань охорони праці?
2. Які види інструктажів ви знаєте?
3. Які категорії працівників проходять стажування (дублювання)?

Література до теми: 1.3; 1.15; 1.14; 1.15; 7.1; 7.3; 7.7; 7.8.

ТЕМА 4

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ, НАГЛЯД І ГРОМАДСЬКИЙ КОНТРОЛЬ ЗА ОХОРОНОЮ ПРАЦІ

Мета вивчення теми: усвідомити організацію державного управління, нагляду і громадського контролю за охороною праці.

Дана тема розкриває такі питання:

1. Органи державного управління охороною праці та їх повноваження. 2. Державний нагляд за дотриманням законодавчих та інших нормативних актів з охорони праці. 3. Громадський контроль за охороною праці. 4. Уповноважені наймачами працівниками з питань охорони праці.

Методичні поради до вивчення теми

Державне управління охороною праці згідно зі ст. 31 [1.3] Закону здійснюють:

- Кабінет Міністрів України;
- Держнаглядохоронпраці;
- міністерства та інші центральні органи виконавчої влади;

Рада міністрів Автономної Республіки Крим, місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування.

Кабінет Міністрів України, керуючись ст. 32 Закону [1.3]:

- забезпечує реалізацію державної політики в галузі охорони праці;
- подає на затвердження Верховною Радою України загальнодержавну програму поліпшення стану безпеки, гігієни праці та виробничого середовища;
- спрямовує і координує діяльність міністерств, інших центральних органів виконавчої влади щодо створення безпечних і здорових умов праці та нагляду за охороною праці;
- встановлює єдину державну статистичну звітність з питань охорони праці.

З метою координації діяльності органів державного управління охороною праці створюється Національна рада з

ТЕМА 4. Державне управління, нагляд і контроль за охороною праці 51

питань безпечної життєдіяльності населення, яку очолює віце-прем'єр-міністр України.

Міністерства та інші центральні органи виконавчої влади згідно зі ст.33 [1.3]:

-- проводять єдину науково-технічну політику в галузі охорони праці;

-- розробляють і реалізують галузеві програми поліпшення стану безпеки, гігієни праці та виробничого середовища за участю профспілок;

-- здійснюють методичне керівництво діяльністю підприємств галузі з охорони праці;

-- укладають з відповідними галузевими профспілками угоди з питань поліпшення умов і безпеки праці;

-- беруть участь в опрацюванні та перегляді нормативно-правових актів з охорони праці;

-- організують навчання і перевірку знань з питань охорони праці;

створюють у разі потреби аварійно-рятувальні служби, здійснюють керівництво їх діяльністю, забезпечують виконання інших вимог законодавства, що регулює відносини у сфері рятувальної справи;

-- здійснюють відомчий контроль за станом охорони праці на підприємствах галузі.

Координують і вдосконалюють роботу з охорони праці і контролю в міністерствах та інших центральних органах виконавчої влади спеціально створені структурні підрозділи з охорони праці.

Спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади з питань праці та соціальної політики Держнаглядохоронпраці забезпечує проведення державної експертизи умов праці із залученням служб санітарного епідеміологічного нагляду спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади в галузі охорони здоров'я, визначає порядок та здійснює контроль за якістю проведення атестації робочих місць щодо їх відповідності нормативно-правовим актам з охорони праці.

Держнаглядохоронпраці:

-- здійснює комплексне управління охороною праці на державному рівні, реалізує державну політику в цій галузі та здійснює контроль за виконанням функцій державного управління охороною праці міністерствами, іншими центральними органами виконавчої влади, Радою міністрів

Автономної Республіки Крим, місцевими державними адміністраціями та органами місцевого самоврядування;

- розробляє за участю міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, Фонду соціального страхування від нещасних випадків, всукраїнських об'єднань роботодавців та профспілок загальнодержавну програму поліпшення стану безпеки, гігієни праці та виробничого середовища і контролю її виконання;

- здійснює нормотворчу діяльність, розробляє та затверджує правила, норми, положення, інструкції та інші нормативно-правові акти з охорони праці або зміни до них;

- координує роботу міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, Ради міністрів Автономної Республіки Крим, місцевих державних адміністрацій, органів місцевого самоврядування, підприємств, інших суб'єктів підприємницької діяльності в галузі безпеки, гігієни праці та виробничого середовища;

- одержує безоплатно від міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, Ради міністрів Автономної Республіки Крим, місцевих державних адміністрацій, органів статистики, підприємств, інших суб'єктів підприємницької діяльності відомості та інформацію, необхідні для виконання покладених на нього завдань;

- бере участь у міжнародному співробітництві та в організації виконання міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, з питань безпеки, гігієни праці та виробничого середовища, вивчає, узагальнює і поширює світовий досвід з цих питань, опрацьовує та подає у встановленому порядку пропозиції щодо удосконалення і поступового наближення чинного законодавства про охорону праці до відповідних міжнародних та європейських норм.

Рішення, прийняті спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади з нагляду за охороною праці в межах його компетенції, є обов'язковими для виконання всіма міністерствами, іншими центральними органами виконавчої влади, Радою міністрів Автономної Республіки Крим, місцевими державними адміністраціями, органами місцевого самоврядування, юридичними та фізичними особами, які відповідно до законодавства використовують найману працю.

Повноваження Ради міністрів Автономної Республіки Крим та місцевих державних адміністрацій у галузі охорони праці регламентуються ст.34 Закону [1.3]. Вони у межах відповідних територій:

- забезпечують виконання законів та реалізацію державної політики в галузі охорони праці;

- формують за участю представників профспілок, Фонду соціального страхування від нещасних випадків і забезпечують виконання цільових регіональних програм поліпшення стану безпеки, гігієни праці та виробничого середовища, а також заходів з охорони праці у складі програм соціально-економічного і культурного розвитку регіонів;

- забезпечують соціальний захист найманих працівників, зокрема зайнятих на роботах зі шкідливими та небезпечними умовами праці, вживають заходів до проведення атестації робочих місць на відповідність нормативно-правовим актам з охорони праці;

- вносять пропозиції щодо створення регіональних (комунальних) аварійно-рятувальних служб для обслуговування відповідних територій та об'єктів комунальної власності;

- здійснюють контроль за додержанням суб'єктами підприємницької діяльності нормативно-правових актів про охорону праці.

Для виконання зазначених функцій у складі Ради міністрів Автономної Республіки Крим, місцевих державних адміністрацій створюються структурні підрозділи з охорони праці, що діють згідно з типовим положенням, яке затверджується Кабінетом Міністрів України, а також на громадських засадах — ради з питань безпечної життєдіяльності населення.

Органи місцевого самоврядування у межах своєї компетенції згідно зі ст.35 Закону [1.3]:

- затверджують цільові регіональні програми поліпшення стану безпеки, умов праці та виробничого середовища, а також заходи з охорони праці у складі програм соціально-економічного і культурного розвитку регіонів;

- приймають рішення щодо створення комунальних аварійно-рятувальних служб для обслуговування відповідних територій та об'єктів комунальної власності. Виконавчі органи сільських, селищних, міських рад забезпечують належне утримання, ефективну і безпечну експлуатацію

об'єктів житлово-комунального господарства, побутового, торговельного обслуговування, транспорту і зв'язку, що перебувають у комунальній власності відповідних територіальних громад, додержання вимог щодо охорони праці працівників, зайнятих на цих об'єктах.

Для виконання функцій, зазначених у частині другій цієї статті, сільська, селищна, міська рада створює у складі свого виконавчого органу відповідний підрозділ або призначає спеціаліста з охорони праці.

Згідно зі ст. 36 Закону [1.3] повноваження в галузі охорони праці асоціацій, корпорацій, концернів та інших об'єднань визначаються їх статутами або договорами між підприємствами, які утворили об'єднання. Для виконання делегованих об'єднанням функцій в їх апаратах створюються служби охорони праці.

Студенти повинні засвоїти, що відповідно до Закону України «Про охорону праці» (ст. 38) державний нагляд за додержанням законодавчих та інших нормативних актів про охорону праці здійснюють:

- Держнагляд охорони праці;

Державний комітет України з ядерної та радіаційної безпеки;

органи державного пожежного нагляду управління пожежної охорони Міністерства України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків аварій на ЧАЕС;

органи та заклади санітарно-епідеміологічної служби Міністерства охорони здоров'я України.

Органи державного нагляду за охороною праці не залежать від будь-яких господарських органів, суб'єктів підприємництва, об'єднань громадян, політичних формувань, місцевих державних адміністрацій і органів місцевого самоврядування, їм не підзвітні і не підконтрольні.

Посадові особи органів державного нагляду за охороною праці (державні інспектори) мають право:

- безперешкодно в будь-який час відвідувати підприємства для перевірки дотримання законодавства про охорону праці;

- надсилати керівникам підприємств, а також їх посадовим особам, керівникам структурних підрозділів Ради Міністрів Автономної Республіки Крим, місцевих рад народних депутатів, міністерств та інших центральних органів

державної виконавчої влади, обов'язкові для виконання розпорядження (принципи) про усунення порушень і недоліків у галузі охорони праці;

- зупиняти експлуатацію підприємств, окремих виробництв, цехів, ділянок, робочих місць і обладнання до усунення порушень вимог щодо охорони праці, які створюють загрозу життю або здоров'ю працюючих;

- притягати до адміністративної відповідальності працівників, винних у порушенні законодавчих та інших нормативних актів про охорону праці;

- надсилати власникам, керівникам підприємств подання про невідповідність окремих посадових осіб займаним посаді, передавати в необхідних випадках матеріали органам прокуратури для притягнення їх до кримінальної відповідальності.

Згідно зі статтею 40 Закону [1.3] посадові особи спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади з нагляду за охороною праці мають гарантований державний соціальний захист. Працівники правоохоронних органів надають допомогу посадовим особам органів державного нагляду у виконанні ними службових обов'язків та вживають заходів щодо припинення незаконних дій осіб, які перешкоджають виконувати ці обов'язки, вдаються до погроз, шантажу, нанесення тілесних ушкоджень посадовим особам органів державного нагляду або членам їх сімей, завдають шкоди їх майну. За особами, які звільнені з посад в органах державного нагляду за віком або через хворобу чи каліцтво, а також за членами сім'ї або утриманцями загиблої під час виконання службових обов'язків посадової особи зберігається право на нілги згідно з законодавством. Пенсійне забезпечення посадових осіб органів державного нагляду здійснюється згідно з законодавством за рахунок держави.

Громадський контроль за додержанням законодавства про охорону праці згідно з 41 статтею Закону [1.3] здійснюють професійні спілки, їх об'єднання в особі своїх виборних органів і представників. Професійні спілки здійснюють громадський контроль за додержанням законодавства про охорону праці, створенням безпечних і нешкідливих умов праці, належних виробничих та санітарно-побутових умов, забезпеченням працівників спеодягом, спецвзуттям, іншими засобами індивідуального та колективно-

го захисту. У разі загрози життю або здоров'ю працівників професійні спілки мають право вимагати від роботодавця негайного припинення робіт на робочих місцях, виробничих дільницях, у цехах та інших структурних підрозділах або на підприємствах чи виробництвах фізичних осіб, які відповідно до законодавства використовують найману працю, в цілому на період, необхідний для усунення загрози життю або здоров'ю працівників. Професійні спілки також мають право на проведення незалежної експертизи умов праці, а також об'єктів виробничого призначення, що проєктуються, будуються чи експлуатуються, на відповідність їх нормативно-правовим актам про охорону праці, брати участь у розслідуванні причини нещасних випадків і професійних захворювань на виробництві та надавати свої висновки про них, вносити роботодавцям, державним органам управління і нагляду подання з питань охорони праці та одержувати від них аргументовану відповідь. У разі відсутності професійної спілки на підприємстві громадський контроль за додержанням законодавства про охорону праці здійснює уповноважена найманими працівниками особа.

Уповноважені найманими працівниками особи з питань охорони праці керуючись ст.42 Закону [1.3], мають право безперервно перевіряти на підприємствах виконання вимог щодо охорони праці і вносити обов'язкові для розгляду роботодавцем пропозиції про усунення виявлених порушень нормативно-правових актів з безпеки і гігієни праці.

Для виконання цих обов'язків роботодавці за свій рахунок організовує навчання, забезпечує необхідними засобами і звільняє уповноважених найманими працівниками осіб з питань охорони праці від роботи на передбачений колективним договором строк із збереженням за ними середнього заробітку. Не можуть бути ущемлені будь-які законні інтереси працівників у зв'язку з виконанням ними обов'язків уповноважених найманими працівниками осіб з питань охорони праці, їх звільнення або притягнення до дисциплінарної чи матеріальної відповідальності здійснюється лише за згодою найманих працівників у порядку, визначеному колективним договором. Якщо уповноважені найманими працівниками особи з питань охорони праці вважають, що профілактичні заходи, вжиті роботодавцем, є недостатніми, вони можуть звернутися за допомогою до

органу державного нагляду за охороною праці. Вони також мають право брати участь і вносити відповідні пропозиції під час інспекційних перевірок підприємств чи виробництв фізичних осіб, які відповідно до законодавства використовують найману працю, цими органами. Уповноважені найманими працівниками особи з питань охорони праці діють відповідно до типового положення, що затверджується спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади з питань праці та соціальної політики.

Завдання для самостійного опрацювання

1. Опрацювати статті Закону України «Про охорону праці», постанову Кабінету Міністрів України від 27 січня 1993 р. № 62 «Про питання нагляду за охороною праці».
2. ДНАОП 0.00-8.09-5 Порядок організації державного нагляду за охороною праці в системі Держнаглядохоронпраці (зміни 06.04.98, наказ Минпраці України № 54.).

Контрольні запитання

1. Які статті Закону України «Про охорону праці» регламентують питання управління та нагляду?
2. Які права посадових осіб органів державного нагляду?
3. Хто здійснює громадський контроль за додержанням законодавства про охорону праці?

Література до теми: 1.1; 1.3; 1.8; 1.9; 1.30; 7.1; 7.3; 7.4; 7.8.

ТЕМА 5

ВИРОБНИЧИЙ ТРАВМАТИЗМ ТА ЗАХВОРЮВАНІСТЬ

Мета вивчення теми: знати причини, методи профілактики, порядок розслідування та методи аналізу травматизму.

Дана тема розкриває такі питання:

1. Поляття про виробничий травматизм та професійні захворювання. 2. Основні причини їх виникнення, показники для оцінки. 3. Порядок розслідування та обліку нещасних випадків на виробництві. 4. Методи аналізу травматизму. 5. Основні технічні та організаційні засоби і заходи щодо боротьби з травматизмом і профзахворюваннями.

Методичні поради до вивчення теми

Вчені, які досліджують травматизм, називають такі причини його виникнення:

Організаційні:

- порушення виробничо-технологічного процесу;
- незадовільна організація робочого місця, умов праці;
- застосування невідповідного устаткування, інструментів, пристроїв;
- відсутність керівництва і нагляду за робітниками, допуск до роботи ненавченого персоналу;
- застосування небезпечних прийомів роботи;
- неузгодженість у діях працівників;
- порушення і недотримання інструкцій з техніки безпеки;
- відсутність або незадовільний стан індивідуальних засобів захисту.

Технічні:

- конструктивні недоліки електричних, механічних, транспортних систем;
- недосконалість виробничого обладнання, технологічних процесів;
- недосконалість або відсутність засобів безпеки (блокування загорож, запобіжних пристроїв, сигналізації).

Психофізіологічні:

- помилкові дії внаслідок втоми працівника через надмірну тяжкість і напруженість роботи;
- монотонність праці;
- хворобливий стан працівника;

- необережність;
- невідповідність психофізіологічних чи антропометричних даних працівника використовуваній техніці чи виконуваний роботі.

Санітарно-гігієнічні:

- невідповідні метеорологічні умови;
- нераціональна освітленість робочих місць;
- забрудненість повітря (запиленість, загазованість);
- високій рівень шуму і вібрації;
- наявність шкідливого електромагнітного і радіоактивного випромінювання;
- порушення правил особистої гігієни і антисанітарний стан виробничих і побутових приміщень.

Студентам слід звернути увагу на Указ Президента України «Про невідкладні заходи щодо запобігання виробничого травматизму та професійним захворюванням» від 13 липня 2001 року N 515, де сказано, що забезпечення безпечних і нешкідливих умов праці на підприємствах, в установах, організаціях незалежно від форми власності та видів діяльності, запобігання виробничому травматизму та професійним захворюванням є одним із важливих напрямів реалізації соціальної політики держави.

Крім того, слід пам'ятати, що Постановою Кабінету Міністрів України від 21.08.01 № 1094 введено в дію нове положення про порядок розслідування та ведення обліку нещасних випадків, професійних захворювань і аварій на виробництві.

Положення поширюється на підприємства, установи та організації незалежно від форми власності (далі – підприємства), на осіб, у тому числі іноземців та осіб без громадянства, які є власниками цих підприємств або увноваженими особами, фізичних осіб – суб'єктів підприємницької діяльності, які відповідно до законодавства використовують найману працю (далі – роботодавці), на осіб, які забезпечують себе роботою самостійно за умови добровільної сплати ними внесків на державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, а також на осіб, у тому числі іноземців та осіб без громадянства, які працюють на умовах трудового договору (контракту), проходять виробничу практику або залучаються до праці (далі – працівники).

Порядок розслідування та ведення обліку нещасних випадків, що сталися з учнями і студентами навчальних закладів під час навчально-виховного процесу, трудового і професійного навчання в навчальному закладі, визначається МОН.

Розслідування та облік нещасних випадків

Розслідуванню підлягають: рантові погіршення стану здоров'я, поранення, травми, у тому числі отримані внаслідок тілесних ушкоджень, заподіяних іншою особою, гострі професійні захворювання і гострі професійні та інші отруєння, теплові удари, опіки, обмороження, утуплення, ураження електричним струмом, блискавкою та іонізуючим випромінюванням, інші ушкодження, отримані внаслідок аварій, пожеж, стихійного лиха (землетруси, зсуви, повені, урагани та інші надзвичайні події), контакту з тваринами, комахами та іншими представниками фауни і флори, що призвели до втрати працівником працездатності на один робочий день чи більше або до необхідності переведення потерпілого на іншу (легшу) роботу терміном не менш як на один робочий день, а також випадки смерті на підприємстві (далі - нещасні випадки).

До гострих професійних захворювань і гострих професійних отруєнь належать випадки, що сталися після одного разового (протягом не більше однієї робочої зміни) впливу небезпечних факторів, шкідливих речовин.

Гострі професійні захворювання спричиняються дією хімічних речовин, іонізуючого та неіонізуючого випромінювання, значним фізичним навантаженням та перенапруженням окремих органів і систем людини. До них належать також інфекційні, паразитарні, алергічні захворювання тощо.

Гострі професійні отруєння спричиняються в основному шкідливими речовинами гостроспрямованої дії.

За висновками роботи комісії з розслідування визнаються пов'язаними з виробництвом і складається акт за формою Н-1 про нещасні випадки (додаток 1), що сталися з працівниками під час виконання трудових (посадових) обов'язків, у тому числі у відрядженнях, а також ті, що сталися під час:

перебування на робочому місці, на території підприємства або в іншому місці роботи протягом робочого часу,

починаючи з моменту приходу працівника на підприємство до його виходу, який повинен фіксуватися відповідно до правил внутрішнього трудового розпорядку, або за дорученням роботодавця в переробний час, під час відпустки, у вихідні та святкові дні;

приведення в порядок знарядь виробництва, засобів захисту, одягу перед початком роботи і після її закінчення, виконання заходів особистої гігієни;

пріjazdu на роботу чи з роботи на транспортному засобі підприємства або на транспортному засобі іншого підприємства, яке надало його згідно з договором (заявкою), за наявності розпорядження роботодавця;

використання власного транспортного засобу в інтересах підприємства з дозволу або за дорученням роботодавця відповідно до встановленого порядку;

проведення дій в інтересах підприємства, на якому працює потерпілий, тобто дії, які не входять до кола виробничого завдання чи прямих обов'язків працівника (надання необхідної допомоги іншому працівникові, дії щодо попередження можливих аварій або рятування людей та майна підприємства, інші дії за наявності розпорядження роботодавця тощо);

ліквідації аварій, пожеж та наслідків стихійного лиха на виробничих об'єктах і транспортних засобах, що використовуються підприємством;

надання підприємством шефської допомоги;

перебування на транспортному засобі або на його стоянці, на території вахтового селища, у тому числі під час змінного відпочинку, якщо причина нещасного випадку пов'язана з виконанням потерпілим трудових (посадових) обов'язків або з дією на нього небезпечних чи шкідливих виробничих факторів або середовища;

прямування працівника до (між) об'єкта (ми) обслуговування за затвердженими маршрутами або до будь-якого об'єкта за дорученням роботодавця;

прямування до місця відрядження та в зворотному напрямку відповідно до завдання про відрядження.

За висновками роботи комісії з розслідування визнаються пов'язаними з виробництвом і складається акт за формою Н-1 також про випадки:

природної смерті працівників під час перебування на підземних роботах (видобування корисних копалин, будів-

ництво, реконструкція, технічне переоснащення і капітальний ремонт шахт, рудників, копалень, метрополітенів, підземних каналів, тунелів та інших підземних споруд, геологорозвідувальні роботи, які проводяться під землею) або протягом чотирьох годин після виходу на поверхню внаслідок гострої серцево-судинної недостатності;

самогубства працівників плавскладу на суднах морського та рибпромислового флоту в разі перевищення терміну перебування їх у рейсі, обумовленого колективним договором, або їх природної смерті внаслідок впливу психофізіологічних, небезпечних та шкідливих виробничих факторів.

Нещасні випадки, що сталися з працівниками на території підприємства або в іншому місці роботи під час перерви для відпочинку та харчування, яка встановлюється згідно з правилами внутрішнього трудового розпорядку, а також під час перебування працівників на території підприємства у зв'язку з проведенням роботодавцем наради, отриманням заробітної плати, обов'язковим проходженням медичного огляду гоцю, а також у випадках, передбачених колективним договором (угодою), розслідуються згідно з вимогами цього Положення.

Такі нещасні випадки визнаються пов'язаними з виробництвом і про них складається акт за формою Н-1.

Повідомлення про нещасні випадки, їх розслідування та ведення обліку

Про кожний нещасний випадок свідок, працівник, який його виявив, або сам потерпілий повинні негайно повідомити безпосереднього керівника робіт чи іншу уповноважену особу підприємства і вжити заходів для надання необхідної допомоги.

Керівник робіт (уповноважена особа підприємства), у свою чергу зобов'язаний:

терміново організувати надання медичної допомоги потерпілому, у разі необхідності доставити його до лікувально-профілактичного закладу; повідомити про те, що сталося, роботодавця, відповідну профспілкову організацію; зберегти до прибуття комісії з розслідування обстановку на робочому місці та устаткування у такому стані, в якому вони були на момент події (якщо це не загрожує життю і здоров'ю інших працівників і не призведе до більш тяжких

наслідків), а також вжити заходів до недопущення подібних випадків.

Лікувально-профілактичний заклад про кожне звернення потерпілого з посиланням на нещасний випадок на виробництві без направлення підприємства повинен протягом доби про кожного потерпілого повідомити засобами зв'язку або надіслати термінове повідомлення за встановленою формою (додаток 2):

підприємство, де працює потерпілий;

відповідний робочий орган виконавчої дирекції Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань (далі – Фонд);

відповідну установу (заклад) державної санітарно-епідеміологічної служби – у разі виявлення гострого професійного захворювання (отруєння).

Роботодавець, одержавши повідомлення про нещасний випадок, крім випадків із смертельним наслідком та групових:

повідомляє про нещасний випадок відповідний робочий орган виконавчої дирекції Фонду за формою, що встановлюється цим Фондом, якщо потерпілий є працівником іншого підприємства, – це підприємство, у разі нещасного випадку, що стався внаслідок пожежі, відповідні органи державної пожежної охорони, а в разі виявлення гострого професійного захворювання (отруєння) – відповідні установи (заклади) державної санітарно-епідеміологічної служби;

організує його розслідування і утворює комісію з розслідування.

У разі настання нещасного випадку з особою, яка забезпечує себе роботою самостійно, за умови добровільної сплати нею внесків на державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, розслідування організує відповідний робочий орган виконавчої дирекції Фонду.

Головою комісії з розслідування призначається представник відповідного робочого органу виконавчої дирекції Фонду, а до складу цієї комісії включається потерпілий або його довірена особа, спеціаліст з охорони праці відповідної місцевої держадміністрації або виконавчого органу місцевого самоврядування, представник профспілкової організації, членом якої є потерпілий.

Комісія з розслідування зобов'язана протягом трьох діб: обстежити місце нещасного випадку, опитати свідків і осіб, які причетні до нього, та одержати пояснення потерпілого, якщо це можливо;

визначити відповідність умов і безпеки праці вимогам нормативно-правових актів про охорону праці;

з'ясувати обставини і причини, що призвели до нещасного випадку, визначити, пов'язаний чи не пов'язаний цей випадок з виробництвом;

визначити осіб, які допустили порушення нормативно-правових актів про охорону праці, а також розробити заходи щодо запобігання подібним нещасним випадкам;

скласти акт розслідування нещасного випадку за формою Н-5 (додаток 3) у двох примірниках, а також акт за формою Н-1 або акт за формою НТ про потерпілого у шести примірниках і передати його на затвердження роботодавцю;

у випадках виникнення гострих професійних захворювань (отруєнь) крім акта за формою Н-1 складається також карта обліку професійного захворювання (отруєння) за формою П-5 (додаток 4).

Роботодавець повинен розглянути і затвердити акти за формою Н-1 або НТ протягом доби після закінчення розслідування, а щодо випадків, які сталися за межами підприємства, протягом доби після одержання необхідних матеріалів. Затверджені акти протягом трьох діб надсилаються:

потерпілому або його довірчій особі разом з актом розслідування нещасного випадку;

керівникові цеху або іншого структурного підрозділу, дільниці, місця, де стався нещасний випадок, для здійснення заходів щодо запобігання подібним випадкам;

відповідному робочому органу виконавчої дирекції Фонду разом з копією акта розслідування нещасного випадку;

відповідному територіальному органу Держнаглядохоронпраці;

профспілковій організації, членом якої є потерпілий;

керівникові (спеціалістові) служби охорони праці підприємства або посадовій особі (спеціалісту), на яку роботодавцем покладено виконання функцій спеціаліста з питань охорони праці.

Акти розслідування, нещасного випадку, акти за формою Н-1 або НТ разом з матеріалами розслідування підлягають зберіганню протягом 45 років на підприємстві, працівником якого є (був) потерпілий.

Нещасний випадок, про який безпосереднього керівника підприємства чи роботодавця своєчасно не повідомили, або якщо втрата працездатності від нього настала не одразу, незалежно від терміну, коли він стався, розслідується згідно з цим Положенням протягом місяця після одержання заяви потерпілого чи особи, яка представляє його інтереси.

Контроль за своєчасністю і об'єктивністю розслідування нещасних випадків, їх документальним оформленням та обліком, виконанням заходів щодо усунення причин здійснюють органи державного управління, органи державного нагляду за охороною праці, Фонд відповідно до їх компетенції.

Громадський контроль здійснюють трудові колективи через обраних ними уповноважених з питань охорони праці та профспілки через виборні органи і своїх представників.

Спеціальне розслідування нещасних випадків

Спеціальному розслідуванню підлягають:

нещасні випадки із смертельним наслідком;

групові нещасні випадки, які сталися одночасно з двома і більше працівниками незалежно від тяжкості ушкодження їх здоров'я;

випадки смерті на підприємстві;

випадки зникнення працівника під час виконання ним трудових обов'язків.

Про груповий нещасний випадок, нещасний випадок із смертельним наслідком, випадок смерті, а також зникнення працівника під час виконання ним трудових обов'язків роботодавць зобов'язані негайно передати засобами зв'язку повідомлення за встановленою формою (додаток 8):

відповідному територіальному органу Держнаглядохоронпраці;

відповідному органу прокуратури за місцем виникнення нещасного випадку;

відповідному робочому органу виконавчої дирекції Фонду; органу, до сфери управління якого належить це підприємство (у разі його відсутності відповідній місцевій держ-

адміністрації або виконавчому органу місцевого самоврядування);

відповідній установі (закладу) санітарно-епідеміологічної служби у разі виявлення гострих професійних захворювань (отруєнь);

професійковій організації, членом якої є потерпілий; внічному професійковому органу;

відповідному органу з питань захисту населення і території від надзвичайних ситуацій та іншим органам (у разі необхідності).

Зазначені органи (організації) повідомляють про нещасний випадок своїм вищим органам (організаціям) згідно з установленним порядком.

До складу комісії із спеціального розслідування входять: посадова особа органу державного нагляду за охороною праці (голова комісії), представник відповідного роботодавця, професійковій організації, членом якої є потерпілий, вищого професійкового органу або уповноважений трудового колективу з питань охорони праці, якщо потерпілий не є членом професійки, а у разі розслідування випадків виявлення гострих професійних захворювань (отруєнь) також спеціаліст відповідної установи (закладу) державної санітарно-епідеміологічної служби.

Залежно від конкретних умов (кількості загиблих, характеру і можливих наслідків аварії тощо) до складу комісії із спеціального розслідування можуть бути включені спеціалісти відповідного органу з питань захисту населення і території від надзвичайних ситуацій, представники органів охорони здоров'я та інших органів.

Спеціальне розслідування нещасних випадків, що сталися на ядерних установках, підконтрольних Держатомрегулюванню, проводиться комісією, яка їм призначається.

Спеціальне розслідування грунтового нещасного випадку, під час якого загинуло 2--4 особи, проводиться комісією із спеціального розслідування, яка призначається наказом керівника Держнаглядохоронпраці або його територіального органу за погодженням з органами, представники яких входять до складу цієї комісії.

Спеціальне розслідування грунтового нещасного випадку, під час якого загинуло 5 і більше осіб або травмовано 10 і більше осіб, проводиться комісією із спеціального розслідування, яка призначається наказом Держнаглядохоронпраці, якщо з цього приводу не було прийнято спеціального рішення Кабінету Міністрів України.

Спеціальне розслідування нещасних випадків проводиться протягом не більше 10 робочих днів. У разі необхідності встановлений термін може бути продовжений органом, який призначив розслідування.

За результатами розслідування складається акт спеціального розслідування за формою Н-5, а також оформляються інші матеріали, передбачені пунктом 48 цього Положення, у тому числі карта обліку професійного захворювання (отруєння) на кожного потерпілого за формою П-5, якщо нещасний випадок пов'язаний з гострим професійним захворюванням (отруєнням).

Акт за формою Н-1 або НТ на кожного потерпілого складається відповідно до акта спеціального розслідування у двох примірниках, підписується головою та членами комісії із спеціального розслідування і затверджується роботодавцем протягом доби після одержання цих документів.

Роботодавець у п'ятиденний термін з моменту підписання акта спеціального розслідування нещасного випадку чи одержання припису посадової особи органу державного нагляду за охороною праці щодо взяття на облік нещасного випадку зобов'язаний розглянути ці матеріали і видати наказ про здійснення запропонованих заходів щодо запобігання виникненню подібних випадків, а також притягнути до відповідальності працівників, які допустили порушення законодавства про охорону праці.

Про здійснення запропонованих заходів роботодавець у письмовій формі повідомляє органи, які брали участь у розслідуванні, в терміни, зазначені в акті спеціального розслідування.

Роботодавець у п'ятиденний термін після закінчення спеціального розслідування нещасного випадку надсилає за рахунок підприємства копії матеріалів, зазначених у пункті 48 цього Положення, органам прокуратури, іншим органам, представники яких брали участь у розслідуванні, центральному органу виконавчої влади, до сфери управління якого належить підприємство, відповідній місцевій

держадміністрації або виконавчому органу місцевого самоврядування, Держнаглядохоронпраці, виконавчій дирекції Фонду, а у разі розслідування випадків виявлення гострого професійного захворювання (отруєння) — також відповідній установі (закладу) державної санітарно-епідеміологічної служби.

Перший примірник матеріалів розслідування залишається на підприємстві та зберігається відповідно до пункту 21 цього Положення.

Потерпілому або членам його сім'ї, довірєній особі надсилається затверджений акт за формою Н-1 або НТ разом з копією акта спеціального розслідування нещасного випадку.

Центральний орган виконавчої влади, до сфери управління якого належить підприємство, а у разі його відсутності відповідна місцева держадміністрація або виконавчий орган місцевого самоврядування після одержання матеріалів повинні розглянути обставини і причини нещасного випадку із смертельним наслідком або групового нещасного випадку і за результатами розгляду розробити заходи щодо запобігання подібним випадкам.

Органи прокуратури надають територіальним органам Держнаглядохоронпраці інформацію про прийняте рішення щодо порушення кримінальної справи у зв'язку з нещасним випадком із смертельним наслідком або груповим нещасним випадком, або про відмову в цьому.

Роботодавець на підставі актів за формою Н-1 складає державну статистичну звітність про потерпілих за формою, затвердженою Держкомстатом, і подає її в установленому порядку відповідним організаціям, а також несе відповідальність за її достовірність згідно із законодавством.

Роботодавець зобов'язаний проводити аналіз причин нещасних випадків за підсумками кварталу, півріччя і року та розробляти і здійснювати заходи щодо запобігання подібним випадкам.

Розслідування та облік випадків виявлення хронічних професійних захворювань і отруєнь

Віднесення захворювання до професійного проводиться відповідно до Порядку встановлення зв'язку захворювання з умовами праці (додаток 12).

У разі виникнення підозри на профзахворювання лікувально-профілактичний заклад направляє працівника з відповідними документами, перелік яких визначений Порядком встановлення зв'язку захворювання з умовами праці, на консультацію до головного спеціаліста з профпатології міста (області), який направляє хворого до спеціалізованого лікувально-профілактичного закладу згідно з переліком, що затверджується МОЗ.

На кожного хворого клініки науково-дослідних Інститутів, відділення професійних захворювань лікувально-профілактичних закладів складають повідомлення за формою П-3 (додаток 13). Протягом трьох діб після встановлення остаточного діагнозу повідомлення надсилається роботодавцю або керівнику підприємства, шкідливі виробничі фактори на якому призвели до виникнення професійного захворювання, відповідній установі (закладу) державної санітарно-епідеміологічної служби та лікувально-профілактичному закладу, які обслуговують це підприємство, відповідному робочому органу виконавчої дирекції Фонду.

Роботодавець організовує розслідування кожного випадку виявлення професійного захворювання протягом десяти робочих днів з моменту одержання повідомлення.

Акт розслідування причин професійного захворювання складається комісією з розслідування у шести примірниках протягом трьох діб після закінчення розслідування та надсилається роботодавцем хворому, лікувально-профілактичному закладу, який обслуговує це підприємство, робочому органу виконавчої дирекції Фонду та профспілкової організації, членом якої є хворий. Один примірник акта надсилається відповідній установі (закладу) державної санітарно-епідеміологічної служби для аналізу і контролю за здійсненням заходів.

Перший примірник акта розслідування залишається на підприємстві та зберігається відповідно до пункту 21 цього Положення.

Роботодавець зобов'язаний у п'ятиденний термін після закінчення розслідування причин професійного захворювання розглянути його матеріали та видати наказ про заходи щодо запобігання професійним захворюванням, а також про притягнення до відповідальності осіб, з вини яких

допущено порушення санітарних норм і правил, що призвели до виникнення професійного захворювання.

Про здійснення запропонованих комісією з розслідування заходів щодо запобігання професійним захворюванням роботодавець письмово інформує відповідну установу (заклад) державної санітарно-епідеміологічної служби протягом терміну, зазначеного в акті.

У разі втрати працівником працездатності внаслідок професійного захворювання роботодавець направляє потерпілого на МСЕК для розгляду питання подальшої його працездатності.

Контроль за своєчасністю і об'єктивністю розслідування професійних захворювань, їх документальним оформленням, виконанням заходів щодо усунення причин здійснюють установи (заклади) державної санітарно-епідеміологічної служби, Фонд, профспілки та уповноважені трудових колективів з питань охорони праці відповідно до їх компетенції.

Ресстрація та облік випадків професійних захворювань ведеться в спеціальному журналі (додаток 15):

на підприємстві, у відповідному робочому органі виконавчої дирекції Фонду та в установах (закладах) державної санітарно-епідеміологічної служби на підставі повідомлень про професійні захворювання та актів їх розслідування;

у лікувально-профілактичних закладах на підставі медичної картки амбулаторного хворого, висновки з історії хвороби, лікарського висновку про діагноз, встановлений під час обстеження в стаціонарі, а також повідомлення про професійне захворювання. До цього журналу також вносяться дані щодо працездатності кожного працівника, в якого виявлено професійне захворювання.

Розслідування та облік аварій

На підприємстві згідно з вимогами законодавчих та інших нормативно-правових актів з питань захисту населення і території від надзвичайних ситуацій та охорони праці повинні бути розроблені і затверджені роботодавцем:

план попередження надзвичайних ситуацій, у якому визначаються можливі аварії та інші надзвичайні ситуації

техногенного та природного характеру, прогноуються наслідки, визначаються заходи щодо їх ліквідації, терміни виконання, а також сили і засоби, що для цього залучаються;

план ліквідації аварій (надзвичайних ситуацій), у якому перелічуються всі можливі аварії та інші надзвичайні ситуації, визначаються дії посадових осіб і працівників підприємства під час їх виникнення, обов'язки працівників професійних аварійно-рятувальних служб або працівників інших підприємств, які залучаються до ліквідації надзвичайних ситуацій. До аварій техногенного характеру належать аварії на транспорті, пожежі, вибухи, аварії з виходом сильнодіючих отруйних, радіоактивних, біологічно небезпечних та інших забруднюючих речовин, раптове руйнування споруд, обладнання тощо.

Аварії поділяються на дві категорії.

До I категорії належать аварії, внаслідок яких загинуло 5 чи травмовано 10 і більше осіб;

стався викид отруйних, радіоактивних, біологічно небезпечних речовин за межі санітарно-захисної зони підприємства;

збільшилася концентрація забруднюючих речовин у навколишньому природному середовищі більш як у 10 разів;

зруйновано будівлі, споруди чи основні конструкції об'єкта, що створило загрозу для життя і здоров'я значної кількості працівників підприємства чи населення.

До II категорії належать аварії, внаслідок яких:

загинуло до 5 чи травмовано від 4 до 10 осіб;

зруйновано будівлі, споруди чи основні конструкції об'єкта, що створило загрозу для життя і здоров'я працівників цеху, дільниці з чисельністю працюючих 100 чоловік і більше.

Про аварію свідок повинен негайно повідомити безпосереднього керівника робіт або іншу посадову особу підприємства, які у свою чергу, зобов'язані повідомити роботодавця.

Роботодавець або особа, яка керує виробництвом під час зміни, зобов'язані діяти згідно з планом ліквідації аварій, вжити першочергових заходів щодо рятування потерпілих і надання їм медичної допомоги, запобігання подальшому поширенню аварії, встановлення меж небезпечної зони та обмеження доступу до неї людей.

Роботодавець або уповноважена ним особа зобов'язаний негайно повідомити про аварію територіальний орган Держнаглядохоронпраці, орган, до сфери управління якого належить підприємство, відповідну місцеву держадміністрацію або виконавчий орган місцевого самоврядування, штаб цивільної оборони та з надзвичайних ситуацій, прокуратуру за місцем виникнення аварії і відповідний профспілковий орган, а в разі травмування або загибелі працівників також відповідний робочий орган виконавчої дирекції Фонду.

Розслідування аварій без нещасних випадків проводиться комісіями з розслідування, що утворюються:

у разі аварій I категорії – наказом центрального органу виконавчої влади чи розпорядженням відповідної місцевої держадміністрації (Автономної Республіки Крим, області, міст Києва та Севастополя) за узгодженням з відповідними органами державного нагляду за охороною праці і МНС;

у разі аварій II категорії – наказом керівника органу, до сфери управління якого належить підприємство, чи розпорядженням районної держадміністрації або виконавчого органу місцевого самоврядування за узгодженням з відповідними органами державного нагляду за охороною праці і МНС.

Комісія з розслідування зобов'язана протягом десяти робочих днів розслідувати аварію і скласти акт за формою Н-5. Шкода, заподіяна аварією, визначається з урахуванням втрат, зазначених у додатку 16*.

Технічне оформлення матеріалів розслідування аварії проводить підприємство, де сталася аварія, яке в п'ятиденний термін після закінчення розслідування надсилає їх прокуратурі та органам, представники яких брали участь у розслідуванні.

Перший примірник акта розслідування аварії, внаслідок якої не сталося нещасного випадку, зберігається на підприємстві до завершення термінів здійснення заходів, визначених комісією з розслідування, але не менше двох років.

Облік аварій I і II категорій ведуть підприємства і відповідні органи державного управління та нагляду за охороною праці з реєстрацією їх у журналі (додаток 17). При цьому враховуються аварії, внаслідок яких сталися нещасні випадки і внаслідок яких нещасні випадки не сталися.

Аналіз та профілактика травматизму і професійних захворювань на виробництві:

монографічний (детальне обстеження всього комплексу умов праці тієї чи іншої ділянки виробництва);

статистичний (за документами, звітами; показники частоти та тяжкості);

топографічний (на плані цеху);

економічний (аналіз втрат);

ергономічний (комплексне вивчення системи «людина – машина – середовище»);

прогностичний (передбачення шляхом вивчення потенційної небезпеки: с морфологічний підметод – вивчення конструкції обладнання; екстраполяційний – вибір математичної функції, яка описує явище травматизму; підметод експертних оцінок – на основі оцінок, рангів, поставлених експертами).

Система профілактики нещасних випадків: контроль за станом безпеки праці; розслідування нещасних випадків на виробництві; розробка та проведення заходів щодо умов; аналіз причин нещасних випадків; моральне та матеріальне заохочення та засоби впливу на порушників.

Завдання для самостійного опрацювання

Перелік обставин, за яких настає страховий випадок державного соціального страхування громадян від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання. Затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 21 серпня 2001 р. № 1094.

Термінологічний словник

Травматизм – пошкодження, поранення внаслідок передбаченої дії на робітника небезпечного виробничого фактора при виконанні службових обов'язків [7.6, с. 31].

Травма – порушення анатомічної цілісності організму або його функцій внаслідок дії небезпечних виробничих факторів [7.6, с. 31].

Виробнича травма – це раптове механічне, фізичне, хімічне, біологічне, психофізіологічне, комбіноване та інше пошкодження людини у виробничих умовах [7.6, с. 31].

Нещасний випадок – випадок внаслідок непередбаченого збігу обставин та умов, за яких завдається шкода здоров'ю або настає смерть потерпілого [7.6, с. 31].

Професійне захворювання -- патологічний стан зумовлений тривалою роботою у шкідливих умовах праці і пов'язаний з надмірним напруженням організму або несприятливою дією виробничих факторів [7.6, с. 32].

Контрольні запитання

1. Згідно з яким документом проводиться розслідування та облік нещасних випадків?
2. Як проводиться аналіз та профілактика травматизму і професійних захворювань?
3. Хто здійснює контроль за своєчасним розслідуванням нещасних випадків, професійних захворювань та аварій?
4. Які нещасні випадки підлягають розслідуванню? У яких випадках складається акт за формою Н-1, а в яких випадках за формою НТ (невиробничий травматизм)?

Література до теми: 1.3; 1.12; 1.34; 1.35; 7.1; 7.3; 7.6.

ТЕМА 6

ОСНОВИ ФІЗІОЛОГІЇ, ГІГІЄНИ ПРАЦІ ТА ВИРОБНИЧОЇ САНІТАРІЇ

Мета вивчення теми: ознайомити з загальними санітарно-гігієнічними вимогами до розміщення підприємств, виробничих і допоміжних приміщень.

Дана тема розкриває такі питання:

1. Законодавство в галузі гігієни праці. 2. Фізіологічні особливості різних видів діяльності. 3. Гігієнічна класифікація праці. 4. Метеорологічні умови виробничого середовища. 5. Шкідливі речовини. 6. Основні заходи захисту від шкідливих речовин. 7. Освітленість. 8. Шум. 9. Вібрація. 10. Електромагнітне випромінювання. 11. Інфрачервоні випромінювання. 12. Ультрафіолетове випромінювання. 13. Лазери. 14. Засоби індивідуального захисту. 15. Загальні санітарно-гігієнічні вимоги до розміщення підприємств, до виробничих і допоміжних приміщень.

Методичні поради до вивчення теми

Студентам слід детально ознайомитися з Законом України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення», який уведений у дію 24.02. 1994 р. № 27, та внесеними до нього змінами у 1997, 1998, 1999 роках. Стаття 7 вищезазваного Закону регламентує обов'язки підприємств, установ і організацій у питаннях розробки та здійснення заходів, проведенні лабораторного аналізу, інформуванні санепідемстанції про надзвичайні події та відшкодуванні збитків, завданих здоров'ю. Причому забезпечення благополуччя досягається гігієнічною регламентацією та державною реєстрацією небезпечних факторів середовища; державною експертизою проектів; включенням вимог безпеки у державні стандарти; ліцензуванням видів діяльності, пов'язаних із небезпечною; пред'явленням вимог до проектування, будівництва, розробки, виготовлення та використання нових засобів виробництва.

Важливу роль у житті людини мають фізіологічні особливості різних видів діяльності. Перш за все слід зазначити, що діяльність — це специфічна форма активного ставлення до навколишнього світу, яка притаманна лише людині, так як має мету, засоби, результати та сам процес

діяльності. Розрізняють ручну, механізовану та автоматизовану діяльність

Ознайомлення з даною темою слід розпочати з гігієнічної оцінки існуючих умов та характеру праці на робочих місцях, що розроблена та затверджена наказом Міністерства охорони здоров'я від 31.12.1997 р. № 382 «Гігієнічна класифікація праці за показниками шкідливості та небезпечності чинників виробничого середовища, важкості та напруженості трудового процесу». Відповідно до Гігієнічної класифікації праці за показниками шкідливості та небезпечності чинників виробничого середовища, важкості та напруженості трудового процесу умови праці поділяються на чотири класи:

- 1-ший – оптимальні умови праці;
- 2-гий – допустимі умови праці;
- 3-тій – шкідливі умови праці, поділяються на 4 ступені;
- 4-тій – небезпечні (екстремальні) умови праці.

Метеорологічні умови виробничого середовища регламентує ГОСТ 12.1.005-88 «Загальні санітарно-гігієнічні вимоги до повітря робочої зони». Згідно з цим документом умови нормуються як допустимі та оптимальні.

Допустимими називаються такі параметри мікроклімату, які при тривалій і систематичній дії на людину можуть викликати перехідні і такі, що швидко нормалізуються, зміни теплового стану організму, які супроводжуються напруженням механізмів терморегуляції, але не виходять за межі фізіологічних пристосувань [7.3].

Оптимальними називають такі параметри мікроклімату, які при тривалій і систематичній дії на людину забезпечують збереження нормального теплового стану організму без напруження механізмів терморегуляції. Вони забезпечують відчуття теплового комфорту і створюють умови для високого рівня працездатності людини [7.3].

За ступенем важкості роботи поділяються на такі категорії:

- легких фізичних робіт (категорія І), відносяться види діяльності з енергозатратами до 150 ккал/год. (174 Вт). Крім того, легкі фізичні роботи поділяються на категорію Іа і Іб. (Іа – роботи сидячи, з енергозатратами до 120 ккал/год. (139 Вт), Іб – роботи сидячи, стоячи або пов'язані з ходьбою, з деяким фізичним напруженням, з енерговитратами до 150 ккал/год. (140–174 Вт). Регламентується ГОСТ 12.2.032-78 «Рабочее место при выполнении работ

сидя. Общие эргономические требования» та ГОСТ 12.2.033-84 «Рабочее место при выполнении работ стоя. Общие эргономические требования»;

– середньої важкості фізичних робіт (категорія ІІ), затрати енергії в межах 151–250 ккал/год. (290 Вт). Вони поділяються на категорії ІІа і ІІб. (ІІа – роботи з постійною ходьбою, переміщенням дрібних (до 1 кг) виробів або предметів у положенні сидячи або стоячи і які вимагають певного фізичного напруження, з енергозатратами від 151 до 200 ккал/год.; ІІб – роботи, пов'язані з ходьбою, переміщенням і перенесенням вантажів до 10 кг і які супроводжуються помірним фізичним напруженням, з затратами енергії 201–250 ккал/год. (233–290 Вт);

важких фізичних робіт (категорія ІІІ) відносяться види діяльності з затратами енергії більше 250 ккал/год (більше 290 Вт), належать роботи, пов'язані з постійними пересуваннями, переміщенням і перенесенням значних (вище 10кг) вантажів і які вимагають великих фізичних зусиль.

Усі виробничі приміщення залежно від величини теплонадлишків поділяють на дві категорії:

- І категорія – приміщення з незначними надлишками тепла (20 ккал/м²-год.);
- ІІ категорія – приміщення з суттєвими надлишками тепла (більше 20 ккал/м²-год.).

Оптимальна величина температури повітря робочої зони, встановлена ГОСТ 12.1.005-88, може коливатися залежно від сезону року і важкості виконуваної роботи від 16°C до 25°C, допустима від 12 до 30°C.

Оптимальна відносна вологість за ГОСТом складає 40–60%. Допустима величина відносної вологості зростає до 75%.

Оптимальна швидкість руху повітря коливається від 0,2 до 5 м/с, а в приміщеннях з надлишком тепла збільшується до 1 м/с.

З метою забезпечення нормальних метеорологічних умов на виробництві з надлишком тепла застосовують:

- природну або механічну вентиляцію;
- теплоізоляцію нагрітого обладнання;
- екранування джерел теплового випромінювання (тепловідбиваючі і теплопоглинаючі);

— все обладнання, що виділяє тепло, розміщують в одному приміщенні;

— засоби індивідуального захисту;

— обмежене перебування людей у зоні з підвищеною температурою;

Згідно з ГОСТ 12.1.007-76 «Шкідливі речовини. Класифікація і загальні вимоги безпеки» (змінено 1981; 1990) всі шкідливі речовини поділяють на чотири класи небезпеки:

— надзвичайно небезпечні речовини (ГДК 0,1 мг/м²);

— особливо небезпечні речовини (ГДК від 0,1 до 1,0 мг/м²);

— помірно небезпечні речовини (ГДК від 1,0 до 10 мг/м²);

— малонебезпечні речовини (ГДК 10 мг/м²).

Гази і пари за дією на організм людини, за характером токсичності умовно поділяють на 9 груп:

— 1-ша — такі, що подразнюють і подразнюють шкіру і слизові поверхні (неорганічні кислоти, луги, деякі органічні кислоти, ангідриди та ін.) — вражають шкіру з утворенням паривів, виразок;

— 2-га — подразнюючі (хлор, двоокис сірки, аміак, фосген, окисли азоту, тумани кислот, ароматичні вуглеводи та ін.) — вражають верхні і глибокі дихальні шляхи;

— 3-тя — кров'яні (окис вуглецю, свинець і його неорганічні сполуки, ароматичні смоли, толуол, бензол та ін.) — взаємодіють з гемоглобіном;

— 4-та — нервові (вуглеводні, спирти, аніліні, тетраетилсвинець, сірководень, аміак, фосфорорганічні речовини та ін.) — викликають розлад функцій нервової системи, судому м'язів, параліч;

— 5-та — ферментні (солі ртуті, миш'як і його сполуки, синильна кислота і її солі, фосфорорганічні сполуки) — порушують структуру ферментів, інактивують їх;

— 6-та — печінкові (хлоровані вуглеводні, фосфор, бромбензол, селен) — викликають структурні зміни тканин печінки;

— 7-ма — мутагени (окис етилену, етиленамін, хлоровані вуглеводні, сполуки свинцю, ртуті та ін.) — впливають на генетичний апарат клітини;

— 8-ма — алергени (алкалоїди, деякі сполуки нікелю, похідні піридину, органічні сполуки природного похо-

дження: кофеїн, хінін, ефедрин, атропін) — викликають зміни в реактивній здатності організму;

— 9-та — канцерогени (кам'яновугільна смола, ароматичні аміни, азо- і діазосполуки та ін.) — викликають утворення злоякісних пухлин.

У ГОСТ 12.1.005-88 «Загальні санітарно-гігієнічні вимоги до повітря робочої зони» паведено граничнодопустимі концентрації (ГДК) шкідливих речовин у повітрі робочої зони.

Заходи захисту від шкідливих речовин: технічні, санітарно-гігієнічні, лікувально-профілактичні.

Пил — це тошккодисперсні частинки у вигляді аерозоллю або аерогелю, утворені при виробничих процесах.

Пил розрізняють:

— органічний (дерево, шкіра, бавовна);

— неорганічний (цемент, кварц);

— змішаний (органічний та неорганічний).

За дією на організм людини поділяють на: токсичний, нетоксичний

Згідно з ГОСТ 12.1.005-88 та СН 245-71 нормуються граничнодопустимі концентрації різного пилу в робочій зоні виробничого приміщення. ГДК пилу різного походження коливаються від 10 мг/м².

Загальні засоби захисту від пилу: вентиляція, герметизація, зволоження пиловидних матеріалів, брекстування і гранулювання пиловидних матеріалів.

Індивідуальні засоби індивідуального захисту — респіратори, протигази, комбінезони, захисні окуляри.

Концентрація пилу вимірюється такими методами: ваговий, коніметричний (розрахунковий), фотоелектричний та електрометричний.

Вентиляція — це організований і регульований обмін повітря для покращання метеорологічних умов у приміщеннях. Поділяють на: природну, механічну, змішану, загальнообмінну, місцеву та аварійну.

Освітлення характеризується кількісними і якісними показниками. До кількісних показників відносяться: світловий потік, сила світла, освітленість, яскравість [7.3].

Світловий потік F — потужність променевої енергії, оцінюється за світловим відчуттям, яке сприймається людським оком. За одиницю світлового потоку прийнято люмен (лм), сили світла — кандела (кд).

Освітленість E – це відношення світлового потоку, який падає на елемент поверхні, до площі цього елемента. За одиницю освітленості прийнято люкс (лк).

Яскравість L – відношення сили світла елемента поверхні до проєкції, перпендикулярної напрямку, що розглядається. Яскравість вимірюється в кд. м⁻².

Для освітлення виробничих приміщень використовують природне освітлення (створюється світлом неба прямим і відбитим); штучне, яке здійснюється електричними лампами, і змішане, при якому природне освітлення доповнюється штучним. Згідно з СНиП 11-4-79 «Природне і штучне освітлення» значення e (коефіцієнт природної освітленості) при природному і суміщеному освітленні нормується залежно від характеристики зорової роботи). Встановлено 8 розрядів зорової роботи, з урахуванням найменшого об'єкта, що розрізняється.

Штучне освітлення поділяється на робоче, аварійне, евакуаційне, охоронне.

Створення у виробничих приміщеннях якісного та ефективного освітлення можливе за умови використання раціональних освітлювальних пристроїв, які являють собою сукупність джерела світла (лампи) і освітлювальної арматури.

Шум – сукупність звукових подразнюючих чинників різної частоти і інтенсивності, які перешкоджають у сприйнятті мови та музики. Характеризується інтенсивністю, звуковим тиском і частотою коливань. Шум – це різного роду небажані завади сприйняттю мови, музики та інше.

Характеризується: інтенсивністю, звуковим тиском і частотою коливань.

Шум нормується ГОСТ 12.1.003-83 «Шум. Загальні вимоги безпеки» (змінено 1989) та «Санітарними нормами допустимих рівнів шуму на робочих місцях» № 3223 від 12.03.1985. Основою нормування є обмеження звукової енергії, яка діє на людину протягом робочої зміни значення, безпечними для її здоров'я і працездатності.

Шум в аудиторії згідно, нормами не повинен перевищувати 55 дБА, на вулиці більше 70 дБА. Допустимий рівень шуму на вулиці вдень – 50 дБА, вночі – 40 дБА. Допустимий рівень шуму в квартирі вдень – 40 дБА, вночі – 30 дБА. Шум з рівнем звукового тиску 110 дБА призводить

до шумового сп'яніння, а потім починають руйнуватись різні тканини органів людини і в першу чергу слуховий апарат.

Шляхи зменшення шуму в джерелі виникнення: звукоізоляція, звукопоглинання, архітектурно-планувальні заходи, заходи індивідуального захисту.

Вібрація – механічні коливання, при яких відбувається по чергово зростання та спадання в часі значень, щонайменше однієї координати. Передається людині ручним інструментом, верстатами й механізмами.

Розрізняють: загальну (передається на тіло людини, що стоїть або сидить через опори поверхні (сидіння, підлога); локальну (передається на руки робітника при контакті з віброючим інструментом).

Гігієнічна характеристика вібрації здійснюється згідно з ГОСТ 12.1.012-90 «Вібрація. Загальні вимоги безпеки», «Санітарними нормами вібрації робочих місць» № 3044 від 15.04.1984 р. та «Санітарними нормами і правилами при роботі з машинами та обладнанням, що створюють локальну вібрацію, яка передається на руки працівників» № 304 13.06.1984 р. такими методами: частотним аналізом параметра, що нормується, інтегральною оцінкою за частотою параметра, що нормується, та дозою вібрації.

Захист від вібрації: конструктивні зміни, віброізоляція.

Студентам слід осмислити, що науково-технічний прогрес має свої негативні чинники. Так, потужні телевізійні, радіомовні станції, промислові установки високочастотного нагріву, вимірювальні і лабораторні прилади різного призначення, персональні комп'ютери можуть бути джерелом випромінювання електромагнітної енергії.

Довготривале перебування в зоні дії радіохвиль призводить до передчасної втомлюваності, сонливості, порушення сну, розладу нервової системи; спостерігаються болі, зміна кров'яного тиску, порушення серцево-судинної системи, сповільнення пульсу, первово-психічні захворювання, трофічні явища (випадання волосся, ламкість нігтів).

Заходи захисту від дії електромагнітного випромінювання: захист часом, захист відстанню, зменшення потужності випромінювання, екранування джерел випромінювання, засоби індивідуального захисту. Регламентується ГОСТ 12.1.006-84 ССБТ «Електромагнітні поля радіочастот.

Допустимые уровни на рабочих местах и требования к проведению контроля» (СТ СЕВ 5801-86) взамен ГОСТ 12.1.006-76 (Зміни 1988).

Інфрачервоні випромінювання — це електромагнітні випромінювання будь-якого тіла, температура якого є більшою абсолютного нуля (-273°C). Причому підвищення температури відповідно змінює спектральний склад випромінювання.

Інфрачервона енергія діє на незахищені частини тіла, виявляючи в основному теплову дію та проникаючи на деяку глибину в тканини. Тривале перебування в зоні інфрачервоного випромінювання впливає на центральну нервову та серцево-судинну систему, негативно діє на очі, викликаючи кон'юнктивіти, помутніння кристалика, опік сітківки.

Захист від інфрачервоного випромінювання згідно з ГОСТ 12.4.123-83 «Средства коллективной защиты от инфракрасных излучений. Общие технические требования» регламентується: часом, відстанню, усуненням джерела тепловиділення та його теплоізоляцією; екрануванням джерел інфрачервоного випромінювання або охолодженням гарячих поверхонь, індивідуальними засобами захисту.

Ультрафіолетове випромінювання за способом генерації належить до теплової частини випромінювання. Природним джерелом є сонце, штучними джерелами: газорозрядні світильники, електричні дуги, лазери, випрямлячі.

Ультрафіолетове випромінювання поглинається верхніми шарами шкіри людини, внаслідок чого відбуваються хімічні зміни молекул біополімерів, хвилі з довжиною 280–303 нм можуть призвести до утворення ракових пухлин. Діючи на центральну нервову систему, викликає головний біль, підвищення температури, нервові збудження, може викликати запалення переднього відділу ока, так звану фото- або електроофтальмію.

Відповідно до ГОСТ 12.1.040-83 «Лазерна безпека. Загальні положення» за ступенем небезпечності генерованого випромінювання лазери поділяються на чотири класи:

— I клас — лазери, випромінювання яких не несе небезпеки для очей і шкіри;

— II клас — лазери, випромінювання яких є небезпечно при опроміненні очей прямим і дзеркально відбитим випромінюванням;

— III клас — лазери, випромінювання яких є небезпечно при опроміненні очей прямим, дзеркально відбитим випромінюванням на віддалі 10 см від дифузно відбитої поверхні і при опроміненні шкіри прямим і дзеркально відбитим випромінюванням;

— IV клас — лазери, які є небезпечними при опроміненні шкіри дифузно відбитим випромінюванням на віддалі 10 см від дифузно відбитої поверхні.

Результат дії лазерного випромінювання, згідно з ГОСТ 12.1.031-81 «Лазеры. Методы дозиметрического контроля лазерного излучения» (зміни 1988), визначають такими параметрами: енергетична освітленість (опроміненість), $\text{Вт}/\text{см}^2$ та енергетична експозиція ($\text{Дж}/\text{см}^2$), а ступінь дії лазерного випромінювання на організм людини залежить від інтенсивності випромінювання, довжини хвилі, тривалості пульсу, частоти повторення імпульсу, часу дії, а також від біологічних особливостей опромінених тканин і органів. Діє вибірково на різні органи.

Студентам слід також чітко усвідомити питання про засоби індивідуального захисту, до яких відносять:

— спеодяг, який відповідно до ГОСТ 12.4.103-80 поділяють на групи: М — механічних пошкоджень; З — загальних забруднень; Т — температури; Р — радіоактивних; В — рентгенівських випромінювань; Е — електричних полів; П — нетоксичних речовин; Я — токсичних речовин; О — органічних розчинників; К — кислот;

— захист органів дихання (протигази, респіратори);

— спеціальне взуття;

— засоби захисту рук (ГОСТ 1.4.103-80);

— захист голови;

— захист очей ГОСТ 12.4.013-85;

— захист обличчя.

Згідно зі ст. 8 Закону України «Про охорону праці» засоби індивідуального захисту видають безплатно, наказом Держнаглядохоронпраці № 170 від 29.10.96 р. встановлено перелік робіт і професій. Постановою Кабінету Міністрів України № 535 від 20.07.95 р. затверджена програма розвитку засобів індивідуального захисту.

При виборі місця для підприємства враховують: аерокліматичну характеристику; рельєф місцевості; умови туманоутворення та розсіювання в атмосфері викидів. Обов'язково враховується і «роза вітрів» при розміщенні виробни-

чої зони з підвітряного боку відносно допоміжних приміщень та природного освітлення. Вивчаються та враховуються людські потоки, санітарні захисні зони та відстані між будівлями. Будівлі і споруди згідно з Спип 2.09.--2-85 проєктують враховуючи санітарну характеристику, нормативи площі для устаткування, корисну площу для працюючих (на 1 чол. об'єм 15 м³, площа 4,5 м²). Використовують також можливості попереджувального фарбування згідно з ГОСТ 12.4.026-76. Необхідне чітке дотримання вимог щодо тамбурів, містків, сходів, поручнів, підлог та висоти приміщень. Допоміжні приміщення розгановують в одній будівлі згідно з вимогами Спип 2.09.04. - 87, розрізняють їх п'ять груп. Значні вимоги ставляться до водопостачання і каналізації та їх обов'язковості при наявності працюючих більше 25 чол.

Термінологічний словник

Виробниче середовище — це сукупність фізичних, хімічних, біологічних, соціальних чинників, що діють на людину в процесі її трудової діяльності [7.3].

Робоча зона - це простір, в якому знаходяться робочі місця постійного або непостійного (тимчасового) перебування працівника [7.3].

ГДК гранично допустима концентрація. Гранично допустимі концентрації шкідливих речовин у повітрі робочої зони - це такі концентрації, які при роботі кожного дня протягом 8 год. і всього робочого стажу не можуть викликати у працюючих захворювань або відхилень у стані здоров'я. Якщо концентрація перевищує ГДК, можуть виникати професійні захворювання або отруєння [3.5].

Завдання для самостійного опрацювання

Опрацювати наказ Міністерства охорони здоров'я України від 31.12. 1997 р. № 382 «Гігієнічна класифікація праці за показниками шкідливості та небезпечності чинників виробничого середовища важкості та напруженості трудового процесу», ГОСТ 12.1.005-88 «Загальні санітарно-гігієнічні вимоги до повітря робочої зони»; ГОСТ 12.007-76 «Шкідливі речовини. Класифікація і загальні вимоги безпеки»; ГОСТ 12.1.005-88 «Загальні санітарно-гігієнічні вимоги до повітря робочої зони».

Контрольні запитання

1. Гігієнічна класифікація праці.
2. Який існує поділ шкідливих речовин на класи безпеки?
3. Що являють собою граничнодопустимі концентрації (ГДК)?
4. Які шкідливості несе шум?
5. Які види освітлення ви знаєте?
6. Які методи боротьби з шумом?
7. Що являє собою вібрація?
8. Дайте класифікацію електромагнітних полів і випромінювань.

Література до теми: 1.3; 1.5; 2.9; 2.10; 3.1; 3.5; 3.7; 3.9; 3.11; 3.14; 3.44; 3.45; 3.47; 4.4; 4.5; 5.3; 5.6; 7.1; 7.3.

ОСНОВИ ТЕХНІКИ БЕЗПЕКИ

Мета вивчення теми: знати загальні вимоги безпеки до технологічного обладнання, процесів та електробезпеки.

Дана тема розкриває такі питання:

1. Загальні вимоги безпеки до технологічного обладнання та процесів. 2. Безпека при експлуатації систем під тиском. 3. Безпека при вагтажно-розвагтажувальних роботах і на транспорті. 4. Безпека користувачів комп'ютерів. 5. Електробезпека. 6. Домедична допомога. 7. Методика складання інструкцій з охорони праці.

Методичні поради до вивчення теми

Студентам слід усвідомити сутність поняття техніки безпеки, яке можна означити як систему організаційних та технічних засобів, що запобігають впливу на працівників небезпечних виробничих факторів. Стап умов праці, за якого виключена дія на людей небезпечних і шкідливих виробничих чинників, називається безпекою праці. Виходячи з вищесказаного, можна зазначити, що важливу роль у дотриманні техніки безпеки відіграє сама людина або надійність людського фактора, тобто людина повинна навчитися постійно оцінювати кожний свій крок, кожну дію з погляду безпеки для себе та інших.

Немаловажну роль виконує і безпека виробничого обладнання, яка регламентується ГОСТ 12.2.061-81 «Оборудование производственное. Общие требования безопасности к рабочим местам» та забезпечується:

— безпечними принципами дії конструктивних схем, елементів конструкції;

— застосуванням засобів комплексної механізації, автоматизації та дистанційного управління в тих випадках, коли вплив небезпечних і шкідливих факторів неможливо усунути;

— використанням засобів захисту;

— дотриманням ергономічних вимог;

— обов'язковим включенням вимог безпеки до технічної документації з питань монтажу, експлуатації, ремонту та транспортування і зберігання обладнання;

— оснащенням виробничих процесів устаткуванням, що

забезпечує отримання своєчасної інформації про виникнення небезпечних і шкідливих факторів;

— застосуванням у конструкції відповідних матеріалів.

Значну роль безпеки для праці відіграє організація робочих місць, відповідність їх антропометричним, фізіологічним та психофізіологічним характеристикам людини і характеру роботи. Зручне положення людини, відсутність зайвого, тим, чим користується частіше - ближче; для лівої руки - зліва; для двох - посередині; небезпечне обладнання вище, ніж менш небезпечне; не захищатися; оглядовість.

Загальні вимоги до виробничих процесів регламентуються ГОСТ 12.3.002-75. «Процессы производственные. Общие требования безопасности» (зміни 1980; 1991).

До посудин, що працюють під тиском, належать [7.1]:

— герметично закриті ємності, які призначені для здійснення хімічних і теплових процесів, а також для зберігання і перевезення стиснутих, зріджених і розчинених газів і рідин;

— водогрійні котли або водонагрівачі, що працюють під тиском води з температурою вище 115°C або іншої рідини з температурою, що перевищує температуру кипіння при тиску 0,007 МПа (0,7 кгс/см²) без урахування гідростатичного тиску;

— парові котли, що працюють під тиском пари або газу, вищим 0,07 МПа (0,7 кгс/см²);

— балони, призначені для транспортування і зберігання зріджених, стиснутих і розчинених газів під тиском, вищим 0,07 МПа (0,7 кгс/см²);

— мобільні (пересувні і транспортабельні) цистерни та бочки для транспортування і зберігання зріджених газів, тиск пари котрих при температурі до 50°C перевищує тиск понад 0,07 МПа (0,7 кгс/см²);

— цистерни і посудини для транспортування і збереження зріджених, стиснутих газів, рідин і синких тіл, в яких тиск вище 0,07 МПа (0,7 кгс/см²) утворюється періодично для їх випорожнення; барокамери.

Хочеться зосередити увагу студентів на таких вимогах до посудин, що працюють під тиском: наявність паспорта (з характеристикою, відомостями про місцезнаходження, реєстраційний номер), забезпеченість приладами вимірю-

вання тиску, температури, запобіжними пристроями, покажчиками рівня води.

Розміщують посудини в окремих приміщеннях, без перекидання.

Реєстрація в ЕТЦ при наявності паспорта, посвідчення про якість монтажу, схема включення посудини із зазначеним джерел тиску, параметрів робочого середовища, арматури, засобів автоматичного контролю, запобіжних і блокувальних приладів.

Утримання та обслуговування: спеціально навчені, не молодші 18 років, з перекладацією через 12 міс.

Безпека при експлуатації котельних установок. Котли повинні мати автоматичну безпеку. Автоматика газових котлів повинна відключати подачу газу при відключенні електроенергії, згасанні вогню в котлі. На парових котлах встановлюються сигналізатори верхнього і нижнього положень рівня води.

Безпека експлуатації компресорних установок досягається дотриманням режимів змащення, охолодження та очищення. Виключається можливість попадання масла в камеру у робочі циліндри. У кисневих компресорах для змащування використовують дистильовану воду з додаванням гліцерину. У компресорах для стиснення ацетилену безпека досягається повільним ходом поршня. Система охолодження компресорів є водяна і повітряна. Акумулятори та ресвери розміщують поза виробничим приміщенням.

Безпека при експлуатації трубопроводів гарантована при правильному прокладанні, якісному монтажі, встановленні компенсаторів та необхідної арматури та своєчасному ремонті. Фарбують: зелений колір — вода; чорний — повітря; синій; газу — жовтий; кислоти — оранжевий; луки — фіолетовий; рідини спалювальні і неспалювальні — коричневі; інші речовини — сірий колір. Для виділення виду небезпеки наносять: червоні кільця — вибухонебезпечні, вогнебезпечні, легкозаймисті; зелені — безпечні; жовті — токсичні речовини. Прокладання є канальним і безканальним. Підлягають періодичному зовнішньому огляду та гідравлічному випробуванню.

У залежності від ступеня небезпеки вантажно-розвантажувальні роботи регламентуються ГОСТ 12.3.009-76 «Работы погрузочно-разгрузочные. Общие требования безопасности» (зміни 1982) і поділяються на чотири групи:

- малонебезпечні;
  - небезпечні (за габаритами);
  - пилові та гарячі (цемент, крейда, вапно, асфальт);
  - небезпечні (вибухо-пожежонебезпечні).
- Одномісні вантажі поділяються на три категорії:
- масою менше 80 кг, а також синкі, дрібноштучні;
  - масою від 80 до 500 кг;
  - масою понад 500 кг.

Небезпечні речовини поділяються на дев'ять класів: 1 — вибухові речовини; 2 — гази; 3 та 4 — легкозаймисті рідини, речовини і матеріали; 5 — окислювальні речовини; 6 — отруйні та інфекційні речовини; 7 — радіоактивні; 8 — їдкі і корозійно активні речовини; 9 — інші.

Звертаємо увагу студентів на те, що основним документом щодо забезпечення охорони праці тих, хто працює на комп'ютерах, є ДНАОП 0,00-1.31-99 «Правила охорони праці під час експлуатації електронно-обчислювальних машин». Даний документ поширюється на всі підприємства, установи, організації, юридичні особи незалежно від форми власності, відомчої належності, видів діяльності та на фізичних осіб (що займаються підприємницькою діяльністю з правом наймання робочої сили), які здійснюють розробку, виробництво та застосування ЕОМ, у тому числі й на тих, які мають робочі місця, обладнані ОЕМ, або виконують обслуговування, ремонт та налагодження ЕОМ.

Дані вимоги не поширюються на комп'ютерні класи вищих та середніх закладів освіти, майстерні професійно-технічних закладів освіти. Розміщення робочих місць користувачів ПК у закладах освіти повинно відповідати «Державним санітарним правилам і нормам влаштування і обладнання кабінетів комп'ютерної техніки в навчальних закладах та режиму праці учнів на персональних комп'ютерах» (ДСанПіН 5.5.6.009-98), ГОСТ 12.3.032-78, ГОСТ 21889-76, ГОСТ 22269-76.

Виникнення багатьох захворювань спричиняється інтенсивною роботою за комп'ютером. Це відбувається через: незадовільні ергономічні характеристики монітора; неправильну організацію робочого місця; незадовільні санітарно-гігієнічні умови праці, які призводять до виникнення низки захворювань — порушень зору, кістково-м'язових порушень, захворювань шкіри, пов'язаних із стресовими ситуаціями та нервово-емоційним навантаженням.

Основне профзахворювання – порушення зору, пов'язане з нерациональним освітленням, світлотехнічною специфікою робочих місць та недотриманням режиму праці.

Негативним фактором впливу на здоров'я є і тривале статичне напруження м'язів спини, шиї, рук і ніг, що призводить до втоми та специфічних скарг. Пошкодження хребта є результатом недостатнього рівня ергономічності робочого місця користувача, тобто крісло неправильно підтримує згин хребта. Плечі і шия напружуються і затікають внаслідок несприятливого положення, виникають болі в ділянці шиї, спини і голови. У середньому працівник, який використовує ПК, просиджує в такому положенні за все своє життя до 80000 годин (8 років) при монотонності більше ніж 600 однакових дій упродовж 75% робочого часу за 1 годину, що призводить до захворювань загально-невротичного характеру у вигляді підвищеної загальної втоми, головного болю, відчуття важкості голови, поганого сну. Негативно впливають і отрути від матеріалу корпусу і плат ПК та монітора (діоксини та фуран) і виділення озону при роботі з лазерним принтером.

Директива Європейської Економічної Комісії 90/270 в розділі «Мінімальні вимоги в охороні праці» жорстко регламентує безпечні умови роботи і вимоги щодо захисту здоров'я осіб, які працюють з комп'ютерами:

- символи на екрані повинні бути чіткими і добре розрізнятися;
- зображення повинно бути позбавлене блимання;
- яскравість та(або) контрастність повинні легко регулюватися;
- екрани повинні бути вільними від відблисків і відбиття;
- випромінювання повинні бути знижені до надзвичайно малих рівнів.

Згідно з вищезазваною Директивою площа приміщення на одне робоче місце учня повинна становити 6 м², а об'єм не менше ніж 20 м³. Площа навчальних приміщень з ПК повинна розраховуватися не більше як на 12 осіб.

Державними санітарними правилами ДсанПіН 5.5.6.009-98 встановлено наступні вимоги до приміщень, де розміщено комп'ютерну техніку: обов'язковість окремих кімнат із природним освітленням та організованим обміном повітря та заборона розміщування у підвальних та цокольних поверхах.

Покриття підлоги, стін, стелі повинні бути матовими з коефіцієнтами відбиття відповідно 0,2–0,3; 0,4–0,5; 0,7–0,8; робочого столу – 0,4–0,5; корпусу дисплея та клавіатури – 0,3–0,5; шаф та стелажів – 0,4–0,6. Поверхня підлоги повинна мати антистатичне покриття і бути зручною для вологого прибирання.

Для оздоблення інтер'єрів приміщень комп'ютерних класів не дозволяється використовувати полімерні матеріали (деревинно-стружкові плити, шпалери, що миються, рулонні синтетичні матеріали, шаруватий паперовий пластик тощо), які виділяють у повітря шкідливі хімічні речовини, що перевищують граничнодопустимі норми.

Електробезпека – заходи, що захищають працюючих від негативної дії електричного струму, електричної дуги, електромагнітного поля і статичної електрики. Проходячи через організм людини, електричний струм викликає термічну, електролітичну, біологічну і механічну дії, наслідком чого є:

місцеві (електротравми) електричні опіки, електричні знаки, металізація шкіри, механічне пошкодження, електроофтальмія;

- загальні (електроудари) ураження внутрішніх органів людини, головним чином серцевої та нервової систем.

Ураження струмом можливі в таких випадках:

- двофазний або однофазний дотик;
- контакт з ізолюваними електропровідними частинами напругою вище 1000 В або електрообладнанням, яке опинилося під напругою;
- перебування в зоні дії атмосферної або статичної електрики, у зоні дії електромагнітного поля та попадання під крокову напругу в зоні розтікання електричного струму;

Згідно з ПУЕ за ступенем небезпеки ураження людей електричним струмом усі приміщення поділяються на три класи:

- звичайні;
- з підвищеною небезпекою;
- особливо небезпечні.

Заходи та засоби захисту працівників при експлуатації електричних установок:

а) технічні:

- улаштування електроустановок, мереж відповідно до експлуатаційної напруги;

- недопущення випадкового доторкання до електропровідних частин;
- облаштування захисних заземлень, занулення, відключення;
- використання електричного струму з малими напругами, що не перевищують 42 В;
- використання захисних засобів при обслуговуванні;
- використання занобіжників;
- б) організаційні:
  - щоденний і періодичні огляди електроустановок;
  - призначення осіб, відповідальних за організацію та проведення робіт;
  - допуск до проведення робіт та обслуговування устаткування;
  - нагляд за працівниками під час роботи.

Домедична допомога [7.4].

Особа, котра надає допомогу, повинна знати:

- основні ознаки порушення життєво важливих функцій організму людини;
- загальні принципи надання першої допомоги та її прийомні стосовно характеру отриманого потерпілим ушкодження;
- основні способи перенесення та евакуації потерпілих.

Особа, котра надає допомогу, повинна вміти:

- здійснювати оцінку стану потерпілого та визначати, якої допомоги в першу чергу він потребує;
- забезпечувати вільну прохідність верхніх дихальних шляхів;
- виконувати штучне дихання «з рота в рот», «з рота в ніс» та закритий масаж серця і оцінювати їх ефективність;
- тимчасово зупиняти кровотечу шляхом накладання джгута, тиснучої пов'язки, пальцевого притискання судин;
- накладати пов'язку при ушкодженнях (пораненні, опіку, обмороженні, ударі);
- іммобілізувати ушкоджену частину тіла при переломах кісток, важкому ударі, термічному ураженні;
- надавати допомогу при тепловому та сонячному ударі, утопленні, гострому отруєнні, блюванні, при втраті свідомості;
- використовувати підручні засоби при перенесенні, навантаженні та транспортуванні потерпілих;

- визначати доцільність вивезення потерпілого на машині швидкої допомоги або на попутному транспорті;
- користуватися аптечкою першої допомоги.

Послідовність надання першої допомоги:

- усунути дію на організм небезпечних факторів, котрі загрожують здоров'ю та життю потерпілого (звільнити від дії електричного струму, вишести з зараженої атмосфери, погасити одяг, витягнути з води тощо), оцінити стан потерпілого;
- визначити характер та тяжкість травми;
- визначити найбільшу загрозу для життя потерпілого та послідовність заходів щодо його врятування;
- здійснити необхідні заходи щодо врятування потерпілого за терміновістю (відновити прохідність дихальних шляхів; виконати штучне дихання; зовнішній масаж серця;
- зупинити кровотечу;
- іммобілізувати місце перелому, накласти пов'язку тощо;
- підтримати основні життєві функції потерпілого до прибуття медичного працівника;
- викликати швидку медичну допомогу або лікаря чи вжити заходів щодо транспортування потерпілого до найближчого лікарняного закладу.

Важливе значення у системі роботи з охорони праці має вміння складати інструкцію з охорони праці, головне призначення якої — вказати робітнику, в якому порядку необхідно виконувати технологічні операції, звернути увагу на небезпечні фактори, правильні прийоми праці, правильне користування захисними засобами. Інструкції є нормативними документами підприємства і поділяються на типові та індивідуальні для даного підприємства, а також для окремих професій і видів робіт.

Розробляють на основі типових правил безпеки, заводської інструкції та технологічного процесу під керівництвом головного інженера. Нові на основі наказу. Контроль і методичну допомогу здійснює служба ОП. Затверджується керівником і профспілковим комітетом

Побудова — присвоєння номера і назви (із зазначенням, для якої професії і виду робіт), розділи і підрозділи, порядкова нумерація. Вимоги викладаються відповідно до технологічного процесу.

Повинна вміщувати такі розділи [7.7]:

Загальні вимоги безпеки: умови допуску до самостійної роботи (вік, стать і т. д.); попередження про правила внутрішнього розпорядку; характеристика небезпечних і шкідливих факторів, вимоги пожежної та вибухобезпеки; порядок оповіщення у випадку травми та несправності обладнання; надання першої допомоги; правила особистої гігієни; відповідальність працівника за порушення інструкції ТБ.

Вимоги безпеки перед початком роботи: порядок підготовки робочого місця, перевірки обладнання, сигналізації, вихідних матеріалів; прийняття зміни; вимоги виробничої санітарії.

Вимоги безпеки під час роботи: способи та прийоми безпечного ведення робіт; правила використання обладнання, пристосувань, інструменту; використання транспортних засобів, тари, підійомних механізмів; вказівки про безпечне утримання робочого місця; дії, спрямовані на усунення аварійних ситуацій; вимоги до використання засобів захисту.

Вимоги безпеки в аварійних ситуаціях: дії при виникненні аварій і ситуацій, що можуть до цього призвести; дії при наданню першої допомоги.

Вимоги після закінчення роботи: порядок безпечного відключення, розборки, очистки -- при безперервному режимі роботи -- порядок передачі зміни; порядок прибирання відходів.

Викладення вимог має бути коротким, чітким, не мати посилань на будь які нормативні акти, роз'яснювати заборону, не писати слова «категорично», «суворо» і т. ін. тому що само собою все написане треба виконувати. Мають бути ілюстрації, що пояснюють вимоги. Скорочення не дозволяється.

Перевірка і перегляд — періодично проводить організація або підрозділ-розробник не частіше як раз у 5 років, з підвищеною небезпекою, не частіше, як раз у 3 роки. Якщо змін не було, то наказом може бути продовжено ще на строк з написом «Переглянуто», з датою та підписом.

Реєстрація, розмноження і облік: реєструються службою ОП в журналі, відповідно до встановленого порядку. Розмноження будь-яким способом із збереженням ідентичності. Видача службою ОП з реєстрацією в журналі, у керівника має завжди бути комплект чинних інструкцій.

Для працівників — видають під розписку в карточці, вивішують.

Вимоги до інструкцій із пожежної безпеки [2.8]: розробляються на основі діючих правил; встановлюють порядок та спосіб забезпечення пожежної безпеки, обов'язки та дії працівників у разі виникнення пожеж, включаючи порядок оповіщення та повідомлення пожежної охорони, порядок евакуації, застосування засобів пожежогасіння. Можуть мати як додаток план евакуації.

Поділяються на: загальні (порядок утримання території, будівель, приміщень, вододжерел, шляхів евакуації, проїзд і стоянка транспорту, місця зберігання сировини, продукції, горючих відходів, особливості утримання електроустановок, вентиляційного та опалювального обладнання, обов'язки та дії людей у разі пожежі); для окремих цехів (категорія приміщення; вимоги щодо утримання евакуиходів та проходів, робочих місць, їх прибирання, зберігання та застосування ЛЗР, ГР; місця, порядок зберігання сировини, напівфабрикатів і готової продукції; умови проведення зварювальних та інших робіт; граничні показники контрольно-вимірвальних приладів, відхилення яких можуть викликати пожежу або вибух; обов'язкові дії працівників у разі пожежі, норядок і способи оповіщення, виклику пожежної охорони, зушкинкі технологічного обладнання, застосування засобів пожежогасіння; послідовність евакуації людей та матеріальних цінностей щодо проведення вогнебезпечних видів робіт).

Інструкція затверджується керівником.

Термінологічний словник

Робоча зона вантажопідіймальних машин — технологічна зона підвищеної небезпеки, де заборонено перебування сторонніх.

Електричні травми — це чітко виражені місцеві пошкодження тканин і органів людини, які виникають від дії електричного струму і від електричної дуги [7.3, с. 232].

Перша медична допомога — це комплекс заходів, спрямованих на відновлення та збереження життя та здоров'я потерпілого, здійснюваних немедичними працівниками (взасмодопомога) або самим потерпілим (самодопомога) [7.3, с. 292].

Завдання для самостійного опрацювання

Опрацювати: Директиву Європейської Економічної Комісії 90/270, розділ «Мінімальні вимоги в охороні праці», ДНАОП 0.00-1.31-99 «Правила охорони праці під час експлуатації електрошпо-обчислювальних машин».

Опрацювати «Державні санітарні правила і норми влаштування і обладнання кабінетів комп'ютерної техніки в навчальних закладах та режиму праці учнів на персональних комп'ютерах» (ДСанПіН 5.5.6.009-98, ГОСТ 12.3.032-78, ГОСТ 21889-76, ГОСТ 22269-76).

Контрольні запитання

1. Як забезпечується безпека виробничого обладнання?
2. Які загальні вимоги до виробничих процесів та розташування обладнання?
3. Що належить до посудин, які працюють під тиском?
4. На які групи поділяються ватажно-розвантажувальні роботи залежно від ступеня безпеки?
5. Дайте визначення електробезпеки.
6. Який поділ приміщень за ступенем небезпеки ураження людей?
7. Які заходи та засоби захисту працівників при експлуатації електричних установок?
8. Причини відхилення здоров'я користувачів комп'ютерами та види захворювань.
9. Що повинна знати і вміти особа, що надає першу допомогу?

Література до теми: 1.3; 1.20; 1.29; 2.7; 3.10; 3.13; 3.20; 3.28; 3.32; 3.34; 3.35; 4.1; 7.1; 7.2. 7.3.

ТЕМА 8**ПОЖЕЖНА БЕЗПЕКА**

Мета вивчення теми: знання причин та профілактики пожеж.

Дана тема розкриває такі питання:

1. Основні поняття та значення пожежної безпеки.
2. Небезпечні та шкідливі фактори.
3. Основні причини пожеж.
4. Різновидності горіння.
5. Теоретичні основи горіння.
6. Показники вогневибухонебезпечності речовин і матеріалів.
7. Категорії приміщень і їх захист.
8. Система попередження пожеж.
9. Засоби пожежогасіння.
10. Система протипожежного захисту.
11. Державний пожежний захист.

Методичні поради до вивчення теми

Студентам слід ознайомитися з основними поняттями пожежної безпеки, які подаються у Законі України «Про пожежну безпеку» від 17 травня 1993 р., регламентуються за ГОСТ 12.1.004-91 «Пожежна безпека. Загальні вимоги» (змінено 01.07.95, Росія) Постановами Кабінету Міністрів України, рішеннями органів виконавчої влади та місцевого самоврядування. А також статистичними даними, адже щодня в Україні виникає більше 100 пожеж де гине 5–6 чол., збитки складають 2.0 млрд грн на рік. У Рівненській області за 2002 рік сталося більше тисячі пожеж.

Пожежа спричиняє: руйнування будівельних конструкцій внаслідок втрати ними несучої здатності під впливом високих температур; паніку, яка викликана швидкими змінами психічного стану людини в екстремальних ситуаціях; ураження органів дихання та смерті, подум'я досягає температури 1200–1400°C, для людини 60°C є життям небезпечною; інтенсивне подразнення органів дихання і слизової оболонки димом.

Основні причини пожеж: необережне поводження з вогнем; незадовільний стан електротехнічних пристроїв; порушення режимів технології; несправність опалювальних приладів; невиконання вимог нормативних документів з пожежної безпеки.

Треба чітко уявити те, що різновидностями горіння є: вибух, детонація, спалах, займання, спалахування, самозаймання, тління, теплове самозаймання, самоспалахування, мікробіологічне займання, хімічне самозаймання.

Горіння -- це реакція окислення речовини з виділенням диму, тепла і світла. Є повне (при достатній кількості окислювача) і неповне (при його нестачі). За швидкістю: дефлаграційне (у межах 2--7 м/с), вибухове, детонаційне. Горіння може бути гомогенним (речовини мають однаковий агрегативний стан) та гетерогенним (у різних агрегативних станах)

Оцінку вогневибухобезпеки усіх речовин та матеріалів проводять відповідно до ГОСТ 12.1.044-84 залежно від агрегатного стану:

- група горючості (негорючі, важкогорючі, горючі);
- за температурою спалаху (легкозаймісті, горючі рідини).

Джерелами загорання на підприємствах можуть бути: відкрите полум'я, невідповідність або несправність електрообладнання, іскри від удару і тертя деталей машини і обладнання, самозаймання, статична електрика, розряд блискавки та інше.

Залежно від властивостей речовин і матеріалів, умов їх застосування і обробки приміщення за вибухопожежною і пожежною небезпечною поділяються у відповідності із ОНТП 24-86 «Визначення категорій приміщень і будівель за вибухопожежною і пожежною небезпечною» на п'ять категорій А, Б, В, Г, Д.

До категорії А належать приміщення, де перебувають спалні та легкозаймісті рідини з температурою спалаху, що не перевищує 28°C, а також речовини і матеріали, здатні вибухати і горіти при взаємодії з водою, киснем або одне з одним; при утворенні вибухонебезпечних сумішей розвивається розрахунковий надлишковий тиск вибуху 5 кПа.

До категорії Б належать приміщення, в яких є пил та волокна, легкозаймісті рідини з температурою спалаху понад 28°C та спалні рідини в такій кількості, що можуть утворюватися вибухонебезпечні пилоповітряні та пароповітряні суміші, при займанні яких розвивається розрахунковий надлишковий тиск вибуху 5 кПа.

До категорії В належать приміщення, де перебувають спалні та важкоспалні рідини, тверді спалні та важкоспалні речовини та матеріали (в тому числі пил та волокна), а також речовини і матеріали, які здатні при взаємодії з водою, киснем та одне з одним тільки горіти (за умов, що ці приміщення не відносяться до категорії А чи Б).

До категорії Г належать приміщення, в яких є неспалні речовини та матеріали в гарячому, розпеченому або розплавленому стані, а також спалні гази, рідини та тверді речовини, які спалюються або утилізуються як паливо; процес їх обробки супроводжується виділенням променевого тепла, іскор та полум'я.

До категорії Д належать приміщення, в яких є неспалні речовини та матеріали у холодному стані.

На розвиток пожежі у приміщеннях та спорудах впливає їх вогнестійкість, яка характеризується межею вогнестійкості. Усі будівлі і споруди за ступенем вогнестійкості за СНП 2.01.02-85 поділяють на п'ять ступенів.

Згідно з ПУЕ приміщення поділяються на вогнебезпечні (II-1, II-2, II-3а, II-3) і вибухонебезпечні (В-1, В-1а, В-1б, В-1г, В-2, В-2а) зони.

Клас II-1 - приміщення, в яких використовуються або зберігаються тверді спалні рідини з температурою спалаху парів вище ніж 61°C (склади мінеральних масел, насосні станції спалних рідин).

Клас II-2 -- приміщення, в яких виділяється спалний пил або волокна з нижньою концентраційною межею займання більш ніж г/м³ до об'єму повітря, які не можуть утворювати вибухонебезпечні суміші (деревобробні цехи, малозапилені цехи, млини).

Клас II-3а -- приміщення, в яких утворюються тверді спалні матеріали без виділення пилу і волокон (склади паперу, цехи зберігання меблів).

Клас II-3 -- зовнішні установки, в яких використовуються спалні рідини з температурою спалаху, більшою ніж 61°C, або тверді спалні речовини (склади палива і деревини).

По газу -- В-1, В-1а, В-1б, В-1г, по пилу -- В-2, В-2а.

Клас В-1 -- приміщення, в яких виділяються спалні гази або пари легкозаймістих речовин у такій кількості і мають такі властивості, що можуть утворювати з повітрям вибухонебезпечні суміші при нормальних умовах роботи (постійно існує вибухонебезпечна концентрація через завантаження-розвантаження технологічних апаратів, зберігання або переливання легкозаймістих речовин).

Класи В-1а та В-2а -- приміщення, в яких вибухонебезпечні суміші утворюються в результаті аварії або несправності апаратів, установок, а в нормальних умовах роботи

технологічного обладнання вибухонебезпечні суміші не утворюються.

Клас В-Іб – приміщення характеризуються такими ж показниками, як і В-Іа, але мають слідуючі особливості:

– спалимі гази мають високу нижню межу вибуховості (15% і більше та різкий запах при гранично допустимих концентраціях);

може мати місце локальна вибухонебезпечна концентрація;

– спалимі гази легкозаймистих речовин знаходяться в таких кількостях, які в приміщенні не створюють загальної вибухонебезпечної концентрації, робота з ними проводиться без використання відкритого вогню. Ці приміщення відносяться до певивбухонебезпечних за умови, що робота виконується у витяжних шафах або під витяжною парасолею.

Клас В-Іг – зовнішні установки, в яких містяться вибухонебезпечні пари, гази і легкозаймисті речовини (сховища легкозаймистих речовин).

Клас В-ІІ – приміщення, в яких виділяється пил, що переходить у завислий стан і здатний утворювати з повітрям й іншими окислювачами вибухові системи при нормальних нестривалих режимах роботи технологічних апаратів та обладнання.

Згідно з ПУЕ в пожежонебезпечних зонах використовуються електрообладнання закритого типу, у вибухонебезпечних зонах і зовнішніх установках необхідно використовувати вибухозахищене електрообладнання, виготовлене згідно з ГОСТ 12.2.020-76 «Електрообладнання вибухозахищене».

У виробничих умовах вишикає і накопичується статична електрика при:

– пневмотранспорті пиловидних і силючих матеріалів (при русі їх у трубах і апаратах, дробленні, перемішуванні і просіюванні);

– транспортуванні діелектричних рідин (зливи, наливні і перекачуванні світлих нафтопродуктів по трубопроводах і гумових шлангах у резервуарну ємність);

– транспортуванні стиснених і зріджених газів по трубах;

– нанесенні полімерної ізоляції на трубопровід;

– у процесі обробки матеріалів;

– використанні пасових передач і транспортних стрічок;
– на зовнішній поверхні монітора внаслідок бомбардування люмінофору електрошумними променями, які виходять з прожектора монітора та ін. [7.3, с. 277].

Регламентується ДНАОП 0.00-1.30-88 «Правила захисту від статичної електрики». Статична електрика може викликати вибухи, пожежі в місцях накопичення вибухонебезпечного пилу, парів і газів.

Блискавкозахист – це пристрій захисту від розрядів атмосферної електрики (блискавки), для забезпечення захисту людей і будівель. Блискавкозахист розраховують у залежності:

– від категорії вибухо- і пожежонебезпеки об'єкта;

– від державної важливості об'єкта;

– від географічного положення і розташування об'єкта.

Захист від прямих ударів блискавки забезпечується блискавковідводами, які поділяють на стрижневі (у вигляді окремих стрижнів, які знаходяться над об'єктом), тросові або антени (у вигляді троса, натягнутого над об'єктом) і сітчасті (у вигляді сітки, натягнутої над об'єктом). За кількістю смільно діючих блискавковідводів вони поділяються на поодинокі, подвійні і багатократні.

Існують два способи гасіння пожеж: фізичний та хімічний.

Промислові підприємства згідно зі СніП 2.04.02-84 та СніП 2.04.01-85 повинні мати зовнішнє і внутрішнє протипожежне водопостачання.

Для гасіння пожеж всередині будівель, крім пожежних кранів, встановлюються автоматично діючі спринклерні або дренчерні установки.

Первинні засоби гасіння пожежі:

– внутрішні пожежні крани;

– відра, кошми, лопати, пісок;

– вогнегасники.

Згідно з ДСТУ 2272-93 система протипожежного захисту – це сукупність організаційно-технічних заходів, спрямованих на запобігання впливу на людей небезпечних факторів пожежі та обмеження матеріальних збитків від неї.

Пожежна безпека будівель і споруд характеризується вогнестійкістю, межею вогнестійкості та межею поширення. Для обмеження поширення вогню застосовують проти-

пожежні перешкоди у вигляді стін, перегородок, перекриття. Вони мають спиратися на фундаменти, встановлюватися на всю висоту будівлі, перетинати всі поверхні і конструкції та бути вище даху на 60 см. Захист також досягається шляхом штукатурки, фарбування, обмазування, введенням наповнювачів та антипіренів.

Важливими протипожежними заходами є евакуація людей, показником її ефективності є час, протягом якого люди можуть при необхідності залишити окремі приміщення і будівлі загалом. Особливу увагу вивчаючим це питання слід звернути на евакуаційні виходи, адже вони вважаються евакуаційними, якщо ведуть з приміщень першого поверху назовні безпосередньо або через коридор чи вестибюль; з приміщень будь-якого поверху в коридори, що ведуть на сходову клітку, а вони назовні; з приміщень у сусідні приміщення на цьому ж поверсі, що забезпечене виходами. Має бути не менше двох виходів, у різних напрямках та відчинятися в напрямку виходу, ширина 1 м., не можуть виходити у приміщення категорії А, Б та IV і V ступеня вогнестійкості. Віддалі від найвіддаленішої точки визначається згідно з БНП2.09.02-85.

При вивченні даної теми слід чітко усвідомити загальні принципи організації пожежної безпеки, які базуються на питаннях охорони життя та здоров'я людей. Згідно зі ст.4 Закону передбачається організація і впровадження у всіх галузях і регіонах організаційних і науково-технічних заходів щодо запобігання пожежам. На це спрямована і робота Державного пожежного нагляду. Вони розробляють правила пожежної безпеки, погоджують проекти галузевих і державних стандартів, здійснюють контроль за додержанням вимог законодавчих актів.

Термінологічний словник.

Пожежа — неконтрольований процес горіння, який супроводжується знищенням матеріальних цінностей і створенням небезпеки для життя людей [7.3, с. 268].

Пожежна безпека — стан об'єкта, при якому з регламентованою ймовірністю виключається можливість виникнення та розвиток пожежі і впливу на людей її небезпечних факторів, а також забезпечується захист матеріальних цінностей [7.3, с. 268].

Протипожежна профілактика — це комплекс організаційних технічних заходів, спрямованих на забезпечення безпеки людей, попередження пожеж, локалізацію їх поширення, а також створення умов для успішного гасіння пожежі [7.3, с. 268].

Горіння — це процес окислення, який супроводжується інтенсивним виділенням тепла і променевої енергії [7.3, с. 268].

Вибух — явище перетворення речовини (вибухово горіння), яке супроводжується виділенням енергії і утворенням ударної хвилі [7.3, с. 269].

Температура займання — це найнижча температура речовини при якій вона виділяє пари з такою швидкістю, що після займання їх від джерела запалювання виникає стійке горіння [7.3, с. 270].

Температура спалаху — це найнижча (в умовах спеціального дослідження) температура речовини, при якій над її поверхнею утворюються пари, здатні спалахнути у повітрі від джерела запалювання, але швидкість утворення парів недостатня для подальшого горіння [7.3, с. 270].

Вогнебезпечна зона — це простір, де можуть знаходитися спалені речовини, як при нормальному технологічному процесі, так і при можливих його порушеннях [7.3, с. 275].

Вибухонебезпечна зона — це простір, в якому с або можуть з'явитися вибухонебезпечні суміші [7.3, с. 275].

Статична електрика — сукупність явищ, пов'язаних із виникненням, збереженням і релаксацією (зменшенням величини) вільних електричних зарядів на поверхні і в об'ємі діелектричних і напівпровідникових матеріалів або на ізольованих провідниках [7.3, с. 277].

Вогнестійкість — здатність будівельних конструкцій чинити опір дії високої температури, утворенню наскрізних тріщин та поширенню вогню в умовах пожежі і виконувати при цьому свої звичайні, експлуатаційні функції. [7.3, с. 282].

Межа вогнестійкості — це час, протягом якого конструкція може витримати дію вогню, а потім вже починається деформація. [7.3, 283].

Межі поширення вогню — максимальний розмір пошкоджень (у см), яким вважається обуглювання, вигорання матеріалу або оплавлення матеріалів [7.3, с. 283].

Завдання для самостійного опрацювання

Ознайомитися з ОНТП 24-86 — «Визначення категорій приміщень і будівель за вибухопожежною і пожежною небезпекою».

Контрольні запитання

1. Як поділяються приміщення за пожежною небезпекою?
2. Де виникає і накопичується статична електрика і яка її дія на людину і обладнання?
3. Які способи гасіння пожежі?
4. Зовнішнє і внутрішнє протипожежне постачання.
5. Які ви знаєте первинні засоби гасіння пожежі?

Література до теми: 1.3; 1.4; 2.8; 3.4; 3.12; 3.18; 3.19; 3.39; 4.1; 5.1; 6.2; 7.1; 7.3; 7.4.

ДОДАТКИ**ЗАКОН УКРАЇНИ
ПРО ОХОРОНУ ПРАЦІ**

Із змінами і доповненнями, внесеними Законом України від 21 листопада 2002 р. № 229-IV

Цей Закон визначає основні положення щодо реалізації конституційного права працівників на охорону їх життя і здоров'я у процесі трудової діяльності, на належні, безпечні і здорові умови праці, регулює за участю відповідних органів державної влади відносини між роботодавцем і працівником з питань безпеки, гігієни праці та виробничого середовища і встановлює єдиний порядок організації охорони праці в Україні.

Розділ I**ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ****Стаття 1. Визначення понять і термінів**

Охорона праці -- це система правових, соціально-економічних, організаційно-технічних, санітарно-гігієнічних і лікувально-профілактичних заходів та засобів, спрямованих на збереження життя, здоров'я і працездатності людини у процесі трудової діяльності.

Роботодавець -- власник підприємства, установи, організації або уповноважений ним орган, незалежно від форм власності, виду діяльності, господарювання, і фізична особа, яка використовує найману працю.

Працівник -- особа, яка працює на підприємстві, в організації, установі та виконує обов'язки або функції згідно з трудовим договором (контрактом).

Стаття 2. Сфера дії Закону

Дія цього Закону поширюється на всіх юридичних та фізичних осіб, які відповідно до законодавства використовують найману працю, та на всіх працюючих.

Стаття 3. Законодавство про охорону праці

Законодавство про охорону праці складається з цього Закону, Кодексу законів про працю України (322-08), За-

копу України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності» (1105-14) та прийнятих відповідно до них нормативно-правових актів.

Якщо міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, встановлено інші норми, ніж ті, що передбачені законодавством України про охорону праці, застосовуються норми міжнародного договору.

Стаття 4. Державна політика в галузі охорони праці

Державна політика в галузі охорони праці визначається відповідно до Конституції України (254к/96-ВР) Верховною Радою України і спрямована на створення належних, безпечних і здорових умов праці, запобігання нещасним випадкам та професійним захворюванням. Державна політика в галузі охорони праці базується на принципах:

— пріоритету життя і здоров'я працівників, повної відповідальності роботодавця за створення належних, безпечних і здорових умов праці;

— підвищення рівня промислової безпеки шляхом забезпечення суцільного технічного контролю за станом виробництв, технологій та продукції, а також сприяння підприємствам у створенні безпечних та нешкідливих умов праці;

— комплексного розв'язання завдань охорони праці на основі загальнодержавної, галузевих, регіональних програм з цього питання та з урахуванням інших напрямів економічної і соціальної політики, досягнень в галузі науки і техніки та охорони довкілля;

— соціального захисту працівників, повного відшкодування шкоди особам, які потерпіли від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань;

— встановлення єдиних вимог з охорони праці для всіх підприємств та суб'єктів підприємницької діяльності незалежно від форм власності та видів діяльності;

— адаптації трудових процесів до можливостей працівника з урахуванням його здоров'я та психологічного стану;

— використання економічних методів управління охороною праці, участі держави у фінансуванні заходів щодо охорони праці, залучення добровільних внесків та інших

надходжень на ці цілі, отримання яких не суперечить законодавству;

— інформування населення, проведення навчання, професійної підготовки і підвищення кваліфікації працівників з питань охорони праці;

— забезпечення координації діяльності органів державної влади, установ, організації, об'єднань громадян, що розв'язують проблеми охорони здоров'я, гігієни та безпеки праці, а також співробітництва і проведення консультацій між роботодавцями та працівниками (їх представниками), між усіма соціальними групами під час прийняття рішень з охорони праці на місцевому та державному рівнях;

— використання світового досвіду організації роботи щодо поліпшення умов і підвищення безпеки праці на основі міжнародного співробітництва.

Розділ II

ГАРАНТІЇ ПРАВ НА ОХОРОНУ ПРАЦІ

Стаття 5. Права на охорону праці під час укладання трудового договору

Умови трудового договору не можуть містити положень, що суперечать законам та іншим нормативно-правовим актам з охорони праці.

Під час укладання трудового договору роботодавець повинен проінформувати працівника під розписку про умови праці та про наявність на його робочому місці небезпечних і шкідливих виробничих факторів, які ще не усунуто, можливі наслідки їх впливу на здоров'я та про права працівника на пільги і компенсації за роботу в таких умовах відповідно до законодавства і колективного договору. Працівнику не може пропонуватися робота, яка за медичним висновком протипоказана йому за станом здоров'я. До виконання робіт підвищеної небезпеки та тих, що потребують професійного добору, допускаються особи за наявності висновку психологічної експертизи. Усі працівники згідно із Законом підлягають загальнообов'язковому державному соціальному страхуванню від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності.

Стаття 6. Права працівників на охорону праці під час роботи

Умови праці на робочому місці, безпека технологічних процесів, машин, механізмів, устаткування та інших засобів виробництва, стан засобів колективного та індивідуального захисту, що використовуються працівником, а також санітарно-нобутові умови повинні відповідати вимогам законодавства.

Працівник має право відмовитися від дорученої роботи, якщо створилася виробнича ситуація, небезпечна для його життя чи здоров'я або для людей, які його оточують, або для виробничого середовища чи довкілля. Він зобов'язаний негайно повідомити про це безпосереднього керівника або роботодавця. Факт наявності такої ситуації за необхідності підтверджується спеціалістами з охорони праці підприємства за участю представника профспілки, членом якої він є, або уновноваженої працівниками особи з питань охорони праці (якщо професійна спілка на підприємстві не створювалася), а також страхового експерта з охорони праці.

За період простою з причин, передбачених частиною другою цієї статті, які виникли не з вини працівника, за ним зберігається середній заробіток.

Працівник має право розірвати трудовий договір за власним бажанням, якщо роботодавець не виконує законодавства про охорону праці, не додержується умов колективного договору з цих питань. У цьому разі працівникові виплачується вихідна допомога в розмірі, передбаченому колективним договором, але не менше тримісячного заробітку. Працівника, який за станом здоров'я відповідно до медичного висновку потребує надання легшої роботи, роботодавець повинен перевести за згодою працівника на таку роботу на термін, зазначений у медичному висновку, і у разі потреби встановити скорочений робочий день та організувати проведення навчання працівника з набуття іншої професії відповідно до законодавства. На час зупинення експлуатації підприємства, цеху, дільниці, окремого виробництва або устаткування органом державного нагляду за охороною праці чи службою охорони праці за працівником зберігаються місце роботи, а також середній заробіток.

Стаття 7. Право працівників на пільги і компенсації за важкі та шкідливі умови праці

Працівники, зайняті на роботах з важкими та шкідливими умовами праці, безоплатно забезпечуються лікувально-профілактичним харчуванням, молоком або рівноцінними харчовими продуктами, газованою солоною водою, мають право на оплачувані перерви санітарно-оздоровчого призначення, скорочення тривалості робочого часу, додаткову оплачувану відпустку, пільгову пенсію, оплату праці у підвищеному розмірі та інші пільги і компенсації, що надаються в порядку, визначеному законодавством. У разі роз'їзного характеру роботи працівникові виплачується грошова компенсація на придбання лікувально-профілактичного харчування, молока або рівноцінних йому харчових продуктів на умовах, передбачених колективним договором.

Роботодавець може за свої кошти додатково встановлювати за колективним договором (угодою, трудовим договором) працівникові пільги і компенсації, не передбачені законодавством.

Протягом дії укладеного з працівником трудового договору роботодавець повинен, не пізніше як за 2 місяці, письмово інформувати працівника про зміни виробничих умов та розмірів пільг і компенсацій, з урахуванням тих, що надаються йому додатково.

Стаття 8. Забезпечення працівників спецодягом, іншими засобами індивідуального захисту, мийними та знешкроджувальними засобами

На роботах із шкідливими і небезпечними умовами праці, а також роботах, пов'язаних із забрудненням або несприятливими метеорологічними умовами, працівникам видаються безоплатно за встановленими нормами спеціальний одяг, спеціальне взуття та інші засоби індивідуального захисту, а також мийні та знешкроджувальні засоби. Працівники, які залучаються до разових робіт, пов'язаних з ліквідацією наслідків аварій, стихійного лиха тощо, що не передбачені трудовим договором, повинні бути забезпечені зазначеними засобами.

Роботодавець зобов'язаний забезпечити за свій рахунок придбання, комплектування, видачу та утримання засобів

індивідуального захисту відповідно до нормативно-правових актів з охорони праці та колективного договору. У разі передчасного зповнення цих засобів це з вини працівника роботодавець зобов'язаний замінити їх за свій рахунок. У разі придбання працівником спецодягу, інших засобів індивідуального захисту, мийних та знешкоджувальних засобів за свої кошти роботодавець зобов'язаний компенсувати всі витрати на умовах, передбачених колективним договором.

Згідно з колективним договором роботодавець може додатково, понад встановлені норми, видавати працівникові певні засоби індивідуального захисту, якщо фактичні умови праці цього працівника вимагають їх застосування.

Стаття 9. Відшкодування шкоди у разі ушкодження здоров'я працівників або у разі їх смерті

Відшкодування шкоди, заподіяної працівникові внаслідок ушкодження його здоров'я або у разі смерті працівника, здійснюється Фондом соціального страхування від нещасних випадків відповідно до Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності» (1105-14). Роботодавець може за рахунок власних коштів здійснювати потерпілим та членам їх сімей додаткові виплати відповідно до колективного чи трудового договору. За працівниками, які втратили працездатність у зв'язку з нещасним випадком на виробництві або професійним захворюванням, зберігаються місце роботи (посада) та середня заробітна плата на весь період до відновлення працездатності або до встановлення стійкої втрати професійної працездатності. У разі неможливості виконання потерпілим попередньої роботи проводяться його навчання і перекваліфікація, а також працевлаштування відповідно до медичних рекомендацій.

Час перебування на інвалідності у зв'язку з нещасним випадком на виробництві або професійним захворюванням зараховується до стажу роботи для призначення пенсії за віком, а також до стажу роботи із шкідливими умовами, який дає право на призначення пенсії на пільгових умовах і в пільгових розмірах.

Стаття 10. Охорона праці жінок

Забороняється застосування праці жінок на важких роботах і на роботах із шкідливими або небезпечними умовами праці, на підземних роботах, крім деяких підземних робіт (нефізичних робіт або робіт, пов'язаних з санітарним та побутовим обслуговуванням), а також залучення жінок до підіймання і переміщення речей, маса яких перевищує встановлені для них граничні норми, відповідно до переліку важких робіт і робіт із шкідливими і небезпечними умовами праці, граничних норм підіймання і переміщення важких речей, що затверджуються спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади у галузі охорони здоров'я.

Праця вагітних жінок і жінок, які мають неповнолітню дитину, регулюється законодавством.

Стаття 11. Охорона праці неповнолітніх

Не допускається залучення неповнолітніх до праці на важких роботах і на роботах із шкідливими або небезпечними умовами праці, на підземних роботах, до нічних, надурочних робіт та робіт у вихідні дні, а також до підіймання і переміщення речей, маса яких перевищує встановлені для них граничні норми, відповідно до переліку важких робіт і робіт із шкідливими і небезпечними умовами праці, граничних норм підіймання і переміщення важких речей, що затверджуються спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади у галузі охорони здоров'я. Неповнолітні приймаються на роботу лише після попереднього медичного огляду.

Порядок трудового і професійного навчання неповнолітніх професій, пов'язаних з важкими роботами і роботами із шкідливими або небезпечними умовами праці, визначається положенням, яке затверджується спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади з наглядом за охороною праці.

Вік, з якого допускається прийняття на роботу, тривалість робочого часу, відпусток та деякі інші умови праці неповнолітніх визначаються законом.

Стаття 12. Охорона праці інвалідів

Підприємства, які використовують працю інвалідів, зобов'язані створювати для них умови праці з урахуванням

рекомендацій медико-соціальної експертної комісії та індивідуальних програм реабілітації, вживати додаткових заходів безпеки праці, які відповідають специфічним особливостям цієї категорії працівників.

У випадках, передбачених законодавством, роботодавець зобов'язаний організувати навчання, перекваліфікацію і працевлаштування інвалідів відповідно до медичних рекомендацій.

Залучення інвалідів до надурочних робіт і робіт у пічний час не допускається.

Розділ III

ОРГАНІЗАЦІЯ ОХОРОНИ ПРАЦІ

Стаття 13. Управління охороною праці та обов'язки роботодавця

Роботодавець зобов'язаний створити на робочому місці в кожному структурному підрозділі умови праці відповідно до нормативно-правових актів, а також забезпечити додержання вимог законодавства щодо прав працівників у галузі охорони праці.

З цією метою роботодавець забезпечує функціонування системи управління охороною праці, а саме:

- створює відповідні служби і призначає посадових осіб, які забезпечують вирішення конкретних питань охорони праці, затверджує інструкції про їх обов'язки, права та відповідальність за виконання покладених на них функцій, а також контролює їх додержання;

- розробляє за участю сторін колективного договору і реалізує комплексні заходи для досягнення встановлених нормативів та підвищення існуючого рівня охорони праці;

- забезпечує виконання необхідних профілактичних заходів відповідно до обставин, що змінюються;

- впроваджує прогресивні технології, досягнення науки і техніки, засоби механізації та автоматизації виробництва, вимоги ергономіки, позитивний досвід з охорони праці тощо;

- забезпечує належне утримання будівель і споруд, виробничого обладнання та устаткування, моніторинг за їх технічним станом;

- забезпечує усунення причин, що призводять до не-

щасливих випадків, професійних захворювань, та здійснення профілактичних заходів, визначених комісіями за підсумками розслідування цих причин;

- організовує проведення аудита охорони праці, лабораторних досліджень умов праці, оцінку технічного стану виробничого обладнання та устаткування, атестації робочих місць на відповідність нормативно-правовим актам з охорони праці в порядку і строки, що визначаються законодавством, та за їх підсумками вживає заходів до усунення небезпечних і шкідливих для здоров'я виробничих факторів;

- розробляє і затверджує положення, інструкції, інші акти з охорони праці, що діють у межах підприємства (далі – акти підприємства), та встановлює правила виконання робіт і поведінки працівників на території підприємства, у виробничих приміщеннях, на будівельних майданчиках, робочих місцях відповідно до нормативно-правових актів з охорони праці, забезпечує безоплатно працівників нормативно-правовими актами та актами підприємства з охорони праці;

- здійснює контроль за додержанням працівником технологічних процесів, правил поводження з машинами, механізмами, устаткуванням та іншими засобами виробництва, використанням засобів колективного та індивідуального захисту, виконанням робіт відповідно до вимог з охорони праці;

- організовує пропаганду безпечних методів праці та співробітництво з працівниками у галузі охорони праці;

- вживає термінових заходів для допомоги потерпілим, залучає за необхідності професійні аварійно-рятувальні формування у разі виникнення на підприємстві аварій та нещасних випадків.

Роботодавець несе безпосередню відповідальність за порушення зазначених вимог.

Стаття 14. Обов'язки працівника щодо додержання вимог нормативно-правових актів з охорони праці

Працівник зобов'язаний:

- дбати про особисту безпеку і здоров'я, а також про безпеку і здоров'я оточуючих людей у процесі виконання будь-яких робіт чи під час перебування на території підприємства;

— знати і виконувати вимоги нормативно-правових актів з охорони праці, правила поводження з машинами, механізмами, устаткуванням та іншими засобами виробництва, користуватися засобами колективного та індивідуального захисту;

— проходити у встановленому законодавством порядку попередні та періодичні медичні огляди.

Працівник несе безпосередню відповідальність за порушення зазначених вимог.

Стаття 15. Служба охорони праці на підприємстві

На підприємстві з кількістю працюючих 50 і більше осіб роботодавець створює службу охорони праці відповідно до типового положення, що затверджується спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади з питань нагляду за охороною праці.

На підприємстві з кількістю працюючих менше 50 осіб функції служби охорони праці можуть виконувати в порядку сумісництва особи, які мають відповідну підготовку. На підприємстві з кількістю працюючих менше 20 осіб для виконання функцій служби охорони праці можуть залучатися сторонні спеціалісти на договірних засадах, які мають відповідну підготовку.

Служба охорони праці підпорядковується безпосередньо роботодавцю.

Керівники та спеціалісти служби охорони праці за своєю посадою і заробітною платою прирівнюються до керівників і спеціалістів основних виробничо-технічних служб. Спеціалісти служби охорони праці у разі виявлення порушень охорони праці мають право:

— видавати керівникам структурних підрозділів підприємства обов'язкові для виконання приписи щодо усунення наявних недоліків, одержувати від них необхідні відомості, документацію і пояснення з питань охорони праці;

— вимагати відсторонення від роботи осіб, які не пройшли передбачених законодавством медичного огляду, навчання, інструктажу, перевірки знань і не мають допуску до відповідних робіт або не виконують вимог нормативно-правових актів з охорони праці;

— зупиняти роботу виробництва, ділянки, машин, механізмів, устаткування та інших засобів виробництва у разі порушень, які створюють загрозу життю або здоров'ю працюючих;

— надсилати роботодавцю подання про притягнення до відповідальності працівників, які порушують вимоги щодо охорони праці.

Припис спеціаліста охорони праці може скасувати лише роботодавець.

Ліквідація служби охорони праці допускається тільки у разі ліквідації підприємства чи припинення використання найманої праці фізичною особою.

Стаття 16. Комісія з питань охорони праці підприємства

На підприємстві з метою забезпечення пропорційної участі працівників у вирішенні будь-яких питань безпеки, гігієни праці та виробничого середовища за рішенням трудового колективу може створюватися комісія з питань охорони праці.

Комісія складається з представників роботодавця та професійної спілки, а також уповноваженої найманими працівниками особи, спеціалістів з безпеки, гігієни праці та інших служб підприємства відповідно до типового положення, що затверджується спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади з нагляду за охороною праці. Рішення комісії мають рекомендаційний характер.

Стаття 17. Обов'язкові медичні огляди працівників певних категорій

Роботодавець зобов'язаний за свої кошти забезпечити фінансування та організувати проведення попереднього (під час прийняття на роботу) і періодичних (протягом трудової діяльності) медичних оглядів працівників, зайнятих на важких роботах, роботах із шкідливими чи небезпечними умовами праці або таких, де є потреба у професійному доборі, щорічного обов'язкового медичного огляду осіб віком до 21 року. За результатами періодичних медичних оглядів у разі потреби роботодавець повинен забезпечити проведення відповідних оздоровчих заходів. Медичні огляди проводяться відповідними закладами охорони здоров'я, працівники яких несуть відповідальність згідно із законодавством за відповідність медичного висновку фактичному стану здоров'я працівника. Порядок проведення медичних оглядів визначається спеціально

уновноваженим центральним органом виконавчої влади в галузі охорони здоров'я.

Роботодавець має право в установленому законом порядку притягнути працівника, який ухиляється від проходження обов'язкового медичного огляду, до дисциплінарної відповідальності, а також зобов'язаний відсторонити його від роботи без збереження заробітної плати. Роботодавець зобов'язаний забезпечити за свій рахунок позачерговий медичний огляд працівників:

– за заявою працівника, якщо він вважає, що погіршення стану його здоров'я пов'язане з умовами праці;

– за своєю ініціативою, якщо стан здоров'я працівника не дозволяє йому виконувати свої трудові обов'язки.

За час проходження медичного огляду за працівниками зберігаються місце роботи (посада) і середній заробіток.

Стаття 18. Навчання з питань охорони праці

Працівники під час прийняття на роботу і в процесі роботи повинні проходити за рахунок роботодавця інструктаж, навчання з питань охорони праці, з надання першої медичної допомоги потерпілим від нещасних випадків і правил поведінки у разі виникнення аварії. Працівники, зайняті на роботах з підвищеною небезпечкою або там, де є потреба у професійному доборі, повинні щороку проходити за рахунок роботодавця спеціальне навчання і перевірку знань відповідних нормативно-правових актів з охорони праці.

Перелік робіт з підвищеною небезпечкою затверджується спеціально уновноваженим центральним органом виконавчої влади з нагляду за охороною праці. Посадові особи, діяльність яких пов'язана з організацією безпечного ведення робіт, під час прийняття на роботу і періодично, один раз на три роки, проходять навчання, а також перевірку знань з питань охорони праці за участю профспілок. Порядок проведення навчання та перевірки знань посадових осіб з питань охорони праці визначається типовим положенням, що затверджується спеціально уновноваженим центральним органом виконавчої влади з нагляду за охороною праці.

Не допускаються до роботи працівники, у тому числі посадові особи, які не пройшли навчання, інструктаж і перевірку знань з охорони праці.

У разі виявлення у працівників, у тому числі посадових осіб, незадовільних знань з питань охорони праці, вони повинні у місячний строк пройти повторне навчання і перевірку знань.

Вивчення основ охорони праці, а також підготовка та підвищення кваліфікації спеціалістів з охорони праці з урахуванням особливостей виробництва відповідних об'єктів економіки забезпечуються спеціально уновноваженим центральним органом виконавчої влади в галузі освіти та науки в усіх навчальних закладах за програмами, погодженими із спеціально уновноваженим центральним органом виконавчої влади з нагляду за охороною праці.

Стаття 19. Фінансування охорони праці

Фінансування охорони праці здійснюється роботодавцем. Фінансування профілактичних заходів з охорони праці, виконання загальнодержавної, галузевих та регіональних програм поліпшення стану безпеки, гігієни праці та виробничого середовища, інших державних програм, спрямованих на запобігання нещасним випадкам та професійним захворюванням, передбачається, поряд з іншими джерелами фінансування, визначеними законодавством, у державному і місцевих бюджетах, що виділяються окремим рядком.

Для підприємств, незалежно від форм власності, або фізичних осіб, які використовують найману працю, витрати на охорону праці становлять не менше 0,5 відсотка від суми реалізованої продукції.

На підприємствах, що утримуються за рахунок бюджету, витрати на охорону праці передбачаються в державному або місцевих бюджетах і становлять не менше 0,2 відсотка від фонду оплати праці.

Суми витрат з охорони праці, що належать до валових витрат юридичної чи фізичної особи, яка відповідно до законодавства використовує найману працю, визначаються згідно з переліком заходів та засобів з охорони праці, що затверджується Кабінетом Міністрів України.

Стаття 20. Регулювання охорони праці у колективному договорі, угоді

У колективному договорі, угоді сторони передбачають забезпечення працівникам соціальних гарантій у галузі

охорони праці на рівні, не нижчому за передбачений законодавством, їх обов'язки, а також комплексні заходи щодо досягнення встановлених нормативів безпеки, гігієни праці та виробничого середовища, підвищення існуючого рівня охорони праці, запобігання випадкам виробничого травматизму, професійного захворювання, аваріям і пожежам, визначають обсяги та джерела фінансування зазначених заходів.

Стаття 21. Додержання вимог щодо охорони праці під час проектування, будівництва (виготовлення) та реконструкції підприємств, об'єктів і засобів виробництва

Виробничі будівлі, споруди, машини, механізми, устаткування, транспортні засоби, що вводяться в дію після будівництва (виготовлення) або реконструкції, капітального ремонту тощо, та технологічні процеси повинні відповідати вимогам нормативно-правових актів з охорони праці. Проектування виробничих об'єктів, розроблення нових технологій, засобів виробництва, засобів колективного та індивідуального захисту працюючих повинні провадитися з урахуванням вимог щодо охорони праці. Не допускається будівництво, реконструкція, технічне переоснащення тощо виробничих об'єктів, інженерних інфраструктур об'єктів соціально-культурного призначення, виготовлення і впровадження нових для даного підприємства технологій і зазначених засобів без попередньої експертизи робочого проекту або робочої документації на їх відповідність нормативно-правовим актам з охорони праці. Фінансування цих робіт може провадитися лише після одержання позитивних результатів експертизи.

Роботодавець повинен одержати дозвіл на початок роботи та види робіт підприємства, діяльність якого пов'язана з виконанням робіт та експлуатацією об'єктів, машин, механізмів, устаткування підвищеної небезпеки. Перелік видів робіт, об'єктів, машин, механізмів, устаткування підвищеної небезпеки визначається Кабінетом Міністрів України. Експертиза проектів, реєстрація, огляди, виробування тощо виробничих об'єктів, інженерних інфраструктур об'єктів соціально-культурного призначення, прийняття їх в експлуатацію провадиться у порядку, що визначається Кабінетом Міністрів України.

У разі коли роботодавець не одержав зазначеного дозволу, місцевий орган виконавчої влади або орган місцевого самоврядування, за поданням спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади з нагляду за охороною праці, вживає заходів до скасування державної реєстрації цього підприємства у встановленому законом порядку за умови, якщо протягом місяця від часу виявлення вказаних недоліків роботодавець не провів належних заходів з їх усунення.

Технологічні процеси, машини, механізми, устаткування, транспортні засоби, хімічні речовини і їх сполуки та інша небезпечна продукція, придбані за кордоном, допускаються в експлуатацію (до застосування) лише за умови проведення експертизи на відповідність їх нормативно-правовим актам з охорони праці, що чинні на території України.

Прийняття в експлуатацію нових і реконструйованих виробничих об'єктів проводиться за участю представників професійних спілок.

Не допускається застосування у виробництві шкідливих речовин у разі відсутності їх гігієнічної регламентації та державної реєстрації.

Стаття 22. Розслідування та облік нещасних випадків, професійних захворювань і аварій

Роботодавець повинен організувати розслідування та вести облік нещасних випадків, професійних захворювань і аварій відповідно до положення, що затверджується Кабінетом Міністрів України за погодженням з всеукраїнськими об'єднаннями профспілок.

За підсумками розслідування нещасного випадку, професійного захворювання або аварії роботодавець складає акт за встановленою формою, один примірник якого він зобов'язаний видати потерпілому або іншій заінтересованій особі не пізніше трьох днів з моменту закінчення розслідування.

У разі відмови роботодавця скласти акт про нещасний випадок чи незгоди потерпілого з його змістом питання вирішуються посадовою особою органу державного нагляду за охороною праці, рішення якої є обов'язковим для роботодавця.

Рішення посадової особи органу державного нагляду за охороною праці може бути оскаржене у судовому порядку.

Стаття 23. Інформація та звітність про стан охорони праці

Роботодавець зобов'язаний інформувати працівників або осіб, уповноважених на здійснення громадського контролю за дотриманням вимог нормативно-правових актів з охорони праці, та Фонд соціального страхування від нещасних випадків про стан охорони праці, причини аварій, нещасних випадків і професійних захворювань і про заходи, яких вжито для їх усунення та для забезпечення на підприємстві умов і безпеки праці на рівні нормативних вимог.

Працівникам та/або їхнім представникам забезпечується доступ до інформації та документів, що містять результати атестації робочих місць, заплановані роботодавцем профілактичні заходи, результати розслідування, обліку та аналізу нещасних випадків і професійних захворювань і звіти з цих питань, а також до повідомлень, подань та рішень органів державного управління і державного нагляду за охороною праці.

Органи державного управління охороною праці у встановленому порядку інформують населення України, працівників про реалізацію державної політики з охорони праці, виконання загальнодержавної, галузевих чи регіональних програм з цих питань, про рівень і причини аварійності, виробничого травматизму і професійних захворювань, про виконання своїх рішень щодо охорони життя та здоров'я працівників.

На державному рівні ведеться єдина державна статистична звітність з питань охорони праці, форма якої погоджується спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади з нагляду за охороною праці, професійними спілками та Фондом соціального страхування від нещасних випадків.

Стаття 24. Добровільні об'єднання громадян, працівників і спеціалістів з охорони праці

З метою об'єднання зусиль найманих працівників, учених, спеціалістів з охорони праці та окремих громадян для поліпшення охорони праці, захисту працівників від вироб-

ничого травматизму і професійних захворювань можуть створюватись асоціації, товариства, фонди та інші добровільні об'єднання громадян, що діють відповідно до закону.

Розділ IV

СТИМУЛЮВАННЯ ОХОРОНИ ПРАЦІ

Стаття 25. Економічне стимулювання охорони праці

До працівників можуть застосовуватися будь-які заохочення за активну участь та ініціативу у здійсненні заходів щодо підвищення рівня безпеки та поліпшення умов праці. Види заохочень визначаються колективним договором, угодою. При розрахунку розміру страхового внеску для кожного підприємства Фондом соціального страхування від нещасних випадків, за умови досягнення належного стану охорони праці і зниження рівня або відсутності травматизму і професійної захворюваності внаслідок здійснення роботодавцем відповідних профілактичних заходів, може бути встановлено знижку до нього або надбавку до розміру страхового внеску за високий рівень травматизму і професійної захворюваності та непалежний стан охорони праці. Розрахунок розміру страхового внеску із застосуванням знижок та надбавок для кожного підприємства, передбачених частиною другою цієї статті, проводиться відповідно до законодавства про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності.

Стаття 26. Відшкодування юридичним, фізичним особам і державі збитків, завданих порушенням вимог з охорони праці

Роботодавець зобов'язаний відшкодувати збитки, завдані порушенням вимог з охорони праці іншим юридичним, фізичним особам і державі, на загальних підставах, передбачених законом.

Роботодавець відшкодує витрати на проведення робіт з рятування потерпілих під час аварії та ліквідації її наслідків, на розслідування і проведення експертизи причин аварії, нещасного випадку або професійного захворювання,

на складання санітарно-гігієнічної характеристики умов праці осіб, які проходять обстеження щодо наявності професійного захворювання, а також інші витрати, передбачені законодавством.

Розділ V

НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ АКТИ З ОХОРОНИ ПРАЦІ

Стаття 27. Документи, що належать до нормативно-правових актів з охорони праці

Нормативно-правові акти з охорони праці - це правила, норми, регламенти, положення, стандарти, інструкції та інші документи, обов'язкові для виконання.

Стаття 28. Опрацювання, прийняття та скасування нормативно-правових актів з охорони праці

Опрацювання та прийняття нових, перегляд і скасування чинних нормативно-правових актів з охорони праці проводяться спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади з нагляду за охороною праці за участю професійних спілок і Фонду соціального страхування від нещасних випадків та за погодженням з органами державного нагляду за охороною праці. Санітарні правила та норми затверджуються спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади у галузі охорони здоров'я.

Нормативно-правові акти з охорони праці переглядаються в міру впровадження досягнень науки і техніки, що створюють поліпшення безпеки, гігієни праці та виробничого середовища, але не рідше одного разу на десять років. Стандарти, технічні умови та інші документи на засоби праці і технологічні процеси повинні включати вимоги щодо охорони праці і погоджуватися з органами державного нагляду за охороною праці.

Стаття 29. Тимчасове припинення чинності нормативно-правових актів з охорони праці

У разі неможливості повного усунення небезпечних і шкідливих для здоров'я умов праці роботодавець зобов'язаний повідомити про це відповідний орган державного

нагляду за охороною праці. Він може звернутися до зазначеного органу з клопотанням про встановлення необхідного строку для виконання заходів щодо приведення умов праці на конкретному виробництві чи робочому місці до нормативних вимог.

Відповідний орган державного нагляду за охороною праці розглядає клопотання роботодавця, проводить у разі потреби експертизу запланованих заходів, визначає їх достатність і за наявності підстав може, як виняток, прийняти рішення про встановлення іншого строку застосування вимог нормативних актів з охорони праці. Роботодавець зобов'язаний невідкладно повідомити заінтересованих працівників про рішення зазначеного органу державного нагляду за охороною праці.

Стаття 30. Поширення дії нормативно-правових актів з охорони праці на сферу трудового і професійного навчання

Нормативно-правові акти з охорони праці є обов'язковими для виконання у виробничих майстернях, лабораторіях, цехах, на дільницях та в інших місцях трудового і професійного навчання, об'єднаних у будь-яких навчальних закладах.

Організація охорони праці на зазначених об'єктах, а також порядок розслідування та обліку нещасних випадків з учнями і студентами під час трудового та професійного навчання у навчальних закладах визначаються центральним органом виконавчої влади в галузі освіти та науки за погодженням з відповідним професійним органом. До учнів і студентів, які проходять трудове і професійне навчання (виробничу практику) на підприємствах під керівництвом їх персоналу, застосовується законодавство про охорону праці у такому ж порядку, що й до працівників підприємства.

Розділ VI

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ ОХОРОНОЮ ПРАЦІ

Стаття 31. Органи державного управління охороною праці

Державне управління охороною праці здійснюють:
— Кабінет Міністрів України;

- спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади з нагляду за охороною праці;
- міністерства та інші центральні органи виконавчої влади;
- Рада міністрів Автономної Республіки Крим, місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування.

Стаття 32. Компетенція Кабінету Міністрів України в галузі охорони праці

Кабінет Міністрів України:

- забезпечує реалізацію державної політики в галузі охорони праці;
  - подає на затвердження Верховною Радою України загальнодержавну програму поліпшення стану безпеки, гігієни праці та виробничого середовища;
  - спрямовує і координує діяльність міністерств, інших центральних органів виконавчої влади щодо створення безпечних і здорових умов праці та нагляду за охороною праці;
  - встановлює єдину державну статистичну звітність з питань охорони праці.
- З метою координації діяльності органів державного управління охороною праці створюється Національна рада з питань безпечної життєдіяльності населення, яку очолює віце-прем'єр-міністр України.

Стаття 33. Повноваження міністерств та інших центральних органів виконавчої влади в галузі охорони праці

- Міністерства та інші центральні органи виконавчої влади:
- проводять єдину науково-технічну політику в галузі охорони праці;
  - розробляють і реалізують галузеві програми поліпшення стану безпеки, гігієни праці та виробничого середовища за участю профспілок;
  - здійснюють методичне керівництво діяльністю підприємств галузі з охорони праці;
  - укладають з відповідними галузевими профспілками угоди з питань поліпшення умов і безпеки праці;

- беруть участь в опрацюванні та перегляді нормативно-правових актів з охорони праці;
  - організують навчання і перевірку знань з питань охорони праці;
  - створюють у разі потреби аварійно-рятувальні служби, здійснюють керівництво їх діяльністю, забезпечують виконання інших вимог законодавства, що регулює відношини у сфері рятувальної справи;
  - здійснюють відомчий контроль за станом охорони праці на підприємствах галузі.
- Для координації, вдосконалення роботи з охорони праці і контролю за цією роботою в міністерствах та інших центральних органах виконавчої влади створюються, структурні підрозділи з охорони праці. Спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади з питань праці та соціальної політики забезпечує, проведення державної експертизи умов праці із залученням служб санітарного епідеміологічного нагляду спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади в галузі охорони здоров'я, визначає порядок та здійснює контроль за якістю проведення атестації робочих місць щодо їх відповідності нормативно-правовим актам з охорони праці.
- Спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади з нагляду за охороною праці:
- здійснює комплексне управління охороною праці на державному рівні, реалізує державну політику в цій галузі та здійснює контроль за виконанням функцій державного управління охороною праці міністерствами, іншими центральними органами виконавчої влади, Радою міністрів Автономної Республіки Крим, місцевими державними адміністраціями та органами місцевого самоврядування;
  - розробляє за участю міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, Фонду соціального страхування від нещасних випадків, всеукраїнських об'єднань роботодавців та профспілок загальнодержавну програму поліпшення стану безпеки, гігієни праці та виробничого середовища і контролює її виконання;
  - здійснює нормотворчу діяльність, розробляє та затверджує правила, норми, положення, інструкції та інші нормативно-правові акти з охорони праці або зміни до них;
  - координує роботу міністерств, інших центральних ор-

ганів виконавчої влади, Ради міністрів Автономної Республіки Крим, місцевих державних адміністрацій, органів місцевого самоврядування, підприємств, інших суб'єктів підприємницької діяльності в галузі безпеки, гігієни праці та виробничого середовища;

— одержує безоплатно від міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, Ради міністрів Автономної Республіки Крим, місцевих державних адміністрацій, органів статистики, підприємств, інших суб'єктів підприємницької діяльності відомості та інформацію, необхідні для виконання покладених на нього завдань;

— бере участь у міжнародному співробітництві та в організації виконання міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, з питань безпеки, гігієни праці та виробничого середовища, вивчає, узагальнює і поширює світовий досвід з цих питань, опрацьовує та подає у встановленому порядку пропозиції щодо удосконалення і поступового наближення чинного законодавства про охорону праці до відповідних міжнародних та європейських норм.

Рішення, прийняті спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади з нагляду за охороною праці в межах його компетенції, є обов'язковими для виконання всіма міністерствами, іншими центральними органами виконавчої влади, Радою міністрів Автономної Республіки Крим, місцевими державними адміністраціями, органами місцевого самоврядування, юридичними та фізичними особами, які відповідно до законодавства виконують найману працю.

Стаття 34. Повноваження Ради міністрів Автономної Республіки Крим та місцевих державних адміністрацій в галузі охорони праці

Рада міністрів Автономної Республіки Крим, місцеві державні адміністрації у межах відповідних територій:

— забезпечують виконання законів та реалізацію державної політики в галузі охорони праці;

— формують за участю представників профспілок, Фонду соціального страхування від нещасних випадків і забезпечують виконання цільових регіональних програм поліпшення стану безпеки, гігієни праці та виробничого середо-

вища, а також заходів з охорони праці у складі програм соціально-економічного і культурного розвитку регіонів;

— забезпечують соціальний захист найманих працівників, зокрема зайнятих на роботах з шкідливими та небезпечними умовами праці, вживають заходів до проведення атестації робочих місць на відповідність нормативно-правовим актам з охорони праці;

— вносять пропозиції щодо створення регіональних (комунальних) аварійно-рятувальних служб для обслуговування відповідних територій та об'єктів комунальної власності;

— здійснюють контроль за додержанням суб'єктами підприємницької діяльності нормативно-правових актів про охорону праці.

Для виконання зазначених функцій у складі Ради міністрів Автономної Республіки Крим, місцевих державних адміністрацій створюються структурні підрозділи з охорони праці, що діють згідно з типовим положенням, яке затверджується Кабінетом Міністрів України, а також на громадських засадах — ради з питань безпечної життєдіяльності населення.

Стаття 35. Повноваження органів місцевого самоврядування в галузі охорони праці

Органи місцевого самоврядування у межах своєї компетенції:

затверджують цільові регіональні програми поліпшення стану безпеки, умов праці та виробничого середовища, а також заходи з охорони праці у складі програм соціально-економічного і культурного розвитку регіонів;

приймають рішення щодо створення комунальних аварійно-рятувальних служб для обслуговування відповідних територій та об'єктів комунальної власності. Виконавчі органи сільських, селищних, міських рад забезпечують належне утримання, ефективну і безпечну експлуатацію об'єктів житлово-комунального господарства, побутового, торговельного обслуговування, транспорту і зв'язку, що перебувають у комунальній власності відповідних територіальних громад, додержання вимог щодо охорони праці працівників, зайнятих на цих об'єктах.

Для виконання функцій, зазначених у частині другій цієї статті, сільська, селищна, міська рада створює у складі

свого виконавчого органу відповідний підрозділ або призначає спеціаліста з охорони праці.

Стаття 36. Повноваження об'єднань підприємств у галузі охорони праці

Повноваження в галузі охорони праці асоціацій, корпорацій, концернів та інших об'єднань визначаються їх статутами або договорами між підприємствами, які утворили об'єднання. Для виконання делегованих об'єднанням функцій в їх апаратах створюються служби охорони праці.

Стаття 37. Організація наукових досліджень з проблем охорони праці

Фундаментальні та прикладні наукові дослідження з проблем охорони праці, ідентифікації професійної небезпечності організуються в межах загальнодержавної та інших програм з цих питань і проводяться науково-дослідними інститутами, проектно-конструкторськими установами та організаціями, вищими навчальними закладами та фахівцями.

Розділ VII

ДЕРЖАВНИЙ НАГЛЯД І ГРОМАДСЬКИЙ КОНТРОЛЬ ЗА ОХОРОНОЮ ПРАЦІ

Стаття 38. Органи державного нагляду за охороною праці

Державний нагляд за додержанням законів та інших нормативно-правових актів про охорону праці здійснюють:

- спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади з нагляду за охороною праці;
- спеціально уповноважений державний орган з питань радіаційної безпеки;
- спеціально уповноважений державний орган з питань пожежної безпеки;
- спеціально уповноважений державний орган з питань гігієни праці.

Органи державного нагляду за охороною праці не залежать від будь-яких господарських органів, суб'єктів підприємництва, об'єднань громадян, політичних формувань,

місцевих державних адміністрацій і органів місцевого самоврядування, їм пенідзвітні і пенідконтрольні. Діяльність органів державного нагляду за охороною праці регулюється цим Законом, Законами України «Про використання ядерної енергії і радіаційну безпеку» (39/95-ВР), «Про пожежну безпеку» (3745-14), «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення» (4004-12), іншими нормативно-правовими актами та положеннями про ці органи, що затверджуються Президентом України або Кабінетом Міністрів України.

Стаття 39. Права і відповідальність посадових осіб спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади з нагляду за охороною праці

Посадові особи спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади з нагляду за охороною праці мають право:

- безперешкодно відвідувати підконтрольні підприємства (об'єкти), виробництва фізичних осіб, які відповідно до законодавства використовують найману працю, та здійснювати в присутності роботодавця або його представника перевірку додержання законодавства з питань, віднесених до їх компетенції;

- одержувати від роботодавця і посадових осіб письмові чи усні пояснення, висновки експертних обстежень, аудитів, матеріали та інформацію з відповідних питань, звіти про рівень і стан профілактичної роботи, причини порушень законодавства та вжиті заходи щодо їх усунення;

- видавати в установленому порядку роботодавцям, керівникам та іншим посадовим особам юридичних та фізичних осіб, які відповідно до законодавства використовують найману працю, міністерствам та іншим центральним органам виконавчої влади, Раді міністрів Автономної Республіки Крим, місцевим державним адміністраціям та органам місцевого самоврядування обов'язкові для виконання приписи (розпорядження) про усунення порушень і недоліків у галузі охорони праці, охорони надр, безпечної експлуатації об'єктів підвищеної небезпеки;

- забороняти, зупиняти, припиняти, обмежувати експлуатацію підприємств, окремих виробництв, цехів, дільниць, робочих місць, будівель, споруд, приміщень, випуск

та експлуатацію машин, механізмів, устаткування, транспортних та інших засобів праці, виконання певних робіт, застосування нових небезпечних речовин, реалізацію продукції, а також скасовувати або припиняти дію виданих ними дозволів і ліцензій до усунення порушень, які створюють загрозу життю працюючих;

— притягати до адміністративної відповідальності працівників, винних у порушенні законодавства про охорону праці;

— надсилати роботодавцям подання про невідповідність окремих посадових осіб займаній посаді, передавати матеріали органам прокуратури для притягнення цих осіб до відповідальності згідно із законом.

Рішення посадових осіб спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади з нагляду за охороною праці за необхідності обґрунтовуються результатами роботи та висновками експертно-технічних центрів, дослідних, випробувальних лабораторій та інших підрозділів (груп) технічної підтримки, що функціонують у складі органів державного нагляду за охороною праці відповідно до завдань інспекційної служби або створюються і діють згідно із законодавством як незалежні експертні організації. Наукова підтримка наглядової діяльності здійснюється відповідними науково-дослідними установами. Посадові особи спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади з нагляду за охороною праці є державними службовцями, і на них поширюється дія Закону України «Про державну службу» (3723-12). Вони несуть відповідальність згідно із законом за виконання покладених на них обов'язків. Посадові особи спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади з нагляду за охороною праці мають право носити формений одяг, зразки якого затверджуються Кабінетом Міністрів України.

Стаття 40. Соціальний захист посадових осіб спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади з нагляду за охороною праці

Посадовим особам спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади з нагляду за охороною праці держава гарантує соціальний захист. Працівники правоохоронних органів надають допомогу посадовим осо-

бам органів державного нагляду у виконанні ними службових обов'язків та вживають заходів щодо припинення незаконних дій осіб, які перешкоджають виконувати ці обов'язки, вдаються до погроз, шапгажу, нанесення тілесних ушкоджень посадовим особам органів державного нагляду або членам їх сімей, завдають шкоди їх майну. За особами, які звільнені з посад в органах державного нагляду за віком або через хворобу чи каліцтво, а також за членами сім'ї або утриманнями загиблої під час виконання службових обов'язків посадової особи зберігається право на пільги згідно з законодавством.

Пенсійне забезпечення посадових осіб органів державного нагляду здійснюється згідно з законодавством за рахунок держави.

Стаття 41. Громадський контроль за додержанням законодавства про охорону праці

Громадський контроль за додержанням законодавства про охорону праці здійснюють професійні спілки, їх об'єднання в особі своїх виборних органів і представників. Професійні спілки здійснюють громадський контроль за додержанням законодавства про охорону праці, створенням безпечних і нешкідливих умов праці, належних виробничих та санітарно-побутових умов, забезпеченням працівників спеодягом, спецвзуттям, іншими засобами індивідуального та колективного захисту. У разі загрози життю або здоров'ю працівників професійні спілки мають право вимагати від роботодавця негайного припинення робіт на робочих місцях, виробничих дільницях, у цехах та інших структурних підрозділах або на підприємствах чи виробництвах фізичних осіб, які відповідно до законодавства використовують найману працю, в цілому на період, необхідний для усунення загрози життю або здоров'ю працівників.

Професійні спілки також мають право на проведення незалежної експертизи умов праці, а також об'єктів виробничого призначення, що проектуються, будуються чи експлуатуються, на відповідність їх нормативно-правовим актам про охорону праці, брати участь у розслідуванні причин нещасних випадків і професійних захворювань на виробництві та надавати свої висновки про них, вносити пропозиції роботодавцям, державним органам управління і нагляду по-

дання з питань охорони праці та одержувати від них аргументовану відповідь.

У разі відсутності професійної спілки на підприємстві громадський контроль за додержанням законодавства про охорону праці здійснює уповноважена найманими працівниками особа.

Стаття 42. Уповноважені найманими працівниками особи з питань охорони праці

Уповноважені найманими працівниками особи з питань охорони праці мають право безперешкодно перевіряти на підприємствах виконання вимог щодо охорони праці і вносити обов'язкові для розгляду роботодавцем пропозиції про усунення виявлених порушень нормативно-правових актів з безпеки і гігієни праці.

Для виконання цих обов'язків роботодавець за свій рахунок організовує навчання, забезпечує необхідними засобами і звільняє уповноважених найманими працівниками осіб з питань охорони праці від роботи на передбачений колективним договором строк із збереженням за ними середнього заробітку.

Не можуть бути ущемлені будь-які законні інтереси працівників у зв'язку з виконанням ними обов'язків уповноважених найманими працівниками осіб з питань охорони праці, їх звільнення або притягнення до дисциплінарної чи матеріальної відповідальності здійснюється лише за згодою найманих працівників у порядку, визначеному колективним договором.

Якщо уповноважені найманими працівниками особи з питань охорони праці вважають, що профілактичні заходи, вжиті роботодавцем, є недостатніми, вони можуть звернутися за допомогою до органу державного нагляду за охороною праці. Вони також мають право брати участь і вносити відповідні пропозиції під час інспекційних перевірок підприємств чи виробництв фізичних осіб, які відповідно до законодавства використовують найману працю, цими органами.

Уповноважені найманими працівниками особи з питань охорони праці діють відповідно до типового положення, що затверджується спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади з питань праці та соціальної політики.

Розділ VIII

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ОХОРОНУ ПРАЦІ

Стаття 43. Штрафні санкції до юридичних та фізичних осіб, які відповідно до законодавства використовують найману працю, посадових осіб та працівників

За порушення законодавства про охорону праці, невиконання розпоряджень посадових осіб органів державного нагляду за охороною праці юридичні та фізичні особи, які відповідно до законодавства використовують найману працю, притягаються органами державного нагляду за охороною праці до сплати штрафу у порядку, встановленому законом.

Максимальний розмір штрафу не може перевищувати п'яти відсотків місячного фонду заробітної плати юридичної чи фізичної особи, яка відповідно до законодавства використовує найману працю.

Несплата юридичними чи фізичними особами, які відповідно до законодавства використовують найману працю, штрафу тягне за собою нарахування на суму штрафу пені у розмірі двох відсотків за кожний день прострочення. Застосування штрафних санкцій до посадових осіб і працівників за порушення законів та інших нормативно-правових актів з охорони праці здійснюється відповідно до Кодексу України про адміністративні правопорушення (80731-10, 80732-10). Особи, на яких накладено штраф, вносять його в касу підприємства за місцем роботи. Рішення про стягнення штрафу може бути оскаржено в місячний строк у судовому порядку. Кошти від застосування штрафних санкцій до юридичних чи фізичних осіб, які відповідно до законодавства використовують найману працю, посадових осіб і працівників, визначених цією статтею, зараховуються до Державного бюджету України.

Стаття 44. Відповідальність за порушення вимог щодо охорони праці

За порушення законів та інших нормативно-правових актів про охорону праці, створення перешкод у діяльності посадових осіб органів державного нагляду за охороною

праці, а також представників професілок, їх організацій та об'єднань винні особи притягаються до дисциплінарної, адміністративної, матеріальної, кримінальної відповідальності згідно із законом.

Розділ IX

ПРИКІНЦЕВІ ПОЛОЖЕННЯ

1. Цей Закон набирає чинності з дня його опублікування, крім частини четвертої статті 19, яка набирає чинності з 1 січня 2003 року.

2. Кабінету Міністрів України у тримісячний строк з часу набрання чинності цим Законом:

... внести до Верховної Ради України пропозиції щодо приведення законодавчих актів у відповідність із цим Законом;

... привести свої нормативно-правові акти у відповідність із цим Законом;

... забезпечити приведення органами виконавчої влади прийнятих ними нормативно-правових актів у відповідність із цим Законом.

Президент України *Л. Кучма*

КАБІNET МІНІСТРІВ УКРАЇНИ

ПОСТАНОВА

від 22 березня 2001 року № 270

м. Київ

ПРО ЗАТВЕРДЖЕННЯ ПОРЯДКУ РОЗСЛІДУВАННЯ ТА ОБЛІКУ НЕЩАСНИХ ВИПАДКІВ НЕВИРОБНИЧОГО ХАРАКТЕРУ

З метою реалізації державної політики в сфері життєдіяльності населення та поліпшення організації роботи з профілактики травматизму невинного характеру Кабінет Міністрів України постановляє:

1. Затвердити Порядок розслідування та обліку нещасних випадків невинного характеру, що додається.

2. Визнати такою, що втратила чинність, Постанову Кабінету Міністрів України від 5 травня 1997 р № 421 «Про затвердження Положення про розслідування та облік нещасних випадків невинного характеру» (Офіційний вісник України, 1997 р., число 19, с. 69).

Прем'єр-міністр України *В. Ющенко*

ЗАТВЕРДЖЕНО

Постановою Кабінету Міністрів України

від 22 березня 2001 р. № 270

ПОРЯДОК РОЗСЛІДУВАННЯ ТА ОБЛІКУ НЕЩАСНИХ ВИПАДКІВ НЕВИРОБНИЧОГО ХАРАКТЕРУ

Загальні питання

1. Цей Порядок визначає механізм розслідування та ведення обліку нещасних випадків невинного характеру, які сталися з громадянами України, іноземцями та особами без громадянства на території України.

2. Під нещасними випадками невинного характеру слід розуміти не пов'язані з виконанням трудових обов'язків травми, у тому числі отримані внаслідок заподіяних

тілесних ушкоджень іншою особою, отруєння, самогубства, опіки, обмороження, утуплення, ураження електричним струмом, блискавкою, травми, отримані внаслідок стихійного лиха, контакту з тваринами тощо (далі — нещасні випадки), які призвели до ушкодження здоров'я потерпілих.

3. Розслідуванням згідно з цим Порядком підлягають нещасні випадки, що сталися під час:

1) прямування на роботу чи з роботи пішки, на громадському, власному або іншому транспортному засобі, що не належить підприємству, установі або організації (далі — організації) і не використовувався в інтересах цієї організації;

2) переміщення повітряним, залізничним, морським, внутрішнім водним, автомобільним транспортом, в електротранспорті, метрополітені, на капатній дорозі, функціонері та інших видах транспортних засобів;

3) виконання громадських обов'язків (рятування людей, захист власності, правопорядку тощо, якщо це не входить до службових обов'язків);

4) виконання донорських функцій;

5) участі в громадських акціях (мітингах, демонстраціях, агітаційно-пропагандистській діяльності тощо);

6) участі у культурно-масових заходах, спортивних змаганнях;

7) проведення культурних, спортивних та оздоровчих заходів, не пов'язаних з навчально-виховним процесом у навчальних закладах;

8) використання газу у побуті;

9) вчинення протиправних дій проти особи, її майна;

10) користування або контакту із зброєю, боєприпасами та вибуховими матеріалами;

11) виконання робіт у домашньому господарстві, використання побутової техніки;

12) стихійного лиха;

13) перебування в громадських місцях, на об'єктах торгівлі та побутового обслуговування, у закладах лікувально-оздоровчого, культурно-освітнього та спортивно-розважального призначення, в інших організаціях.

4. Факт ушкодження здоров'я внаслідок нещасного випадку встановлює і засвідчує лікувально-профілактичний заклад.

Документом, який підтверджує ушкодження здоров'я особи, є листок непрацездатності чи довідка лікувально-профілактичного закладу.

5. Нещасні випадки розслідуються незалежно від того, чи був потерпілий у стані алкогольного сп'яніння.

Повідомлення про нещасні випадки:

6. Лікувально-профілактичні заклади, до яких звернулися або були доставлені потерпілі внаслідок нещасних випадків, протягом доби надсилають письмове повідомлення за встановленою формою (додаток 1):

про нещасний випадок із смертельним наслідком, а також про груповий нещасний випадок, який стався одночасно з двома і більше особами, — до районної держадміністрації (виконавчого органу міської, районної у місті ради);

про нещасний випадок із смертельним наслідком, пов'язаний із заподіянням тілесних ушкоджень іншою особою, а також нещасний випадок, що стався внаслідок контакту із зброєю, боєприпасами та вибуховими матеріалами або під час дорожньо-транспортної пригоди, — до органу внутрішніх справ.

Повідомлення про нещасні випадки із смертельним наслідком надсилаються також до органів прокуратури.

Лікувально-профілактичні заклади, до яких звернулися або були доставлені потерпілі, ведуть реєстрацію нещасних випадків в окремому журналі за встановленою формою (додаток 2).

Розслідування нещасних випадків

7. Розслідування нещасних випадків проводиться з метою визначення їх обставин та причин. На підставі результатів розслідування розробляються заходи щодо запобігання подібним випадкам, а також щодо вирішення питань соціального захисту потерпілих.

У процесі розслідування беруться до уваги листок непрацездатності чи довідка лікувально-профілактичного закладу, а також пояснення потерпілого та свідчення очевидців.

8. Розслідування нещасних випадків із смертельним наслідком, групових нещасних випадків у разі смерті хоча б одного з потерпілих, нещасних випадків, пов'язаних із

заподіянням тілесних ушкоджень іншою особою, а також нещасних випадків, які сталися внаслідок контакту із зброєю, боеприпасами та вибуховими матеріалами, проводиться органами внутрішніх справ або прокуратури.

9. Районна держадміністрація (виконавчий орган міської, районної у місті ради) протягом доби з часу надходження від лікувально-профілактичного закладу повідомлення про нещасний випадок (за винятком нещасних випадків із смертельним наслідком) приймає рішення щодо утворення комісії з розслідування нещасного випадку.

До роботи комісії з розслідування нещасного випадку можуть залучатися представники організації, де працюють або навчаються потерпілі, організації, на території чи об'єкті якої стався нещасний випадок. А також представники органів охорони здоров'я, освіти, захисту прав споживачів, експерти страхової компанії (якщо потерпілий був застрахований).

До розслідування нещасних випадків, які сталися під час прямування на роботу чи з роботи, залучаються представники відповідного профспілкового органу або уповноважені трудового колективу, якщо потерпілий не є членом профспілки.

10. У разі звернення потерпілого або особи, яка представляє його інтереси (якщо не надходило повідомлення від лікувально-профілактичного закладу про нещасний випадок), районна держадміністрація (виконавчий орган міської, районної у місті ради) приймає рішення щодо необхідності проведення розслідування і визначення організації, яка повинна проводити розслідування, та направляє її керівнику копію рішення.

Керівник організації протягом доби з часу надходження рішення про уповноваження її на проведення розслідування призначає комісію у складі не менше трьох осіб.

11. Нещасні випадки (за винятком групових), які сталися з працюючими особами, розслідуються комісією, створеною організацією, де працює потерпілий, у складі голови комісії — посадова особа, яку визначає керівник організації, і членів комісії — керівника відповідного структурного підрозділу, представника профспілкової організації, членом якої є потерпілий, або уповноваженого трудового колективу, якщо потерпілий не є членом профспілки.

Рішення щодо розслідування нещасного випадку прий-

мається керівником організації на підставі звернення потерпілого, листка непрацездатності або довідки лікувально-профілактичного закладу.

У разі відмови організації провести розслідування нещасного випадку потерпілий або особа, яка представляє його інтереси, може звернутися до районної держадміністрації (виконавчого органу міської, районної у місті ради), яка вирішує питання щодо проведення цього розслідування.

12. Розслідування нещасного випадку проводиться протягом 10 календарних днів після утворення комісії. У разі потреби цей термін може бути продовжений керівником органу (організації), який призначив розслідування.

За результатами розслідування нещасного випадку складається акт за формою НТ (невиробничий травматизм) згідно з додатком 3, який затверджується керівником органу (організації), що проводив розслідування.

Необхідна кількість примірників акта визначається в кожному окремому випадку.

Акт за формою НТ надсилається:

потерпілому або особі, яка представляє його інтереси, районній держадміністрації (виконавчому органу міської, районної у місті ради);

організації, де працює або навчається потерпілий;

організації, яка відповідальна за безпечний стан території чи об'єкта, де стався нещасний випадок.

Копія акта надсилається органам внутрішніх справ, прокуратури та іншим організаціям на їх запит.

Під час розслідування групових нещасних випадків акт за формою НТ складається на кожного потерпілого окремо.

Для складання акта за формою НТ використовуються класифікатори подій, що призвели до нещасного випадку (додаток 4), причин нещасного випадку (додаток 5), місця подій (додаток 6).

Акти за формою НТ, які складаються за результатами розслідування нещасних випадків з працюючими особами, зберігаються в організації разом з матеріалами розслідування протягом 45 років. Акти за формою НТ та матеріали розслідування нещасних випадків з непрацюючими особами зберігаються протягом трьох років у архіві районної

держадміністрації (виконавчих органів міських, районних у містах рад).

13. Реєстрація нещасних випадків, за результатами розслідування яких складаються акти за формою НТ, проводиться районними держадміністраціями (виконавчими органами міських, районних у містах рад) та організаціями, які проводили розслідування, у журналі за встановленою формою (додаток 7).

14. Організація, яка відповідальна за безпечну життєдіяльність населення на території чи об'єкті, де стався нещасний випадок, здійснює запропоновані комісією, що проводила розслідування, заходи щодо усунення причин подібних випадків. Про здійснення зазначених заходів керівник організації у письмовій формі повідомляє районну держадміністрацію (виконавчий орган міської, районної у місті ради) у термін, зазначений в акті за формою НТ.

Облік і аналіз нещасних випадків

15. Облік нещасних випадків та аналіз причин їх виникнення проводять районні держадміністрації (виконавчі органи міських, районних у містах рад) на підставі звітів про нещасні випадки за встановленою формою (додаток 8), які щомісяця надсилаються лікувально-профілактичними закладами.

Узагальнений звіт про нещасні випадки районні держадміністрації (виконавчі органи міських, районних у містах рад) надсилають до Ради міністрів Автономної Республіки Крим, обласних, Київської та Севастопольської міських держадміністрацій щокварталу до 15 числа місяця, що настає за звітним періодом, а також за рік — до 31 січня наступного за звітним року.

16. Рада міністрів Автономної Республіки Крим, обласні, Київська та Севастопольська міські держадміністрації проводять аналіз одержаних звітів, узагальнюють їх та подають Держнаглядохоронпраці відповідно до 25 числа наступного за звітним року, кварталом місяця та до 10 лютого наступного за звітним року.

УКАЗ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ ПРО НЕВІДКЛАДНІ ЗАХОДИ ЩОДО ЗАПОБІГАННЯ ВИРОБНИЧОМУ ТРАВМАТИЗМУ ТА ПРОФЕСІЙНИМ ЗАХВОРЮВАННЯМ

З метою забезпечення конституційного права громадян України на належні, безпечні і здорові умови праці ПОСТАНОВЛЯЮ:

1. Установити, що забезпечення безпечних і нешкідливих умов праці на підприємствах, в установах, організаціях незалежно від форми власності та видів діяльності, запобігання виробничому травматизму та професійним захворюванням є одним із важливих напрямів реалізації соціальної політики держави, яка має здійснюватися з дотриманням таких вимог:

пріоритетності життя і здоров'я працівників у процесі виробничої діяльності підприємств, установ, організацій; повної відповідальності роботодавців за створення безпечних і нешкідливих умов праці;

комплексного розв'язання завдань охорони праці на основі національної, галузевих, регіональних програм з цього питання;

посилення соціального захисту працівників, які потерпіли від нещасних випадків на виробництві і професійних захворювань;

розширення застосування економічних методів управління охороною праці;

активізації здійснення заходів щодо підготовки кадрів з питань охорони праці.

2. Кабінету Міністрів України:

розробити та затвердити до 1 вересня 2001 року Національну програму поліпшення стану безпеки, гігієни праці та виробничого середовища на 2001—2005 роки та Програму розвитку виробництва засобів індивідуального захисту працівників на 2001—2005 роки;

передбачати щорічно під час підготовки проектів законів про Державний бюджет України видатки на фінансування зазначених програм;

вжити заходів щодо поліпшення медико-санітарного обслуговування працівників;

вирішити питання про підвищення мотивації праці державних інспекторів з нагляду за охороною праці, їх навчання та підвищення кваліфікації.

3. Кабінету Міністрів України, Раді міністрів Автономної Республіки Крим, обласним, Київській та Севастопольській міським, районним державним адміністраціям у тримісячний строк:

розглянути питання щодо поступового виведення з експлуатації та ремонту виробничих будівель і споруд, машин, механізмів, устаткування, транспортних засобів, інших засобів виробництва, які не відповідають вимогам нормативних актів про охорону праці;

посилити державний контроль за дотриманням роботодавцями законодавства про охорону праці та створенням безпечних і нешкідливих умов праці;

здійснити заходи щодо поліпшення інформаційно-роз'яснювальної роботи серед працівників про стан охорони праці, засоби попередження виробничого травматизму та професійних захворювань;

забезпечувати систематичний розгляд на засіданнях Національної ради з питань безпечної життєдіяльності населення групових та смертельних нещасних випадків на виробництві.

4. Міністерству палива та енергетики України, іншим центральним органам виконавчої влади вжити заходів щодо поліпшення стану охорони праці на підприємствах вугільної промисловості, інших об'єктах підвищеної небезпеки енергетики, впровадити ефективну систему запобігання вибухам метану на шахтах, передбачивши передусім комплексну дегазацію вугільних пластів.

5. Раді міністрів Автономної Республіки Крим, обласним, Київській та Севастопольській міським, районним державним адміністраціям забезпечити взаємодію з Національною службою посередництва і примирення для оперативного розв'язання проблем з охорони праці, що виникають між сторонами соціально-трудових відносин.

м. Київ

13 липня 2001 року

Президент України

Л. Кучма

№ 515/2001

КАБІНЕТ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ

ПОСТАНОВА

від 21 серпня 2001 р. № 1094

ДЕЯКІ ПИТАННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ ТА ОБЛІКУ НЕЩАСНИХ ВИПАДКІВ, ПРОФЕСІЙНИХ ЗАХВОРЮВАНЬ І АВАРІЙ НА ВИРОБНИЦТВІ

У зв'язку з прийняттям Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності» Кабінет Міністрів України ПОСТАНОВЛЯЄ:

1. Затвердити такі, що додаються:

Положення про порядок розслідування та ведення обліку нещасних випадків, професійних захворювань і аварій на виробництві;

перелік обставин, за яких настає страховий випадок державного соціального страхування громадян від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання.

2. Міністерствам, іншим центральним органам виконавчої влади, Раді міністрів Автономної Республіки Крим, обласним, Київській і Севастопольській міським державним адміністраціям:

забезпечити своєчасне доведення до підприємств, установ та організацій вимог Положення про порядок розслідування та ведення обліку нещасних випадків, професійних захворювань і аварій на виробництві та перелік обставин, за яких настає страховий випадок державного соціального страхування громадян від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання;

внести у тримісячний термін до своїх нормативно-правових актів з питань розслідування та обліку нещасних випадків, професійних захворювань і аварій на виробництві зміни, що впливають із цієї постанови.

3. Визнати такими, що втратили чинність:

Постанову Кабінету Міністрів України від 10 серпня 1993 р. № 623 «Про Положення про розслідування та облік нещасних випадків, професійних захворювань і аварій

на підприємствах, в установах і організаціях» (ЗН України, 1994 р., № 1, ст. 1);

Постанову Кабінету Міністрів України від 17 червня 1998 р. № 323 «Про внесення змін і доповнень до Положення про розслідування та облік нещасних випадків, професійних захворювань і аварій на підприємствах, в установах і організаціях» (Офіційний вісник України, 1998 р., № 25, ст.922);

пункт 3 постанови Кабінету Міністрів України від 27 жовтня 1999 р. № 1988 «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України» (Офіційний вісник України, 1999 р., № 43, ст.2154).

Прем'єр-міністр України А. КИНАХ

ЗАТВЕРДЖЕНО

Постановою Кабінету Міністрів України
від 21 серпня 2001 р. № 1094

ПОЛОЖЕННЯ ПРО ПОРЯДОК РОЗСЛІДУВАННЯ ТА ВЕДЕННЯ ОБЛІКУ НЕЩАСНИХ ВИПАДКІВ, ПРОФЕСІЙНИХ ЗАХВОРЮВАНЬ І АВАРІЙ НА ВИРОБНИЦТВІ

1. Дія цього Положення поширюється на підприємства, установи та організації незалежно від форми власності (далі -- підприємства), на осіб, у тому числі іноземців та осіб без громадянства, які є власниками цих підприємств або уповноваженими особами, фізичних осіб суб'єктів підприємницької діяльності, які відповідно до законодавства використовують найману працю (далі -- роботодавці), на осіб, які забезпечують себе роботою самостійно за умови добровільної сплати ними внесків на державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, а також на осіб, у тому числі іноземців та осіб без громадянства, які працюють на умовах трудового договору (контракту), проходять виробничу практику або залучаються до праці (далі -- працівники).

2. Розслідування нещасних випадків (професійних захворювань), що сталися з працівниками, які перебували у відрядженні за кордоном, проводиться згідно з цим Положенням, якщо інше не передбачено міжнародними договорами України.

3. Міноборони, МВС, СБУ, Держкомкордон, Державний департамент з питань виконання покарань, МНС встановлюють за погодженням з Держнаглядом порядок розслідування та ведення обліку нещасних випадків, професійних захворювань і аварій на підприємствах, у військових частинах, підрозділах, організаціях з урахуванням вимог цього Положення щодо осіб, які не перебувають з ними у трудових відносинах.

4. Порядок розслідування та ведення обліку нещасних випадків, що сталися з учнями і студентами навчальних закладів під час навчально-виховного процесу, трудового і професійного навчання в навчальному закладі, визначається МОН.

Розслідування та облік нещасних випадків

5. Розслідуванню підлягають: рантові погіршення стану здоров'я, поранення, травми, у тому числі отримані внаслідок тілесних ушкоджень, заподіяних іншою особою, гострі професійні захворювання і гострі професійні та інші отруєння, теплові удари, опіки, обмороження, утуплення, ураження електричним струмом, блискавкою та іонізуючим випромінюванням, інші ушкодження, отримані внаслідок аварій, пожеж, стихійного лиха (землетруси, зсуви, повені, урагани та інші надзвичайні події), контакту з тваринами, комахами та іншими представниками фауни і флори, що призвели до втрати працівником працездатності на один робочий день чи більше або до необхідності переведення потерпілого на іншу (легшу) роботу терміном не менш як на один робочий день, а також випадки смерті на підприємстві (далі — нещасні випадки).

До гострих професійних захворювань і гострих професійних отруєнь належать випадки, що сталися після одноразового (протягом не більше однієї робочої зміни) впливу небезпечних факторів, шкідливих речовин.

Гострі професійні захворювання спричиняються дією хімічних речовин, іонізуючого та неіонізуючого випромінювання, значним фізичним навантаженням та перенапруженням окремих органів і систем людини. До них належать також інфекційні, паразитарні, алергічні захворювання тощо.

Гострі професійні отруєння спричиняються в основному шкідливими речовинами гостроспрямованої дії.

6. За висновками роботи комісії з розслідування визнаються пов'язаними з виробництвом і складається акт за формою Н-1 про нещасні випадки (додаток 1), що сталися з працівниками під час виконання трудових (посадових) обов'язків, у тому числі у відрядженнях, а також ті, що сталися під час:

перебування на робочому місці, на території підприємства або в іншому місці роботи протягом робочого часу, починаючи з моменту приходу працівника на підприємство до його виходу, який повинен фіксуватися відповідно до правил внутрішнього трудового розпорядку, або за до-

рученням роботодавця в неробочий час, під час відпустки, у вихідні та святкові дні;

приведення в порядок знарядь виробництва, засобів захисту, одягу перед початком роботи і після її закінчення, виконання заходів особистої гігієни:

проїзду на роботу чи з роботи на транспортному засобі підприємства або на транспортному засобі іншого підприємства, яке надало його згідно з договором (заявкою), за наявності розпорядження роботодавця;

використання власного транспортного засобу в інтересах підприємства з дозволу або за дорученням роботодавця відповідно до встановленого порядку;

проведення дій в інтересах підприємства, на якому працює потерпілий, тобто дій, які не входять до кола виробничого завдання чи прямих обов'язків працівника (надання необхідної допомоги іншому працівникові, дії щодо попередження можливих аварій або рятування людей та майна підприємства, інші дії за наявності розпорядження роботодавця тощо);

ліквідації аварій, пожеж та наслідків стихійного лиха на виробничих об'єктах і транспортних засобах, що використовуються підприємством;

надання підприємством професійної допомоги;

перебування на транспортному засобі або на його стоянці, на території вахтового селища, у тому числі під час змінного відпочинку, якщо причина нещасного випадку пов'язана з виконанням потерпілим трудових (посадових) обов'язків або з дією на нього небезпечних чи шкідливих виробничих факторів або середовища;

прямування працівника до (між) об'єкта (ми) обслуговування за затвердженими маршрутами або до будь-якого об'єкта за дорученням роботодавця;

прямування до місця відрядження та в зворотному напрямку відповідно до завдання про відрядження.

7. За висновками роботи комісії з розслідування визнаються пов'язаними з виробництвом і складається акт за формою Н-1 також про випадки:

природної смерті працівників під час перебування на підземних роботах (видобування корисних копалин, будівництво, реконструкція, технічне переоснащення і капітальний ремонт шахт, рудників, копалень, метрополітенів, підземних каналів, тунелів та інших підземних споруд, геоло-

горозвідувальні роботи, які проводяться під землею) або протягом чотирьох годин після виходу на поверхню внаслідок гострої серцево-судинної недостатності;

самогубства працівників плавскладу на суднах морсько-го та рибпромислового флоту в разі перевищення терміну перебування їх у рейсі, обумовленого колективним договором, або їх природної смерті внаслідок впливу психофізіологічних, небезпечних та шкідливих виробничих факторів.

8. Випадки зникнення працівника під час виконання трудових (посадових) обов'язків розслідуються відповідно до цього Положення. Якщо комісія з розслідування, виходячи з конкретних обставин, дійде висновку, що зникнення працівника пов'язане з можливістю нещасного випадку під час виконання трудових (посадових) обов'язків, акт спеціального розслідування з такими висновками комісії з розслідування видається сім'ї цього працівника або його довірєній особі для звернення до суду із заявою про оголошення працівника померлим. Після оголошення судом працівника померлим роботодавець зобов'язаний відповідно до акта спеціального розслідування визнати цей нещасний випадок пов'язаним з виробництвом і скласти акт за формою Н-1.

9. Нещасні випадки, пов'язані із заподіянням тілесних ушкоджень іншою особою, або вбивство працівника під час виконання чи у зв'язку з виконанням ним трудових (посадових) обов'язків незалежно від порушення кримінальної справи розслідуються відповідно до цього Положення. Такі випадки визнаються пов'язаними з виробництвом і про них складається акт за формою Н-1, крім випадків з'ясування потерпілим особистих стосунків, якщо з приводу цих дій є висновок компетентних органів.

10. Нещасні випадки, що сталися внаслідок ранкового погіршення стану здоров'я працівника, крім випадків, зазначених у пункті 7 цього Положення, визнаються пов'язаними з виробництвом і про них складається акт за формою Н-1 за умови, що погіршення стану здоров'я працівника сталося внаслідок впливу небезпечних чи шкідливих виробничих факторів або якщо потерпілий не проходив медичного огляду, передбаченого законодавством, а робота, що виконувалась, була протипоказана потерпілому відповідно до медичного висновку про стан його здоров'я.

11. Нещасні випадки, що сталися з працівниками на те-

риторії підприємства або в іншому місці роботи під час перерви для відпочинку та харчування, яка встановлюється згідно з правилами внутрішнього трудового розпорядку, а також під час перебування працівників на території підприємства у зв'язку з проведенням роботодавцем парадів, отриманням заробітної плати, обов'язковим проходженням медичного огляду тощо, а також у випадках, передбачених колективним договором (угодою), розслідуються згідно з вимогами цього Положення.

Такі нещасні випадки визнаються пов'язаними з виробництвом і про них складається акт за формою Н-1.

12. За висновками роботи комісії з розслідування не визнаються пов'язаними з виробництвом і не складається акт за формою Н-1 про нещасні випадки, що сталися з працівниками:

під час прямування на роботу чи з роботи пішки, на громадському, власному або іншому транспортному засобі, який не належить підприємству і не використовувався в інтересах цього підприємства;

за місцем постійного проживання на території польових і вахтових селищ;

під час використання ними в особистих цілях транспортних засобів підприємства без дозволу роботодавця, а також устаткування, механізмів, інструментів, крім випадків, що сталися внаслідок несправності цього устаткування, механізмів, інструментів;

унаслідок отруєння алкоголем, наркотичними або іншими отруйними речовинами, а також унаслідок їх дії (асфіксія, інсульт, зупинка серця тощо) за наявності медичного висновку, якщо це не випликано застосуванням цих речовин у виробничих процесах або порушенням вимог безпеки щодо їх зберігання і транспортування, або якщо потерпілий, який перебував у стані алкогольного чи наркотичного сп'яніння, був відсторонений від роботи згідно з установленим порядком;

під час скоєння ними злочинів або інших правопорушень, якщо ці дії підтверджені рішенням суду;

у разі природної смерті або самогубства, за винятком випадків, зазначених у пункті 7 цього Положення, що підтверджено висновками судово-медичної експертизи та органів прокуратури.

13. Якщо за висновками роботи комісії з розслідування

прийнято рішення, що про нещасний випадок не повинен складатися акт за формою Н-1, про такий нещасний випадок складається акт за формою НТ (невиробничий травматизм) відповідно до Порядку розслідування та обліку нещасних випадків невиробничого характеру.

Повідомлення про нещасні випадки, їх розслідування та ведення обліку

14. Про кожний нещасний випадок свідок, працівник, який його виявив, або сам потерпілий повинні негайно повідомити безпосереднього керівника робіт чи іншу уповноважену особу підприємства і вжити заходів до надання необхідної допомоги.

Керівник робіт (уповноважена особа підприємства) у свою чергу зобов'язаний:

терміново організувати надання медичної допомоги потерпілому, у разі необхідності доставити його до лікувально-профілактичного закладу;

повідомити про те, що сталося, роботодавця, відповідну профспілкову організацію;

зберегти до прибуття комісії з розслідування обстановку на робочому місці та устаткування у такому стані, в якому вони були на момент події (якщо це не загрожує життю і здоров'ю інших працівників і не призведе до більш тяжких наслідків), а також вжити заходів до недопущення подібних випадків.

15. Лікувально-профілактичний заклад про кожне звернення потерпілого з посиланням на нещасний випадок на виробництві без направлення підприємства повинен протягом доби про кожного потерпілого повідомити засобами зв'язку або надіслати екстрене повідомлення за встановленою формою (додаток 2):

підприємство, де працює потерпілий;

відповідний робочий орган виконавчої дирекції Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань (далі — Фонд);

відповідну установу (заклад) державної санітарно-епідеміологічної служби — у разі виявлення гострого професійного захворювання (отруєння).

16. Роботодавець, одержавши повідомлення про нещас-

ний випадок, крім випадків із смертельним наслідком та групових:

повідомляє про нещасний випадок відповідний робочий орган виконавчої дирекції Фонду за формою, що встановлюється цим Фондом, якщо потерпілий є працівником іншого підприємства, — це підприємство, у разі нещасного випадку, що стався внаслідок пожежі, відповідні органи державної пожежної охорони, а в разі виявлення гострого професійного захворювання (отруєння) — відповідні установи (заклади) державної санітарно-епідеміологічної служби;

організує його розслідування і утворює комісію з розслідування.

17. До складу комісії з розслідування включаються: керівник (спеціаліст) служби охорони праці або посадова особа (спеціаліст), на яку роботодавцем покладено виконання функцій спеціаліста з питань охорони праці (голова цієї комісії), керівник структурного підрозділу або головний спеціаліст, представник профспілкової організації, членом якої є потерпілий, або уповноважений трудового колективу з питань охорони праці, якщо потерпілий не є членом профспілки, інші особи.

Керівник робіт, який безпосередньо відповідає за охорону праці на місці, де стався нещасний випадок, до складу комісії з розслідування не включається.

У разі настання нещасного випадку з можливою інвалідністю до складу комісії з розслідування включається також представник відповідного робочого органу виконавчої дирекції Фонду.

У разі виявлення гострого професійного захворювання (отруєння) до складу комісії з розслідування включається також спеціаліст відповідної установи (закладу) державної санітарно-епідеміологічної служби та відповідного робочого органу виконавчої дирекції Фонду.

На підприємствах, де немає структурних підрозділів або головних спеціалістів, до складу комісії з розслідування включається представник роботодавця.

На суднах морського, річкового та рибпромислового флоту під час плавання або перебування в іноземних портах комісія з розслідування утворюється капітаном. Про це повідомляється власник судна.

Потерпілий або його довірена особа має право брати участь в розслідуванні нещасного випадку.

18. У разі настання нещасного випадку з особою, яка забезпечує себе роботою самостійно, за умови добровільної сплати нею внесків на державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання розслідування організує відповідний робочий орган виконавчої дирекції Фонду.

Головою комісії з розслідування призначається представник відповідного робочого органу виконавчої дирекції Фонду, а до складу цієї комісії включається потерпілий або його довірена особа, спеціаліст з охорони праці відповідної місцевої держадміністрації або виконавчого органу місцевого самоврядування, представник професійкової організації, членом якої є потерпілий.

19. Комісія з розслідування зобов'язана протягом трьох діб:

обстежити місце нещасного випадку, опитати свідків і осіб, які причетні до нього, та одержати пояснення потерпілого, якщо це можливо;

визначити відповідність умов і безпеки праці вимогам нормативно-правових актів про охорону праці;

з'ясувати обставини і причини, що призвели до нещасного випадку, визначити, пов'язаний чи не пов'язаний цей випадок з виробництвом;

визначити осіб, які допустили порушення нормативно-правових актів про охорону праці, а також розробити заходи щодо запобігання подібним нещасним випадкам;

скласти акт розслідування нещасного випадку за формою Н-5 (додаток 3)* у двох примірниках, а також акт за формою Н-1 або акт за формою НТ про потерпілого у шести примірниках і передати його на затвердження роботодавцю;

у випадках виникнення гострих професійних захворювань (отруєнь) крім акта за формою Н-1 складається також карта обліку професійного захворювання (отруєння) за формою П-5 (додаток 4)*.

У випадках, зазначених у пункті 32, термін розслідування продовжується до одержання матеріалів відповідних державних органів нагляду за безпекою руху.

До першого примірника акта розслідування нещасного випадку за формою Н-5 (далі — акт розслідування нещас-

ного випадку) додаються акт за формою Н-1 або НТ, пояснення свідків, потерпілого, витяги з експлуатаційної документації, схеми, фотографії та інші документи, що характеризують стан робочого місця (устаткування, машини, апаратура тощо), у разі необхідності також медичний висновок про наявність в організмі потерпілого алкоголю, отруйних чи наркотичних речовин.

Нещасні випадки, про які складаються акти за формою Н-1 або НТ, беруться на облік і реєструються роботодавцем у спеціальному журналі (додаток 5).

20. Роботодавець повинен розглянути і затвердити акти за формою Н-1 або НТ протягом доби після закінчення розслідування, а щодо випадків, які сталися за межами підприємства, — протягом доби після одержання необхідних матеріалів. Затверджені акти протягом трьох діб надсилаються:

потерпілому або його довірений особі разом з актом розслідування нещасного випадку;

керівникові цеху або іншого структурного підрозділу, дільниці, місця, де стався нещасний випадок, для здійснення заходів щодо запобігання подібним випадкам;

відповідному робочому органу виконавчої дирекції Фонду разом з копією акта розслідування нещасного випадку;

відповідному територіальному органу Держнаглядохоронпраці;

професійковій організації, членом якої є потерпілий;

керівникові (спеціалістові) служби охорони праці підприємства або посадовій особі (спеціалісту), на яку роботодавцем покладено виконання функцій спеціаліста з питань охорони праці.

Акт за формою Н-1 або НТ надсилається разом з першим примірником акта розслідування нещасного випадку та іншими матеріалами. На вимогу потерпілого голова комісії з розслідування зобов'язаний ознайомити потерпілого або його довірену особу з матеріалами розслідування нещасного випадку.

Копія акта за формою Н-1 надсилається органу, до сфери управління якого належить підприємство, у разі відсутності такого органу — відповідній місцевій держадміністрації або виконавчому органу місцевого самоврядування.

У разі виявлення гострого професійного захворювання

(отруєння) копія акта за формою Н-1 та карта обліку гострого професійного захворювання (отруєння) за формою П-5 надсилається також до відповідної установи (закладу) державної санітарно-епідеміологічної служби, яка веде облік випадків гострих професійних захворювань (отруєнь).

21. Акти розслідування, нещасного випадку, акти за формою Н-1 або НТ разом з матеріалами розслідування підлягають зберіганню протягом 45 років на підприємстві, працівником якого є (був) потерпілий.

У разі ліквідації підприємства акти розслідування нещасних випадків, акти за формою Н-1 або НТ підлягають передачі правонаступникові, який бере на облік ці нещасні випадки, а у разі його відсутності або банкрутства до державного архіву.

22. По закінченні періоду тимчасової непрацездатності або у разі смерті потерпілого роботодавець, який бере на облік нещасний випадок, складає повідомлення про наслідки нещасного випадку за формою Н-2 (додаток б)* і в десятиденний термін надсилає його організаціям і посадовим особам, яким надіслався акт за формою Н-1 або НТ.

Повідомлення про наслідки нещасного випадку обов'язково додається до акта за формою Н-1 або НТ і підлягає зберіганню разом з ним відповідно до цього Положення.

23. Нещасний випадок, про який безпосереднього керівника потерпілого чи роботодавця своєчасно не повідомили, або якщо втрата працездатності від нього настала не одразу, незалежно від терміну, коли він стався, розслідується згідно з цим Положенням протягом місяця після одержання заяви потерпілого чи особи, яка представляє його інтереси.

24. Нещасний випадок, що стався на підприємстві з працівником іншого підприємства під час виконання ним завдання свого керівника, розслідується підприємством, де стався нещасний випадок, і про нього складається акт за формою Н-1 комісією з розслідування за участю представників підприємства, працівником якого є потерпілий. Такий нещасний випадок береться на облік підприємством, працівником якого є потерпілий.

Підприємство, де стався нещасний випадок, зберігає у себе один примірник затвердженого акта за формою Н-1.

25. Нещасний випадок, що стався з працівником, який тимчасово був переведений за договором з керівником під-

приємства на інше підприємство або який виконував роботи за сумісництвом, розслідується і береться на облік підприємством, куди його було переведено або на якому він працював за сумісництвом.

26. Нещасний випадок, що стався з працівником, який виконував роботи під керівництвом посадових осіб свого підприємства на виділених територіях, об'єктах, ділянках іншого підприємства, розслідується і береться на облік підприємством, працівником якого є потерпілий. У розслідуванні бере участь представник підприємства, де стався нещасний випадок.

27. Нещасні випадки, що сталися з особовим складом аварійно-рятувальних формувань, який був залучений до роботи на об'єктах підприємства за договором (угодою) між формуванням і підприємством та виконував ці роботи під керівництвом посадових осіб підприємства, розслідуються і беруться на облік цим підприємством. У розслідуванні повинен брати участь представник аварійно-рятувального формування.

28. Нещасні випадки з працівниками підрозділів Державної служби охорони, а також інших охоронних підрозділів, які мають юридичний статус і спеціальний дозвіл (ліцензію) на цей вид діяльності, що сталися під час виконання обов'язків з охорони підприємства, розслідуються і беруться на облік цими підрозділами. У розслідуванні цих нещасних випадків повинен брати участь представник підприємства, де стався нещасний випадок.

29. Нещасні випадки з водіями транспортних засобів, які виконували роботи у складі зведеної транспортної колони, сформованої певним підприємством, розслідуються цим підприємством за участю представника підприємства, яке направило водія на зазначені роботи. Такі випадки беруться на облік підприємством, яке сформувало автоколонну.

30. Нещасні випадки з учнями і студентами навчальних закладів, що сталися під час проходження ними виробничої практики або виконання робіт на підприємстві під керівництвом його посадових осіб, розслідуються і беруться на облік підприємством. У розслідуванні повинен брати участь представник навчального закладу.

31. Нещасні випадки, що сталися на підприємстві з учнями і студентами навчальних закладів, які проходили ви-

робничу практику або виконували роботу під керівництвом викладача на виділеній підприємством ділянці, розслідуються навчальним закладом разом з представником підприємства і беруться на облік навчальним закладом.

32. Нещасні випадки, що сталися з водіями, машиністами, пілотами (екіпажем) транспортних засобів (автомобілів, поїздів, літаків, морських та річкових суден тощо) під час перебування в рейсі, розслідуються відповідно до цього Положення з обов'язковим використанням матеріалів розслідування відповідних державних органів нагляду за безпекою руху.

Висновки зазначених державних органів нагляду за безпекою руху про причини нещасного випадку і осіб, які допустили порушення нормативних актів, незалежно від порушення кримінальної справи передаються ними у десятиденний термін підприємству, працівником якого є потерпілий, або голові комісії із спеціального розслідування.

33. Нещасні випадки, що сталися з громадянами України та іноземцями, які входять до складу екіпажів (бригад) на морських і річкових суднах, літаках, засобах залізничного і автомобільного транспорту, що перебувають, за кордоном (порти, доки, станції, судноремонтні заводи, майстерні тощо), розслідуються відповідно до цього Положення, якщо інше не передбачено міжнародними договорами України.

34. Контроль за своєчасністю і об'єктивністю розслідування нещасних випадків, їх документальним оформленням та обліком, виконанням заходів щодо усунення причин здійснюють органи державного управління, органи державного нагляду за охороною праці, Фонд відповідно до їх компетенції.

Громадський контроль здійснюють трудові колективи через обраних ними уповноважених з питань охорони праці та профспілки через виборні органи і своїх представників.

Ці органи мають право вимагати від роботодавця складення акта за формою Н-1 або його перегляду, якщо встановлено, що допущено порушення вимог цього Положення або інших нормативно-правових актів про охорону праці.

Посадова особа Держнаглядохоронпраці має право у разі необхідності із залученням представників відповідного

робочого органу виконавчої дирекції Фонду та профспілкової організації, членом якої є потерпілий, проводити розслідування нещасного випадку (надходження скарги, незгода з висновками розслідування обставин та причин нещасного випадку або його приховання тощо) і видавати обов'язкові для виконання роботодавцем приписи за формою Н-9 (додаток 7)* щодо необхідності визнання нещасного випадку пов'язаним з виробництвом, складання або перегляду акта за формою Н-1 та взяття його на облік.

У разі незгоди роботодавця з приписом посадової особи Держнаглядохоронпраці питання вирішується вищим підрозділом Держнаглядохоронпраці або припис оскаржується в установленому порядку. На час вирішення зазначеного питання дія припису зупиняється.

35. У разі відмови роботодавця скласти акт за формою Н-1 про нещасний випадок чи незгоди роботодавця, потерпілого або особи, яка представляє його інтереси, із змістом акта розслідування нещасного випадку, акта за формою Н-1 питання вирішується в порядку, передбаченому законодавством про розгляд трудових спорів.

Органи з розгляду трудових спорів у разі необхідності одержують відповідний висновок роботодавця, представника органу державного нагляду за охороною праці, органу державного управління охороною праці, профспілкового органу, Фонду.

Спеціальне розслідування нещасних випадків

36. Спеціальному розслідуванню підлягають:

нещасні випадки із смертельним наслідком;

групові нещасні випадки, які сталися одночасно з двома і більше працівниками незалежно від тяжкості ушкодження їх здоров'я;

випадки смерті на підприємстві;

випадки зникнення працівника під час виконання ним трудових обов'язків.

37. Про груповий нещасний випадок, нещасний випадок із смертельним наслідком, випадок смерті, а також зникнення працівника під час виконання ним трудових обов'язків роботодавець зобов'язаний негайно передати засобами зв'язку повідомлення за встановленою формою (додаток 8)*:

відповідному територіальному органу Держнаглядохоронпраці;

відповідному органу прокуратури за місцем виникнення нещасного випадку;

відповідному робочому органу виконавчої дирекції Фонду;

органу, до сфери управління якого належить це підприємство (у разі його відсутності — відповідній місцевій держадміністрації або виконавчому органу місцевого самоврядування);

відповідній установі (закладу) санітарно-епідеміологічної служби у разі виявлення гострих професійних захворювань (отруєнь);

профспілковій організації, членом якої є потерпілий;

вищому профспілковому органу;

відповідному органу з питань захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій та іншим органам (у разі необхідності).

Зазначені органи (організації) повідомляють про нещасний випадок свої вищі органи (організації) згідно з установленим порядком.

Зазначене повідомлення надсилається також у разі, коли смерть потерпілого настала внаслідок нещасного випадку, що стався раніше. Спеціальне розслідування щодо цього випадку здійснюється в установленому порядку з використанням матеріалів раніше проведеного розслідування.

38. Спеціальне розслідування нещасного випадку із смертельним наслідком, групового нещасного випадку, випадку смерті, а також випадку зникнення працівника під час виконання ним трудових обов'язків організовує роботодавець (якщо постраждав сам роботодавець, — орган, до сфери управління якого належить підприємство, а у разі його відсутності — відповідна місцева держадміністрація або виконавчий орган місцевого самоврядування).

Розслідування цього випадку проводиться комісією із спеціального розслідування, яка призначається наказом керівника територіального органу Держнаглядохоронпраці за погодженням з органами, представники яких входять до складу цієї комісії.

До складу комісії із спеціального розслідування включаються: посадова особа органу державного нагляду за охо-

роною праці (голова комісії), представник відповідного робочого органу виконавчої дирекції Фонду, представники органу, до сфери управління якого належить підприємство, а у разі його відсутності — відповідній місцевій держадміністрації або виконавчому органу місцевого самоврядування, роботодавець, профспілкової організації, членом якої є потерпілий, вищого профспілкового органу або уповноважений трудового колективу з питань охорони праці, якщо потерпілий не є членом профспілки, а у разі розслідування випадків виявлення гострих професійних захворювань (отруєнь) також спеціаліст відповідної установи (закладу) державної санітарно-епідеміологічної служби.

Залежно від конкретних умов (кількості загиблих, характеру і можливих наслідків аварії тощо) до складу комісії із спеціального розслідування можуть бути включені спеціалісти відповідного органу з питань захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій, представники органів охорони здоров'я та інших органів.

Спеціальне розслідування нещасних випадків, що сталися на ядерних установках, підконтрольних Держатомрегулюванню, проводиться комісією, яка ним призначається.

Спеціальне розслідування нещасних випадків, що сталися під час катастроф та аварій з повітряними, морськими та річковими суднами, рухомим складом залізничного транспорту, проводиться комісією, яка утворюється відповідними органами нагляду за безпекою польотів, судноплавства, руху (якщо не було прийнято спеціального рішення Кабінету Міністрів України), з обов'язковим включенням до її складу представників Держнаглядохоронпраці, відповідного робочого органу виконавчої дирекції Фонду, профспілкової організації, членом якої є потерпілий, вищестоящего профспілкового органу. Головою цієї комісії призначається посадова особа відповідного органу нагляду за безпекою польотів (судноплавства, руху).

У разі коли нещасний випадок з працівниками авіаційного, морського, залізничного та автомобільного транспорту стався за кордоном і якщо представник Держнаглядохоронпраці, відповідного робочого органу виконавчої дирекції Фонду, профспілкової організації, членом якої є потерпілий, вищого профспілкового органу не може прибути на

місце події, розслідування може бути доручено цими органами представникові роботодавця.

Потерпілий або його довірена особа має право брати участь у спеціальному розслідуванні нещасного випадку.

39. Спеціальне розслідування групового нещасного випадку, під час якого загинуло 2 - 4 особи, проводиться комісією із спеціального розслідування, яка призначається наказом керівника Держнаглядохоронпраці або його територіального органу за погодженням з органами, представники яких входять до складу цієї комісії.

Залежно від конкретних умов (характеру і можливих наслідків аварії тощо) до складу комісії із спеціального розслідування включаються представники Держнаглядохоронпраці, центрального органу виконавчої влади, до сфери управління якого належить підприємство, відповідного робочого органу виконавчої дирекції Фонду, місцевого органу виконавчої влади, роботодавця, профспілкових організацій, членами яких є потерпілі, вищих профспілкових органів або уповноважені трудових колективів з питань охорони праці, якщо потерпілі не є членами профспілки.

40. Спеціальне розслідування групового нещасного випадку, під час якого загинуло 5 і більше осіб або травмовано 10 і більше осіб, проводиться комісією із спеціального розслідування, яка призначається наказом Держнаглядохоронпраці, якщо з цього приводу не було прийнято спеціального рішення Кабінету Міністрів України.

До складу цієї комісії включаються керівні працівники Держнаглядохоронпраці, центрального органу виконавчої влади, до сфери управління якого належить підприємство, виконавчої дирекції Фонду, місцевого органу виконавчої влади, роботодавця, представники профспілкових організацій, членами яких є потерпілі, вищестоящих профспілкових органів або уповноважені трудових колективів з питань охорони праці, якщо потерпілі не є членами профспілки, відповідного органу з питань захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій (у разі необхідності), органів охорони здоров'я та інших органів.

41. Спеціальне розслідування нещасних випадків проводиться протягом не більше 10 робочих днів. У разі необхідності встановлений термін може бути продовжений органом, який призначив розслідування.

За результатами розслідування складається акт спеціального розслідування за формою Н-5, а також оформляються інші матеріали, передбачені пунктом 48 цього Положення, у тому числі карта обліку професійного захворювання (отруєння) на кожного потерпілого за формою П-5, якщо нещасний випадок пов'язаний з гострим професійним захворюванням (отруєнням).

В акті спеціального розслідування нещасного випадку, який стався внаслідок аварії, зазначається її категорія та розмір заподіяної під час цієї аварії матеріальної шкоди. Акт спеціального розслідування підписується головою і всіма членами комісії із спеціального розслідування. У разі незгоди із змістом акта член комісії у письмовій формі викладає свою окрему думку.

Акт за формою Н-1 або ПТ на кожного потерпілого складається відповідно до акта спеціального розслідування у двох примірниках, підписується головою та членами комісії із спеціального розслідування і затверджується роботодавцем протягом доби після одержання цих документів.

42. У разі розходження думок членів комісії із спеціального розслідування керівник відповідного органу державного нагляду за охороною праці, який призначив цю комісію, розглядає разом з членами комісії матеріали розслідування і може призначити нове розслідування або видати роботодавцю припис за формою Н-9 щодо визнання нещасного випадку пов'язаним з виробництвом, складання акта за формою Н-1 і взяття його на облік.

43. Для встановлення причин нещасних випадків і розроблення заходів щодо запобігання подібним випадкам комісія із спеціального розслідування має право вимагати від роботодавця утворення експертної комісії із залученням до її роботи за рахунок підприємства експертів — спеціалістів науково-дослідних, проектно-конструкторських та інших організацій, органів виконавчої влади та державного нагляду за охороною праці.

Після ознайомлення з необхідними матеріалами, обстеження місця події та проведення необхідних досліджень і розрахунків експертна комісія складає висновок, у якому стисло викладаються обставини, визначаються причини травмування, гострого професійного захворювання (отруєння), зазначаються допущені порушення вимог нормативно-правових актів про охорону праці, а також заходи щодо

занобігання подібним випадкам. Висновок експертної комісії викладається чітко, в стверджувальній формі.

Комісія із спеціального розслідування нещасного випадку у разі необхідності може призначити додатково незалежну експертну комісію.

44. Медичні заклади, судово-медична експертиза, органи прокуратури і внутрішніх справ та інші органи зобов'язані згідно із законодавством безоплатно надавати на захист посадових осіб органу державного нагляду за охороною праці або Фонду, які є членами комісії із спеціального розслідування, відповідні матеріали та висновки щодо нещасного випадку у визначені цим Положенням терміни розслідування, а у випадках, коли необхідні висновки судово-гістологічної та судово-токсикологічної експертизи, - після проведення відповідних досліджень.

45. Під час розслідування роботодавець зобов'язаний:

зробити у разі необхідності фотознімки місця нещасного випадку, пошкодженого об'єкта, устаткування, інструменту, а також надати технічну документацію та інші необхідні матеріали;

надати транспортні засоби, засоби зв'язку, службові приміщення для роботи комісії із спеціального розслідування, експертної комісії;

організувати у разі розслідування випадків виявлення гострого професійного захворювання (отруєння) проведення медичного обстеження працівників відповідної діяльності підприємства;

забезпечити проведення необхідних лабораторних досліджень і випробувань, технічних розрахунків та інших робіт;

організувати друківання, розмноження і оформлення в необхідній кількості матеріалів спеціального розслідування.

46. Члени комісії із спеціального розслідування мають право одержувати письмові та усні пояснення від працівників підприємства і свідків події або проводити їх опитування.

Члени комісії із спеціального розслідування повинні зустрітися з потерпілими або членами їхніх сімей, довіреними особами, розглянути і вирішити на місці соціальні питання або внести пропозиції про їх вирішення відповідним органам, а також дати роз'яснення потерпілим

(сім'ям, довіреним особам) щодо їх прав та належної компетенції відповідно до законодавства.

Роботодавець, працівником якого є потерпілий, компенсує витрати, пов'язані з діяльністю комісії із спеціального розслідування та залучених до її роботи спеціалістів. Відшкодування витрат на відрядження працівників, які є членами цієї комісії або залучені до її роботи, роботодавець здійснює в розмірах, передбачених нормами відшкодування витрат на відрядження за рахунок валових витрат, шляхом перерахування на поточний рахунок сум за дорученням.

47. Роботодавець у п'ятиденний термін з моменту підписання акта спеціального розслідування нещасного випадку чи одержання припису посадові особи органу державного нагляду за охороною праці щодо взяття на облік нещасного випадку зобов'язаний розглянути ці матеріали і надати наказ про здійснення запропонованих заходів щодо занобігання виникнення подібних випадків, а також притягнути до відповідальності працівників, які допустили порушення законодавства про охорону праці.

Про здійснення запропонованих заходів роботодавець у письмовій формі повідомляє органи, які брали участь у розслідуванні, в терміни, зазначені в акті спеціального розслідування.

48. До матеріалів спеціального розслідування нещасного випадку належать:

копія рішення Кабінету Міністрів України або наказу органів державного нагляду за охороною праці про організацію спеціального розслідування нещасного випадку;

акт спеціального розслідування нещасного випадку; протокол огляду місця, де стався нещасний випадок (додаток 9)*;

ескіз місця нещасного випадку (додаток 10)*, необхідні плани, схеми, фотознімки місця нещасного випадку, пошкодженого об'єкта, обладнання, устаткування тощо;

протоколи рішень комісії із спеціального розслідування про розподіл функцій між членами цієї комісії, які беруть участь у розслідуванні, призначення експертної комісії;

припис посадові особи органу державного нагляду за охороною праці за формою П-9 (якщо він видавався);

копія акта за формою Н-1 або НТ на кожного потерпілого окремо;

висновок експертизи (науково-технічної, медичної тощо), якщо вона проводилася;

медичний висновок про причини смерті або характер травми потерпілого, а також про наявність в його організмі алкоголю чи наркотиків (у разі необхідності);

висновок лікувально-профілактичного закладу про розслідування випадків виявлення гострих професійних захворювань (отруєнь), результати вимірів і лабораторних досліджень виробничих факторів трудового процесу;

протоколи опитувань та пояснювальні записки потерпілих, свідків та інших осіб, причетних до нещасного випадку (додаток 11)*;

копії документів про проходження потерпілим навчання та інструктажів з охорони праці;

копії привісів, що стосуються нещасного випадку, виданих роботодавцеві державними інспекторами до настання нещасного випадку і під час його розслідування;

витяги із законодавчих та інших нормативно-правових актів про охорону праці, вимоги яких були порушені;

довідка про матеріальну шкоду, заподіяну нещасним випадком, та падання потерпілому чи членам його сім'ї матеріальної допомоги;

копія наказу роботодавця згідно з пунктом 47 цього Положення.

49. Роботодавець у встановлений термін після закінчення спеціального розслідування нещасного випадку надсилає за рахунок підприємства копії матеріалів, зазначених у пункті 48 цього Положення, органам прокуратури, іншим органам, представники яких брали участь у розслідуванні, центральному органу виконавчої влади, до сфери управління якого належить підприємство, відповідній місцевій держадміністрації або виконавчому органу місцевого самоврядування, Держнаглядохоронпраці, виконавчій дирекції Фонду, а у разі розслідування випадків виявлення гострого професійного захворювання (отруєння) — також відповідній установі (закладу) державної санітарно-епідеміологічної служби.

Перший примірник матеріалів розслідування залишається на підприємстві та зберігається відповідно до пункту 24 цього Положення.

Потерпілому або членам його сім'ї, довірений особі надсилається затверджений акт за формою Н-1 або НТ разом

з копією акта спеціального розслідування нещасного випадку.

50. Центральний орган виконавчої влади, до сфери управління якого належить підприємство, а у разі його відсутності відповідна місцева держадміністрація або виконавчий орган місцевого самоврядування після одержання матеріалів повинні розглянути обставини і причини нещасного випадку із смертельним наслідком або групового нещасного випадку і за результатами розгляду розробити заходи щодо запобігання подібним випадкам.

51. Органи прокуратури надають територіальним органам Держнаглядохоронпраці інформацію про прийняте рішення щодо порушення кримінальної справи у зв'язку з нещасним випадком із смертельним наслідком або груповим нещасним випадком або про відмову в цьому.

Звітність та інформація про нещасні випадки, аналіз їх причин

52. Роботодавець на підставі актів за формою Н-1 складає державну статистичну звітність про потерпілих за формою, затвердженою Держкомстатом, і подає її в установленому порядку відповідним організаціям, а також несе відповідальність за її достовірність згідно із законодавством.

53. Роботодавець зобов'язаний проводити аналіз причин нещасних випадків за підсумками кварталу, півріччя і року та розробляти і здійснювати заходи щодо запобігання подібним випадкам.

54. Органи, до сфери управління яких належать підприємства, місцеві держадміністрації, виконавчі органи місцевого самоврядування зобов'язані аналізувати обставини і причини нещасних випадків за підсумками півріччя і року, доводити результати цього аналізу до відома підприємств, що належать до сфери їх управління, а також розробляти і здійснювати заходи щодо запобігання подібним випадкам.

55. Органи державного управління, державного нагляду за охороною праці, Фонд та профспілкові організації в межах своєї компетенції перевіряють ефективність профілактики нещасних випадків, вживають заходів до виявлення та усунення порушень цього Положення.

56. Підприємства, органи, до сфери управління яких належать підприємства, а також Фонд ведуть облік усіх пов'язаних з виробництвом нещасних випадків.

Центральні органи виконавчої влади, місцеві держадміністрації, виконавчі органи місцевого самоврядування, Держнагляд охорони праці ведуть оперативний облік пов'язаних з виробництвом нещасних випадків, потерпілих унаслідок групових нещасних випадків та нещасних випадків із смертельними наслідками, про які складено акти за формою Н-1.

Управління державної пожежої охорони МВС веде облік потерпілих під час пожеж, а державна санітарно-епідеміологічна служба та робочі органи виконавчої дирекції Фонду — облік потерпілих від гострих професійних захворювань (отруєнь).

Збирання статистичних даних та розроблення державної статистичної звітності про потерпілих від нещасних випадків на підприємствах, про які складено акти за формою Н-1 або ІТ, здійснюють органи державної статистики.

Розслідування та облік випадків виявлення хронічних професійних захворювань і отруєнь.

57. Усі вперше виявлені випадки хронічних професійних захворювань і отруєнь (далі — професійні захворювання) підлягають розслідуванню.

Професійний характер захворювання визначається експертною комісією у складі спеціалістів лікувально-профілактичного закладу, якому надано таке право МОЗ.

У разі необхідності до роботи експертної комісії залучаються спеціалісти (представники) підприємства, робочого органу виконавчої дирекції Фонду, профспілкової організації, членом якої є потерпілий.

58. Віднесення захворювання до професійного проводиться відповідно до Порядку встановлення зв'язку захворювання з умовами праці (додаток 12)*.

59. Зв'язок професійного захворювання з умовами праці працівника визначається на підставі клінічних даних і санітарно-гігієнічної характеристики умов праці, яка складається відповідною установою (закладом) державної санітарно-епідеміологічної служби за участю спеціалістів (представників) підприємства, профспілок та робочого органу виконавчої дирекції Фонду. Санітарно-гігієнічна ха-

рактеристика видається на запит керівника лікувально-профілактичного закладу, що обслуговує підприємство, або спеціаліста з профпатології міста (області), завідуючого відділенням профпатології міської (обласної) лікарні.

Якщо на час складання санітарно-гігієнічної характеристики умов праці потерпілий не підпадав під дію чинників виробничого середовища, що могли викликати професійне захворювання, враховується його попередня робота, пов'язана з дією несприятливих виробничих факторів.

60. У разі виникнення підозри на профзахворювання лікувально-профілактичний заклад направляє працівника з відповідними документами, перелік яких визначений Порядком встановлення зв'язку захворювання з умовами праці, на консультацію до головного спеціаліста з профпатології міста (області).

61. Для встановлення діагнозу і зв'язку захворювання з впливом шкідливих виробничих факторів і трудового процесу головний спеціаліст з профпатології Автономної Республіки Крим, області, мм. Києва і Севастополя направляє хворого до спеціалізованого лікувально-профілактичного закладу згідно з переліком, що затверджується МОЗ.

До цих закладів направляються для встановлення діагнозу також хворі, які проходили обстеження в інших науково-дослідних інститутах медичного профілю, що не ввійшли до зазначеного переліку.

Зазначені спеціалізовані лікувально-профілактичні заклади мають право проводити амбулаторне та стаціонарне обстеження працівників за направленням головного спеціаліста з профпатології Автономної Республіки Крим, області, мм. Києва і Севастополя відповідного профілю (штатного або позаштатного). Відповідальність за встановлення діагнозу щодо хронічного професійного захворювання покладається на керівників цих закладів.

Забороняється направляти осіб, яким встановлено діагноз, до інших лікувально-профілактичних закладів для перегляду раніше встановленого діагнозу.

62. Перелік спеціалізованих лікувально-профілактичних закладів, які мають право встановлювати остаточний діагноз щодо професійних захворювань, через кожні п'ять років переглядається та затверджується МОЗ.

63. У спірних випадках для остаточного вирішення питання про наявність професійного захворювання хворий

направляється до Інституту медицини праці Академії медичних наук (м. Київ), рішення якого у разі незгоди хворого або роботодавця щодо встановлення діагнозу і зв'язку захворювання із впливом шкідливих виробничих факторів і трудового процесу оскаржується в судовому порядку.

Порядок повідомлення про професійні захворювання та розслідування причин, що призвели до їх виникнення.

64. На кожного хворого клініками науково-дослідних Інститутів, відділеннями професійних захворювань лікувально-профілактичних закладів складається повідомлення за формою П-3 (додаток 13)*. Протягом трьох днів після встановлення остаточного діагнозу повідомлення надсилається роботодавцю або керівнику підприємства, шкідливі виробничі фактори на якому призвели до виникнення професійного захворювання, відповідній установі (закладу) державної санітарно-епідеміологічної служби та лікувально-профілактичному закладу, які обслуговують це підприємство, відповідному робочому органу виконавчої дирекції Фонду.

65. Роботодавець організовує розслідування кожного випадку виявлення професійного захворювання протягом десяти робочих днів з моменту одержання повідомлення.

Розслідування випадку професійного захворювання проводиться комісією у складі представників: відповідної установи (закладу) державної санітарно-епідеміологічної служби (голова комісії), лікувально-профілактичного закладу, підприємства, профспілкової організації, членом якої є хворий, або уповноваженого трудового колективу з питань охорони праці, якщо хворий не є членом профспілки, відповідного робочого органу виконавчої дирекції Фонду.

До розслідування в разі необхідності можуть залучатися представники інших органів.

У розслідуванні причин професійних захворювань інфекційної та паразитарної етіології обов'язково беруть участь фахівці з епідеміології та паразитології відповідної установи (закладу) державної санітарно-епідеміологічної служби.

Розслідування причин двох та більше випадків професійних захворювань у однієї особи проводиться у міру визначення цих захворювань за наявності повідомлення. В акті розслідування зазначається, чи раніше у цієї особи

було виявлено профзахворювання (найменування діагнозу) та рік його виявлення.

66. Роботодавець зобов'язаний подати комісії з розслідування дані лабораторних досліджень шкідливих факторів виробничого процесу, необхідну документацію (технологічні регламенти, вимоги і нормативи з безпеки праці тощо), забезпечити комісію приміщенням, транспортними засобами і засобами зв'язку, організувати друкування, розмноження і оформлення в необхідній кількості матеріалів розслідування.

67. Комісія з розслідування зобов'язана: скласти програму розслідування причин професійного захворювання:

- розподілити функції між членами комісії;
- розглянути питання про необхідність залучення до її роботи експертів;

- провести розслідування обставин та причин професійного захворювання;

- скласти акт розслідування за формою П-4 (додаток 14)*, у якому зазначити заходи щодо запобігання розвитку професійного захворювання, забезпечення нормалізації умов праці, а також назвати осіб, які не виконали відповідні вимоги (правила, гігієнічні регламенти).

68. Комісія з розслідування проводить гігієнічну оцінку умов праці працівника за матеріалами раніше проведених атестацій робочих місць, результатів обстежень і досліджень, вивчас принеси державного нагляду за охороною праці, одержує письмові пояснення посадових осіб і працівників з питань, пов'язаних з розслідуванням професійного захворювання.

69. Акт розслідування причин професійного захворювання складається комісією з розслідування у шести примірниках протягом трьох днів після закінчення розслідування та надсилається роботодавцем хворому, лікувально-профілактичному закладу, який обслуговує це підприємство, робочому органу виконавчої дирекції Фонду та профспілковій організації, членом якої є хворий. Один примірник акта надсилається відповідній установі (закладу) державної санітарно-епідеміологічної служби для аналізу і контролю за здійсненням заходів.

Перший примірник акта розслідування залишається на

підприємстві та зберігається відповідно до пункту 21 цього Положення.

70. Роботодавець зобов'язаний у п'ятиденний термін після закінчення розслідування причин професійного захворювання розглянути його матеріали та видати наказ про заходи щодо запобігання професійним захворюванням, а також про притягнення до відповідальності осіб, з вини яких допущено порушення санітарних норм і правил, що призвели до виникнення професійного захворювання.

Про здійснення запропонованих комісією з розслідування заходів щодо запобігання професійним захворюванням роботодавець письмово інформує відповідну установу (заклад) державної санітарно-епідеміологічної служби протягом терміну, зазначеного в акті.

У разі втрати працівником працездатності внаслідок професійного захворювання роботодавець направляє потерпілого на МСЕК для розгляду питання подальшої його працездатності.

71. Контроль за своєчасністю і об'єктивністю розслідування професійних захворювань, їх документальним оформленням, виконанням заходів щодо усунення причин здійснюють установи (заклади) державної санітарно-епідеміологічної служби. Фонд, профспілки та уповноважені трудових колективів з питань охорони праці відповідно до їх компетенції.

Розслідування випадків професійних захворювань у працівників, направлених на роботу за межі підприємства

72. Розслідування випадків професійних захворювань у працівників, направлених на роботу за межі підприємства, проводиться комісією з розслідування під головуванням представника відповідної установи (закладу) державної санітарно-епідеміологічної служби, яка здійснює державний санітарний нагляд на підприємстві, де виявлено професійне захворювання.

73. Підприємство, де виявлено професійне захворювання, повинно повідомити про це підприємство, працівником якого є потерпілий, та робочий орган виконавчої дирекції Фонду.

У роботі комісії з розслідування такого випадку обов'яз-

ково бере участь представник підприємства, працівником якого є потерпілий, робочого органу виконавчої дирекції Фонду та профспілкової організації, членом якої є потерпілий.

74. Реєстрація та облік професійних захворювань у працівників, які направлені на роботу за межі підприємства, здійснюється підприємством за місцем основної роботи потерпілого, відповідним робочим органом виконавчої дирекції Фонду та відповідною установою (закладом) державної санітарно-епідеміологічної служби, що здійснює державний нагляд на цьому підприємстві.

Розслідування випадків професійних захворювань у непрацюючих пенсіонерів, а також у працівників, які змінили місце роботи та проживання.

75. Виявлення професійних захворювань у осіб, які працювали за межами України на підприємствах колишнього СРСР, проводиться згідно з пунктами 59-63 цього Положення на підставі нотаріально завіреної копії трудової книжки.

У разі виявлення професійного захворювання у непрацюючих пенсіонерів, які працювали на території України, розслідування проводиться згідно з пунктом 65 цього Положення на підприємстві, причетному до виникнення професійного захворювання.

76. Підтверджені випадки професійних захворювань у працівників, які змінили місце роботи, або у непрацюючих пенсіонерів підлягають реєстрації та обліку на підприємстві, де були умови для розвитку професійного захворювання, у відповідному робочому органі виконавчої дирекції Фонду та у відповідній установі (закладі) державної санітарно-епідеміологічної служби, що здійснює державний нагляд на цьому підприємстві.

Порядок реєстрації та обліку випадків професійних захворювань

77. Реєстрація та облік випадків професійних захворювань ведеться в спеціальному журналі (додаток 15)*:

на підприємстві, у відповідному робочому органі виконавчої дирекції Фонду та в установах (закладах) державної санітарно-епідеміологічної служби на підставі повідомлень про професійні захворювання та актів їх розслідування;

у лікувально-профілактичних закладах на підставі медичної картки амбулаторного хворого, виписки з історії хвороби, лікарського висновку про діагноз, встановлений під час обстеження в стаціонарі, а також повідомлення про професійне захворювання. До цього журналу також вносяться дані щодо працездатності кожного працівника, в якого виявлено професійне захворювання.

У разі виявлення у працівника кількох професійних захворювань потерпілий реєструється в журналі один раз із зазначенням усіх його діагнозів.

Професійні захворювання, виявлені в осіб, які приїхали на постійне проживання в Україну з інших країн, реєструються у лікувально-профілактичних закладах та відповідній установі (закладі) державної санітарно-епідеміологічної служби, у відповідному робочому органі виконавчої дирекції Фонду за місцем проживання потерпілого в Україні, а розслідування причин цих професійних захворювань проводиться в порядку, передбаченому міжнародними договорами України.

78. Установи (заклади) державної санітарно-епідеміологічної служби на підставі актів розслідування випадків професійних захворювань складають карти обліку професійних захворювань за формою П-5. Ці карти і записи на магнітних носіях зберігаються у відповідній установі (закладі) державної санітарно-епідеміологічної служби та в МОЗ протягом 45 років.

79. Порядок збирання та передачі інформації для автоматизованої системи обліку і аналізу професійних захворювань визначається МОЗ.

80. Карти обліку професійних захворювань або дискети з даними цих карт щороку до 1 лютого і 1 серпня надсилаються МОЗ.

81. Форми державної статистичної звітності щодо професійних захворювань затверджуються МОЗ.

Розслідування та облік аварій

82. На підприємстві згідно з вимогами законодавчих та інших нормативно-правових актів з питань захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій та охорони праці повинні бути розроблені і затверджені роботодавцем:

план попередження надзвичайних ситуацій, у якому визначаються можливі аварії та інші надзвичайні ситуації техногенного та природного характеру, прогнозуються наслідки, визначаються заходи щодо їх ліквідації, терміни виконання, а також сили і засоби, що для цього залучаються;

план ліквідації аварій (надзвичайних ситуацій), у якому перелічуються всі можливі аварії та інші надзвичайні ситуації, визначаються дії посадових осіб і працівників підприємства під час їх виникнення, обов'язки працівників професійних аварійно-рятувальних служб або працівників інших підприємств, які залучаються до ліквідації надзвичайних ситуацій. До аварій техногенного характеру належать аварії на транспорті, нещасні випадки, аварії з викидом сильнодіючих отруйних, радіоактивних, біологічно небезпечних та інших забруднюючих речовин, раптове руйнування споруд, обладнання тощо.

83. Аварії поділяються на дві категорії.

До I категорії належать аварії, внаслідок яких:

загибло 5 чи травмовано 10 і більше осіб;

стався викид отруйних, радіоактивних, біологічно небезпечних речовин за межі санітарно-захисної зони підприємства;

збільшилася концентрація забруднюючих речовин у навколишньому природному середовищі більш як у 10 разів;

зруйновано будівлі, споруди чи основні конструкції об'єкта, що створило загрозу для життя і здоров'я значної кількості працівників підприємства чи населення.

До II категорії належать аварії, внаслідок яких:

загибло до 5 чи травмовано від 4 до 10 осіб;

зруйновано будівлі, споруди чи основні конструкції об'єкта, що створило загрозу для життя і здоров'я працівників цеху, дільниці з чисельністю працюючих 100 чоловік і більше.

Випадки порушення технологічних процесів, роботи устаткування, тимчасової зупинки виробництва внаслідок спрацювання автоматичних захисних блокувань та інші локальні порушення у роботі цехів, дільниць і окремих об'єктів, падіння опор та обрив проводів ліній електропередачі тощо не належать до категорійних аварій і розслідуються відповідно до вимог законодавства.

З метою врахування специфіки галузей, визначення пе-

реліку категорійних аварій у разі необхідності центральними органами виконавчої влади затверджуються галузеві положення за погодженням з Держнаглядохоронпраці.

84. Про аварію свідок повинен негайно повідомити безпосереднього керівника робіт або іншу посадову особу підприємства, які в свою чергу зобов'язані повідомити роботодавця.

85. Роботодавець або особа, яка керує виробництвом під час зміни, зобов'язані діяти згідно з планом ліквідації аварії, вжити першочергових заходів щодо рятування потерпілих і надання їм медичної допомоги, запобігання подальшому поширенню аварії, встановлення меж небезпечної зони та обмеження доступу до неї людей.

86. Роботодавець або уповноважена ним особа зобов'язаний негайно повідомити про аварію територіальний орган Держнаглядохоронпраці, орган, до сфери управління якого належить підприємство, відповідну місцеву держадміністрацію або виконавчий орган місцевого самоврядування, штаб цивільної оборони та з надзвичайних ситуацій, прокуратуру за місцем виникнення аварії і відповідний профспілковий орган, а в разі травмування або загибелі працівників також відповідний робочий орган виконавчої дирекції Фонду.

87. Розслідування аварій з нещасними випадками проводиться згідно з пунктами 1–51 цього Положення.

Розслідування аварій без нещасних випадків, проводиться комісіями з розслідування, що утворюються:

у разі аварій I категорії — наказом центрального органу виконавчої влади чи розпорядженням відповідної місцевої держадміністрації (Автономної Республіки Крим, області, м. Києва та Севастополя) за узгодженням з відповідними органами державного нагляду за охороною праці і МНС;

у разі аварій II категорії — наказом керівника органу, до сфери управління якого належить підприємство, чи розпорядженням районної держадміністрації або виконавчого органу місцевого самоврядування за узгодженням з відповідними органами державного нагляду за охороною праці і МНС.

Головою комісії призначається представник органу, до сфери управління якого належить підприємство, місцевого органу виконавчої влади або представник органу державного нагляду за охороною праці чи МНС.

88. У ході розслідування комісія з розслідування визначає характер аварії, з'ясовує обставини, що спричинили її, встановлює факти порушення вимог законодавства та нормативних актів з питань охорони праці, цивільної оборони, правил експлуатації устаткування та технологічних регламентів, визначає якість виконання будівельно-монтажних робіт або окремих вузлів, конструкцій, їх відповідність вимогам технічних і галузевих нормативних актів та проекту, встановлює осіб, що несуть відповідальність за виникнення аварії, намічає заходи щодо ліквідації її наслідків та запобігання подібним аваріям.

89. Комісія з розслідування зобов'язана протягом десяти робочих днів розслідувати аварію і скласти акт за формою П-5. Шкода, заподіяна аварією, визначається з урахуванням втрат, зазначених у додатку 16*.

Залежно від характеру аварії у разі необхідності проведення додаткових досліджень або експертизи зазначений термін може бути продовжений органом, який призначив комісію.

90. За результатами розслідування аварії роботодавець видає наказ, яким відповідно до висновків комісії з розслідування затверджує заходи щодо запобігання подібним аваріям і притягає до відповідальності працівників за порушення законодавства про охорону праці.

91. Матеріали розслідування аварії включають документи, зазначені в пункті 48 цього Положення, а також доповідну записку про роботу аварійно-рятувальних формувань або підрозділів державної пожежної охорони, якщо вони залучалися до ліквідації цієї аварії.

92. Технічне оформлення матеріалів розслідування аварії проводиться підприємством, де сталася аварія, яке в п'ятиденний термін після закінчення розслідування надсилає їх прокуратурі та органам, представники яких брали участь у розслідуванні.

Перший примірник акта розслідування аварії, внаслідок якої не сталося нещасного випадку, зберігається на підприємстві до завершення термінів здійснення заходів, визначених комісією з розслідування, але не менше двох років.

93. Роботодавець зобов'язаний проаналізувати причини аварії та розробити заходи щодо запобігання подібним аваріям у подальшому.

94. У разі коли аварія сталася через проектні недоробки або конструктивні недоліки устаткування, для участі в роботі комісії з розслідування залучаються представники підприємств, які розробляли і виготовляли його.

Роботодавець зобов'язаний надіслати проектній організації, заводу — виготовлювачу устаткування обґрунтовані рекламатії, а їх копії — органам, до сфери управління яких належить підприємство, проєктна організація або завод-виготовлювач (у разі його відсутності — відповідній місцевій держадміністрації або виконавчому органу місцевого самоврядування). За видами робіт і устаткування, на які видається дозвіл (ліцензія) на проектування або виготовлення, копія рекламатії також надсилається органу, який видав дозвіл (ліцензію) на проектування або виготовлення устаткування.

95. Облік аварій I і II категорій ведуть підприємства і відповідні органи державного управління та нагляду за охороною праці з реєстрацією їх у журналі (додаток 17)*. При цьому враховуються аварії, внаслідок яких сталися нещасні випадки і внаслідок яких нещасні випадки не сталися.

Державна статистична звітність щодо аварій затверджується Держкомстатом за поданням Держнаглядохоронпраці.

Письмовою інформацією про здійснення заходів, запропонованих комісією з розслідування, роботодавець подає організаціям, представники яких брали участь у розслідуванні, у терміни, зазначені в акті розслідування аварії.

96. Контроль та нагляд за своєчасним і об'єктивним розслідуванням, документальним оформленням та обліком аварій, здійсненням заходів щодо усунення їх причин покладається на органи державного управління та нагляду за охороною праці.

Прикінцеві положення

97. Роботодавець та посадові особи, які проводили розслідування нещасних випадків, професійних захворювань та аварій, несуть відповідальність згідно із законодавством за своєчасне і об'єктивне їх розслідування та прийняті рішення.

98. Особи, які допустили порушення або невиконання вимог цього Положення, притягаються до відповідальності згідно із законодавством.

ЗАТВЕРДЖЕНО

*Постановою Кабінету Міністрів України
від 21 серпня 2001 р. № 1094*

ПЕРЕЛІК

ОБСТАВИН, ЗА ЯКИХ НАСТАЄ СТРАХОВИЙ ВИПАДОК ДЕРЖАВНОГО СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ ГРОМАДЯН ВІД НЕЩАСНОГО ВИПАДКУ НА ВИРОБНИЦТВІ ТА ПРОФЕСІЙНОГО ЗАХВОРЮВАННЯ

Виконання трудових (посадових) обов'язків, у тому числі у відрядженні.

Перебування на робочому місці, на території підприємства або в іншому місці роботи протягом робочого часу, починаючи з моменту приходу на підприємство до виходу, який повинен фіксуватися відповідно до правил внутрішнього трудового розпорядку або за дорученням роботодавця в неробочий час, під час відпустки, у вихідні та святкові дні.

Приведення в порядок знярядь виробництва, засобів захисту, одягу перед початком роботи і після її закінчення, виконання заходів особистої гігієни.

Пріезд на роботу чи з роботи на транспортному засобі підприємства або на транспортному засобі іншого підприємства, яке надало його згідно з договором (заявкою), за наявності розпорядження роботодавця.

Використання власного транспортного засобу в інтересах підприємства з дозволу або за дорученням роботодавця відповідно до встановленого порядку.

Проведення дій в інтересах підприємства, на якому громадянин працює, тобто дій, які не входять до його виробничого завдання чи прямих обов'язків.

Ліквідація аварій, пожеж та наслідків стихійного лиха на виробничих об'єктах і транспортних засобах, що використовуються підприємством.

Надання підприємством шефської допомоги.

Перебування на транспортному засобі або на його стоянці, на території вахтового селища, у тому числі під час змінного відпочинку, якщо причина нещасного випадку пов'язана з виконанням трудових (посадових) обов'язків

або з дією небезпечних чи шкідливих виробничих факторів або середовища.

Прямуювання до (між) об'єкта (ми) обслуговування за затвердженими маршрутами або до будь-якого об'єкта за дорученням роботодавця.

Прямуювання до місця відрядження та в зворотньому напрямку відповідно до завдання про відрядження.

Настання природної смерті під час перебування на підземних роботах або після виходу на поверхню унаслідок гострої серцево-судинної недостатності.

Скочення самогубства, пов'язане з перевищенням строку перебування у рейсі, обумовленого колективним договором, або настання природної смерті внаслідок впливу психофізіологічних, небезпечних та шкідливих виробничих факторів на судна морського та рибпромислового флотів.

Зникнення працівника, пов'язане з можливістю нещасного випадку з ним під час виконання трудових (посадових) обов'язків (після оголошення його померлим у судовому порядку).

Занодіяння тілесних ушкоджень іншою особою або вбивство під час виконання або у зв'язку з виконанням працівником трудових (посадових) обов'язків незалежно від порушення кримінальної справи.

ЗАКОН УКРАЇНИ ПРО ЗАГАЛЬНООБОВ'ЯЗКОВЕ ДЕРЖАВНЕ СОЦІАЛЬНЕ СТРАХУВАННЯ ВІД НЕЩАСНОГО ВИПАДКУ НА ВИРОБНИЦТВІ ТА ПРОФЕСІЙНОГО ЗАХВОРЮВАННЯ, ЯКІ СПРИЧИНИЛИ ВТРАТУ ПРАЦЕЗДАТНОСТІ

Цей Закон відповідно до Конституції України та Основ законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування визначає правову основу, економічний механізм та організаційну структуру загальнообов'язкового державного соціального страхування громадян від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які призвели до втрати працездатності або загибелі застрахованих на виробництві (далі – страхування від нещасного випадку).

Страхування від нещасного випадку є самостійним видом загальнообов'язкового державного соціального страхування, за допомогою якого здійснюється соціальний захист, охорона життя та здоров'я громадян у процесі їх трудової діяльності.

Розділ I

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 1. Завдання страхування від нещасного випадку

Завданнями страхування від нещасного випадку є: проведення профілактичних заходів, спрямованих на усунення шкідливих і небезпечних виробничих факторів, запобігання нещасним випадкам на виробництві, професійним захворюванням та іншим випадкам загрози здоров'ю застрахованих, викликаним умовами праці;

відновлення здоров'я та працездатності потерпілих на виробництві від нещасних випадків або професійних захворювань;

відшкодування матеріальної та моральної шкоди застрахованим і членам їх сімей.

Стаття 2. Сфера дії Закону

Дія цього Закону поширюється на осіб, які працюють на умовах трудового договору (контракту) на підприємствах, в установах, організаціях, незалежно від їх форм власності та господарювання (далі – підприємства), у фізичних осіб, на осіб, які забезпечують себе роботою самостійно, та громадян – суб'єктів підприємницької діяльності.

Стаття 3. Гарантії забезпечення прав застрахованим у страхуванні від нещасного випадку

Держава гарантує усім застрахованим громадянам забезпечення прав у страхуванні від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання.

Стаття 4. Законодавство про страхування від нещасного випадку

Законодавство про страхування від нещасного випадку складається із Основ законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування, цього Закону, Кодексу законів про працю України, Закону України «Про охорону праці» та інших нормативно-правових актів.

Якщо міжнародним договором України, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, встановлено інші норми, ніж ті, що передбачені законодавством про страхування від нещасного випадку, то застосовуються норми міжнародного договору.

Стаття 5. Основні принципи страхування від нещасного випадку

Основними принципами страхування від нещасного випадку є:

паритетність держави, представників застрахованих осіб та роботодавців в управлінні страхуванням від нещасного випадку;

своєчасне та повне відшкодування шкоди страховиком;

обов'язковість страхування від нещасного випадку осіб, які працюють на умовах трудового договору (контракту) та інших підставах, передбачених законодавством про працю, а також добровільність такого страхування для осіб,

які забезпечують себе роботою самостійно, та громадян – суб'єктів підприємницької діяльності;

надання державних гарантії реалізації застрахованими громадянами своїх прав;

обов'язковість сплати страхувальником страхових внесків;

формування та витрачання страхових коштів на солідарній основі;

диференціювання страхового тарифу з урахуванням умов і стану безпеки праці, виробничого травматизму та професійної захворюваності на кожному підприємстві;

економічна заінтересованість суб'єктів страхування в поліпшенні умов і безпеки праці;

цільове використання коштів страхування від нещасного випадку.

Стаття 6. Суб'єкти та об'єкти страхування від нещасного випадку

Суб'єктами страхування від нещасного випадку є застраховані громадяни, а в окремих випадках – члени їх сімей та інші особи, страхувальники та страховик.

Застрахованою є фізична особа, на користь якої здійснюється страхування (далі – працівник).

Страхувальниками є роботодавці, а в окремих випадках – застраховані особи.

Страховик – Фонд соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України (далі – Фонд соціального страхування від нещасних випадків).

Об'єктом страхування від нещасного випадку є життя застрахованого, його здоров'я та працездатність.

Стаття 7. Роботодавець

Роботодавцем відповідно до цього Закону вважається: власник підприємства або уповноважений ним орган та фізична особа, яка використовує найману працю;

власник розташованого в Україні іноземного підприємства, установи, організації (у тому числі міжнародних), філії або представництва, який використовує найману працю, якщо інше не передбачено міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України.

Стаття 8. Особи, які підлягають обов'язковому страхуванню від нещасного випадку

Обов'язковому страхуванню від нещасного випадку підлягають:

1) особи, які працюють на умовах трудового договору (контракту);

2) учні та студенти навчальних закладів, клінічні ординатори, аспіранти, докторанти, залучені до будь-яких робіт під час, перед або після занять; під час занять, коли вони набувають професійних навичок; у період проходження виробничої практики (стажування), виконання робіт на підприємствах;

3) особи, які утримуються у виправних, лікувально-трудовах, виховно-трудовах закладах та залучаються до трудової діяльності на виробництві цих установ або на інших підприємствах за спеціальними договорами.

Стаття 9. Страхування зародка та новонародженого

Заподіяння шкоди зародку внаслідок травмування на виробництві або професійного захворювання жінки під час її вагітності, у зв'язку з чим дитина народилася інвалідом, прирівнюється до нещасного випадку, який трапився із застрахованим. Така дитина відповідно до медичного висновку вважається застрахованою та до 16 років або до закінчення навчання, але не більш як до досягнення 23 років їй подається допомога Фонду соціального страхування від нещасних випадків.

Стаття 10. Процедура страхування працівників та реєстрації страхувальників страховиком

Для страхування від нещасного випадку на виробництві непотрібно згоди або заяви працівника. Страхування здійснюється в безособовій формі. Всі особи, перелічені у статті 8 цього Закону, вважаються застрахованими з моменту набрання чинності цим Законом незалежно від фактичного виконання страхувальниками своїх зобов'язань щодо сплати страхових внесків.

Усі застраховані є членами Фонду соціального страхування від нещасних випадків.

Реєстрація страхувальників у робочому органі виконавчої дирекції Фонду соціального страхування від нещасних випадків провадиться:

страхувальників — юридичних осіб — у десятиденний строк після одержання свідоцтва про державну реєстрацію суб'єкта підприємницької діяльності;

страхувальників — фізичних осіб, які використовують найману працю, — у десятиденний строк після укладення трудового договору (контракту) з першим із найманих працівників.

Факт реєстрації страхувальника страховиком засвідчується страховим свідоцтвом, форма якого встановлюється Фондом соціального страхування від нещасних випадків.

Перереєстрація страхувальників провадиться у строки, встановлені страховиком.

Стаття 11. Добровільне страхування від нещасних випадків.

Добровільно, за письмовою заявою, від нещасного випадку у Фонді соціального страхування від нещасних випадків можуть застрахуватися:

- 1) священнослужителі, церковнослужителі та особи, які працюють у релігійних організаціях на виборних посадах;
- 2) особи, які забезпечують себе роботою самостійно
- 3) громадяни — суб'єкти підприємницької діяльності

Строк страхування розпочинається з дня, який настає за днем прийняття заяви, за умови сплати страхового внеску.

Страхування припиняється, якщо страховий внесок до Фонду соціального страхування від нещасних випадків не перераховано протягом трьох місяців від дня подання заяви.

Стаття 12. Свідоцтво про страхування від нещасного випадку

Особам, які підлягають страхуванню від нещасного випадку, видається свідоцтво про загальнообов'язкове державне соціальне страхування, яке є єдиним для всіх видів страхування та є документом суворої звітності.

Порядок видачі та зразок свідоцтва про соціальне страхування затверджуються Кабінетом Міністрів України.

Стаття 13. Страховий ризик і страховий випадок

Страховий ризик — обставини, внаслідок яких може статися страховий випадок.

Страховим випадком є нещасний випадок на виробництві або професійне захворювання, що спричинили застрахованому професійно зумовлену фізичну чи психічну травму за обставин, зазначених у статті 14 цього Закону, з настанням яких виникає право застрахованої особи на отримання матеріального забезпечення та/або соціальних послуг.

Професійне захворювання є страховим випадком також у разі його встановлення чи виявлення в період, коли потерпілий не перебував у трудових відносинах з підприємством, на якому він захворів.

Нещасний випадок або професійне захворювання, яке сталося внаслідок порушення нормативних актів про охорону праці застрахованим, також є страховим випадком.

Порушення правил охорони праці застрахованим, яке спричинило нещасний випадок або професійне захворювання, не звільняє страховика від виконання зобов'язань перед потерпілим.

Факт нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання розслідується в порядку, затвердженому Кабінетом Міністрів України, відповідно до Закону України «Про охорону праці».

Підставою для оплати потерпілому витрат на медичну допомогу, проведення медичної, професійної та соціальної реабілітації, а також страхових виплат є акт розслідування нещасного випадку або акт розслідування професійного захворювання (отруєння) за встановленими формами.

Стаття 14. Нещасний випадок на виробництві та професійне захворювання

Нещасний випадок – це обмежена в часі подія або раптовий вплив на працівника небезпечного виробничого фактора чи середовища, що сталися у процесі виконання ним трудових обов'язків, внаслідок яких заподіяно шкоду здоров'ю або настала смерть.

Перелік обставин, за яких настає страховий випадок, визначається Кабінетом Міністрів України за поданням спеціального уповноваженого центрального органу виконавчої влади.

В окремих випадках, за наявності підстав, Фонд соціального страхування від нещасних випадків може визнати страховим нещасний випадок, що стався за обставин, не визначених передбаченим частиною другою цієї статті переліком.

До професійного захворювання належить захворювання, що виникло внаслідок професійної діяльності застрахованого та зумовлюється виключно або переважно впливом шкідливих речовин і певних видів робіт та інших факторів, пов'язаних з роботою.

Перелік професійних захворювань за поданням спеціального уповноваженого центрального органу виконавчої влади затверджується Кабінетом Міністрів України.

В окремих випадках Фонд соціального страхування від нещасних випадків може визнати страховим випадком захворювання, не внесені до переліку професійних захворювань, передбаченого частиною п'ятою цієї статті, якщо на момент прийняття рішення медицина наука має повні відомості, які дають підстави вважати це захворювання професійним.

Розділ II

УПРАВЛІННЯ СТРАХУВАННЯМ ВІД НЕЩАСНОГО ВИПАДКУ

Стаття 15. Фонд соціального страхування від нещасних випадків

Страхування від нещасного випадку здійснює Фонд соціального страхування від нещасних випадків – некомерційна самоврядна організація, що діє на підставі статуту, який затверджується її правлінням.

Фонд соціального страхування від нещасних випадків є юридичною особою, має печатку із зображенням Державного Герба України та своїм найменуванням, а також емблему, яка затверджується його правлінням.

Фонд соціального страхування від нещасних випадків набуває прав юридичної особи з дня реєстрації статуту у спеціально уповноваженому центральному органі виконавчої влади.

Фонд соціального страхування від нещасних випадків знаходиться у місті Києві.

Стаття 16. Управління Фондом соціального страхування від нещасних випадків

Управління Фондом соціального страхування від нещасних випадків здійснюється на паритетній основі державою, представниками застрахованих осіб і роботодавців.

Безпосереднє управління Фондом соціального страхування від нещасних випадків здійснюють його правління та виконавча дирекція

Стаття 17. Правління Фонду соціального страхування від нещасних випадків

До складу правління Фонду соціального страхування від нещасних випадків включаються представники трьох представницьких сторін:

- держави;
- застрахованих осіб;
- роботодавців.

Представники держави призначаються Кабінетом Міністрів України, а представники застрахованих осіб і роботодавців обираються (делегуються) об'єднаннями профспілок та роботодавців, які мають статус всеукраїнських. Порядок виборів (делегування) представників визначається кожним об'єднанням самостійно.

Від кожної із трьох представницьких сторін, зазначених у частині першій цієї статті, призначається і обирається (делегується) по 15 членів правління Фонду соціального страхування від нещасних випадків з вирішальним голосом та по 5 їх дублерів, які за тимчасової відсутності членів правління за рішенням голови правління цього Фонду виконують їх обов'язки.

Правління Фонду соціального страхування від нещасних випадків створюється на шестирічний строк.

Строк повноважень членів правління Фонду соціального страхування від нещасних випадків закінчується в день першого засідання новоствореного його правління.

За невиконання своїх обов'язків члени правління Фонду соціального страхування від нещасних випадків за рекомендацією органів державного нагляду можуть бути позбавлені своїх повноважень органом, який їх делегував у склад правління Фонду.

Правління Фонду соціального страхування від нещасних випадків:

1) обирає із своїх членів строком на два роки голову правління Фонду та двох його заступників. При цьому забезпечується почергово представництво на цих посадах кожної із трьох представницьких сторін, зазначених у частині першій цієї статті;

2) спрямовує і контролює діяльність виконавчої дирекції Фонду та її робочих органів; щорічно, а також у разі потреби заслуховує звіти директора виконавчої дирекції Фонду про її діяльність;

3) створює на паритетних засадах для вирішення найбільш важливих завдань Фонду постійні та тимчасові комісії з питань профілактики нещасних випадків, виконання бюджету, призначення пенсій тощо;

4) щорічно готує та подає у встановленому порядку пропозиції щодо галузевих тарифів внесків на соціальне страхування від нещасних випадків;

5) визначає кадрову політику;

6) призначає директора виконавчої дирекції Фонду соціального страхування від нещасних випадків та його заступників;

7) затверджує:

статут Фонду соціального страхування від нещасних випадків, зміни до нього;

регламент роботи правління Фонду соціального страхування від нещасних випадків;

річні бюджети Фонду та звіти про їх виконання, порядок використання коштів бюджету та коштів резерву Фонду;

Положення про виконавчу дирекцію Фонду соціального страхування від нещасних випадків та її структуру;

чисельність виконавчої дирекції Фонду, посадові оклади її працівників та адміністративні витрати Фонду (за погодженням з відповідними спеціально уповноваженими центральними органами виконавчої влади);

річні програми робіт та звіти про їх виконання;

Положення про службу страхових експертів з охорони праці, профілактику нещасних випадків на виробництві і професійних захворювань;

Положення про порядок використання коштів лікувально-профілактичними, навчальними та іншими закладами, які надають Фонду соціальні послуги, та контроль за їх цільовим використанням;

Положення про подання Фондом на безповоротній основі фінансової допомоги підприємствам для розв'язання особливо гострих проблем з охорони праці;

Інструкцію про порядок перерахування, обліку та витрачання страхових коштів, погоджену з Національним банком України і спеціально уповноваженим центральним

органом виконавчої влади, інші нормативні документи, що регламентують внутрішню діяльність Фонду;

8) розпоряджається майном, яке перебуває у власності Фонду;

9) створює резерв коштів для забезпечення виконання завдань страхування від нещасного випадку, передбачених статтею 1 цього Закону;

10) виконує інші функції, передбачені статутом Фонду соціального страхування від нещасних випадків;

11) готує подання щорічних звітів про діяльність Фонду.

Правління Фонду соціального страхування від нещасних випадків проводить свої засідання відповідно до затвердженого ним плану, але не рідше двох разів на рік. Позапланові засідання правління Фонду можуть проводитися за ініціативою його голови або за пропозицією більшості членів однієї з трьох представницьких сторін правління чи на вимогу однієї третини членів правління Фонду.

Члени правління Фонду соціального страхування від нещасних випадків та їх дублери виконують свої обов'язки, передбачені статутом Фонду, на громадських засадах, крім випадків, коли вони беруть участь у засіданнях правління Фонду або виконують інші завдання правління Фонду. У цьому разі членам правління та їх дублерам Фонд відшкодовує витрати на проїзд і проживання, а також фактично витрачений у зв'язку із виконанням цих обов'язків заробіток за місцем роботи та внески з нього на соціальне страхування.

Засідання правління Фонду є правомочним, якщо на ньому присутні дві третини складу кожної представницької сторони.

Рішення правління Фонду вважається прийнятим, якщо за нього проголосувала більшість присутніх на засіданні членів правління. У разі рівного розподілу голосів голос голови правління Фонду є вирішальним.

Рішення правління Фонду, прийняте в межах його компетенції, є обов'язковим для виконання всіма страхувальниками та застрахованими.

Стаття 18. Виконавча дирекція Фонду соціального страхування від нещасних випадків

Виконавча дирекція Фонду соціального страхування від нещасних випадків є постійно діючим виконавчим органом правління Фонду.

Виконавча дирекція є підзвітною правлінню Фонду, проводить свою діяльність від імені Фонду у межах та в порядку, що визначаються його статутом і Положенням про виконавчу дирекцію Фонду соціального страхування від нещасних випадків, організовує та забезпечує виконання рішень правління Фонду.

Директор виконавчої дирекції Фонду соціального страхування від нещасних випадків входить до складу правління Фонду з правом дорадчого голосу.

Робочими органами виконавчої дирекції Фонду є її управління в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі, відділення в районах та містах обласного значення. Управління та відділення виконавчої дирекції Фонду є юридичними особами, мають самостійні кошториси, печатку із зображенням Державного Герба України та своїм найменуванням.

Керівників управлінь і відділень Фонду соціального страхування від нещасних випадків призначає директор виконавчої дирекції Фонду за погодженням з правлінням Фонду.

Стаття 19. Матеріально-технічне забезпечення Фонду соціального страхування від нещасних випадків

Матеріально-технічне забезпечення Фонду соціального страхування від нещасних випадків, включаючи будівництво або придбання службових та виробничих приміщень, здійснюється за рахунок коштів, що надходять до Фонду.

Стаття 20. Майно Фонду соціального страхування від нещасних випадків

Джерелами формування майна, яке перебуває у власності Фонду соціального страхування від нещасних випадків, є майно, придбане ним за рахунок коштів, що надходять до цього Фонду, а також майно, передане йому у власність іншими власниками.

Майно, що передається Фонду соціального страхування від нещасних випадків для провадження страхової діяльності, використовується ним у порядку, встановленому законодавством України.

Розділ III

ОБОВ'ЯЗКИ ФОНДУ СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ ВІД НЕЩАСНИХ ВИПАДКІВ

Стаття 21. Соціальні послуги та виплати, які здійснюються Фондом соціального страхування від нещасних випадків

У разі настання страхового випадку Фонд соціального страхування від нещасних випадків зобов'язаний у встановленому законодавством порядку:

1) своєчасно і в повному обсязі відшкодувати шкоду, заподіяну працівникові внаслідок ушкодження його здоров'я або в разі його смерті, виплачуючи йому або особам, які перебували на його утриманні:

а) допомогу у зв'язку з тимчасовою непрацездатністю до відновлення працездатності або встановлення інвалідності;

б) одноразову допомогу в разі стійкої втрати професійної працездатності або смерті потерпілого;

в) помісяця грошову суму в разі часткової чи повної втрати працездатності, що компенсує відповідну частину втраченого заробітку потерпілого;

г) пенсію по інвалідності внаслідок нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання;

д) пенсію у зв'язку з втратою годувальника, який помер внаслідок нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання;

е) грошову суму за моральну шкоду за наявності факту заподіяння цієї шкоди потерпілому;

є) допомогу дитині відповідно до статті 9 цього Закону;

2) організувати поховання померлого, відшкодувати вартість пов'язаних з цим ритуальних послуг відповідно до місцевих умов;

3) сприяти створенню умов для своєчасного надання кваліфікованої першої невідкладної допомоги потерпілому в разі настання нещасного випадку, швидкої допомоги в разі потреби його госпіталізації, ранньої діагностики професійного захворювання;

4) організувати цілеспрямоване та ефективне лікування потерпілого у власних спеціалізованих лікувально-профілактичних закладах або на договірній основі в інших ліку-

вально-профілактичних закладах з метою якнайшвидшого відновлення здоров'я застрахованого;

5) забезпечити потерпілому разом із відповідними службами охорони здоров'я за призначенням лікарів повний обсяг постійно доступної, раціональної організованої медичної допомоги, яка повинна включати:

а) обслуговування вузькопрофільними лікарями та лікарями загальної практики;

б) догляд медичних сестер удома, в лікарні або в іншому лікувально-профілактичному закладі;

в) акушерський та інший догляд удома або в лікарні під час вагітності та пологів;

г) утримання в лікарні, реабілітаційному закладі, санаторії або в іншому лікувально-профілактичному закладі;

д) забезпечення необхідними лікарськими засобами, протезами, ортопедичними, коригуючими виробами, окулярами, слуховими апаратами, спеціальними засобами пересування, зубопротезування (за винятком протезування з дороговцінних металів).

З метою найповнішого виконання функцій, передбачених пунктами 4 і 5 частини першої цієї статті, Фонд соціального страхування від нещасних випадків створює спеціалізовану медичну та патронажну службу соціального страхування;

6) вжити всіх необхідних заходів для підтримання, підвищення та відновлення працездатності потерпілого;

7) забезпечити згідно з медичним висновком домашній догляд за потерпілим, допомогу у веденні домашнього господарства (або компенсувати йому відповідні витрати), сприяти наданню потерпілому, який проживає в гуртожитку, ізольованого житла;

8) відповідно до висновку лікарсько-консультативної комісії (далі — ЛКК) або медико-соціальної експертної комісії (далі — МСЕК) проводити навчання та перекваліфікацію потерпілого у власних навчальних закладах або на договірній основі інших закладах, перенавчання інвалідів, якщо внаслідок ушкодження здоров'я або заподіяння моральної шкоди потерпілий не може виконувати попередню роботу; працевлаштовувати осіб із зниженою працездатністю;

9) організувати робочі місця для інвалідів самостійно або разом з органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування чи з іншими заінтересованими суб'єк-

тами підприємницької діяльності; компенсувати при цьому витрати виробництва, які не покриваються коштами від збуту виробленої продукції, за рахунок Фонду;

10) у разі невідкладної потреби подавати інвалідам разову грошову допомогу, допомогу у вирішенні соціально-побутових питань за їх рахунок або за рішенням виконавчої дирекції Фонду та її регіональних управлінь – за рахунок Фонду;

11) сплачувати за потерпілого внески на медичне та пенсійне страхування;

12) організовувати залучення інвалідів до участі у громадському житті.

Усі види соціальних послуг та виплат, передбачені цією статтею, надаються застрахованому та особам, які перебувають на його утриманні, незалежно від того, зареєстровано підприємство, на якому стався страховий випадок, у Фонді соціального страхування від нещасних випадків чи ні.

Стаття 22. Профілактика нещасних випадків

Фонд соціального страхування від нещасних випадків здійснює заходи, спрямовані на запобігання нещасним випадкам усуненням загрози здоров'ю працівників, викликаній умовами праці, у тому числі:

1) надає страхувальникам необхідні консультації, сприяє у створенні ними та реалізації ефективної системи управління охороною праці;

2) бере участь:

у розробленні центральними органами виконавчої влади національної та галузевих програм поліпшення стану безпеки, умов праці і виробничого середовища та їх реалізації;

у навчанні та підвищенні рівня знань працівників, які вирішують питання охорони праці;

в організації розроблення та виробництва індивідуального захисту працівників;

у здійсненні наукових досліджень у сфері охорони та медицини праці;

3) перевіряє стан профілактичної роботи та охорони праці на підприємствах, бере участь у розслідуванні групових нещасних випадків, нещасних випадків із смертельними наслідками та з можливою інвалідністю, а також професійних захворювань;

4) веде пропаганду безпечних умов праці, організовує

створення тематичних кінофільмів, радіо- і теленеразд, видає та розповсюджує нормативні акти, підручники, журнали, іншу спеціальну літературу, плакати, пам'ятки тощо з питань соціального страхування від нещасного випадку та охорони праці. З метою виконання цих функцій Фонд соціального страхування від нещасних випадків створює своє видавництво з відповідною поліграфічною базою;

5) бере участь у розробленні законодавчих та інших нормативних актів про охорону праці;

6) вивчає та поширює позитивний досвід створення безпечних та нешкідливих умов виробництва;

7) надає підприємствам на безповоротній основі фінансову допомогу для розв'язання особливо гострих проблем з охорони праці;

8) виконує інші профілактичні роботи.

Стаття 23. Страхові експерти з охорони праці

Виконання статутних функцій та обов'язків Фонду соціального страхування від нещасних випадків щодо запобігання нещасним випадкам покладається на страхових експертів з охорони праці.

Страховими експертами з охорони праці можуть бути особи з вищою спеціальною освітою за фахом спеціаліста з охорони праці або особи з вищою технічною або медичною освітою, які мають стаж практичної роботи на підприємстві не менше трьох років та відповідне посвідчення, яке видається спеціально уновноваженим центральним органом виконавчої влади.

Страхові експерти з охорони праці мають право:

1) безперешкодно та в будь-який час відвідувати підприємства для перевірки стану умов і безпеки праці та проведення профілактичної роботи з цих питань;

2) у складі відповідних комісій брати участь у розслідуванні нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань, а також у перевірці знань з охорони праці працівників підприємств;

3) одержувати від роботодавців пояснення та інформацію, в тому числі у письмовій формі, про стан охорони праці;

4) брати участь у роботі комісії з питань охорони праці підприємств;

5) вносити власникам підприємств, органам виконавчої

влади, державного нагляду за охороною праці подання про порушення законодавства про охорону праці і вимагати вжиття економічних санкцій або притягнення до відповідальності посадових осіб, які допустили ці порушення, а також про заборону подальшої експлуатації робочих місць, ділянок і цехів, робота яких загрожує здоров'ю або життю працівників;

б) складати протоколи про адміністративні правопорушення у випадках, передбачених законом;

7) брати участь як незалежні експерти в роботі комісії з виробничих та приймання в експлуатацію виробничих об'єктів, засобів виробництва та індивідуального захисту, апаратури та приладів контролю.

Страхові експерти з охорони праці провадять свою діяльність відповідно до Положення про службу страхових експертів з охорони праці, профілактику нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань.

Стаття 24. Обов'язки Фонду соціального страхування від нещасних випадків, пов'язані з координацією страхової діяльності

Фонд соціального страхування від нещасних випадків зобов'язаний:

- 1) вести реєстр страхувальників;
- 2) письмово повідомляти страхувальнику умовний клас професійного ризику його підприємства (групу галузей (підгалузей) економіки або видів діяльності, що мають визначений для цієї групи рівень виробничого травматизму та професійної захворюваності);
- 3) укладати угоди з лікувально-профілактичними закладами та окремими лікарями на обслуговування потерпілих на виробництві;
- 4) вивчати та використовувати досвід управління охороною праці та страхування від нещасного випадку в зарубіжних країнах;
- 5) співпрацювати з фондами з інших видів соціального страхування у фінансуванні заходів, пов'язаних з матеріальним забезпеченням та наданням соціальних послуг застрахованим, у кожному конкретному випадку спільно приймаючи рішення щодо того, хто з них братиме участь у фінансуванні цих заходів.

Якщо після призначення застрахованій особі матеріаль-

ної допомоги чи надання соціальних послуг між Фондом соціального страхування від нещасних випадків і страховиками з інших видів соціального страхування виникають спори щодо понесених витрат, виплата здійснюється страховиком, до якого звернувся застрахований.

Стаття 25. Фінансування страхових виплат, соціальних послуг та профілактичних заходів

Усі види страхових виплат і соціальних послуг застрахованим та особам, які перебувають на їх утриманні, а також усі види профілактичних заходів, передбачених статтями 21 та 22 цього Закону, проводяться Фондом соціального страхування від нещасних випадків за рахунок коштів цього Фонду.

Фонд соціального страхування від нещасних випадків забезпечує фінансування заходів, передбачених національною, галузевими, регіональними програмами поліпшення стану безпеки, умов праці та виробничого середовища, планами наукових досліджень з охорони та медицини праці, навчання і підвищення кваліфікації відповідних спеціалістів з питань охорони праці, організації розроблення і виробництва засобів індивідуального та колективного захисту працівників, розроблення, видання, розповсюдження нормативних актів, журналів, спеціальної літератури, а також інших профілактичних заходів відповідно до завдань страхування від нещасних випадків.

Розділ IV

НАГЛЯД У СФЕРІ СТРАХУВАННЯ ВІД НЕЩАСНОГО ВИПАДКУ

Стаття 26. Нагляд за діяльністю Фонду соціального страхування від нещасних випадків

Нагляд за діяльністю Фонду соціального страхування від нещасних випадків здійснює наглядова рада.

Метою нагляду є забезпечення виконання Фондом соціального страхування від нещасних випадків його статутних завдань і цільового використання коштів цього Фонду.

Члени наглядової ради працюють на громадських засадах і не можуть бути одночасно членами правління Фонду соціального страхування від нещасних випадків та праців-

пиками виконавчої дирекції зазначеного Фонду або її робочих органів.

До наглядової ради, яка складається з 15 осіб, входять у рівній кількості представники держави, застрахованих осіб і роботодавців.

Від держави участь у наглядовій раді беруть представники відповідних спеціально уповноважених центральних органів виконавчої влади.

Представники застрахованих осіб до наглядової ради делегуються об'єднаннями профспілок, а представники роботодавців — об'єднаннями роботодавців. Зазначені об'єднання повинні мати статус всеукраїнських.

Строк повноважень членів наглядової ради становить б років.

Роботу наглядової ради очолює її голова, якій обирається на один рік із складу членів наглядової ради. При цьому забезпечується по чергово головування представника кожної з трьох представницьких сторін, зазначених у частині четвертій цієї статті.

Головою наглядової ради та головою правління Фонду соціального страхування від нещасних випадків одночасно не можуть бути представники однієї й тієї ж представницької сторони.

Наглядова рада:

1) перевіряє діяльність Фонду соціального страхування від нещасних випадків;

2) заслуховує звіти правління та виконавчої дирекції Фонду соціального страхування від нещасних випадків з питань виконання Фондом його статутних завдань і викорпстання страхових коштів, дає відповідні рекомендації Фонду;

3) у разі потреби, крім щорічних аудиторських перевірок використання страхових коштів, призначає позачергові перевірки фінансової діяльності Фонду соціального страхування від нещасних випадків або окремих напрямів його роботи, діяльності робочих органів виконавчої дирекції Фонду. Перевірки проводяться за рахунок коштів Фонду;

4) одержує необхідну інформацію про роботу Фонду соціального страхування від нещасних випадків;

5) узагальнює практику застосування законодавства про страхування від нещасного випадку, готує пропозиції

Фонду соціального страхування від нещасних випадків та Кабінету Міністрів України про його вдосконалення;

6) у разі наявності порушень законодавства про страхування від нещасного випадку встановлює Фонду соціального страхування від нещасних випадків строк для їх усунення. Якщо зазначені порушення не усунено, порушує питання про відповідальність посадових осіб Фонду згідно із законодавством;

7) у разі потреби вимагає скликання засідання правління Фонду соціального страхування від нещасних випадків;

8) свиряє палародженням взаємовідносин і взаємодії Фонду соціального страхування від нещасних випадків, страховальників та застрахованих у вирішенні завдань страхування від нещасного випадку, передбачених статтею 1 цього Закону.

Засідання наглядової ради проводяться не рідше одного разу на півроку. Позачергові засідання можуть скликатися головою наглядової ради або на вимогу однієї третини її членів, а також за рішенням правління Фонду соціального страхування від нещасних випадків.

Засідання наглядової ради є правомочним за наявності не менше двох третин складу кожної із представницьких сторін. Рішення приймається більшістю голосів присутніх на засіданні наглядової ради. У разі рівного розподілу голосів голос голови наглядової ради є вирішальним.

У засіданні наглядової ради з правом дорадчого голосу можуть брати участь голова правління та директор виконавчої дирекції Фонду соціального страхування від нещасних випадків або їх заступники.

Члени наглядової ради можуть брати участь у засіданнях правління Фонду соціального страхування від нещасних випадків з правом дорадчого голосу.

Наглядова рада провадить свою діяльність на принципах рівноправності сторін та їх відповідальності за прийняті нею рішення.

Оформлення матеріалів засідання наглядової ради та ведення її документації здійснюється виконавчою дирекцією Фонду соціального страхування від нещасних випадків.

Положення про наглядову раду Фонду соціального страхування від нещасних випадків затверджується Кабінетом Міністрів України.

Стаття 27. Державний нагляд у сфері страхування від нещасного випадку

Державний нагляд у сфері страхування від нещасного випадку здійснюють спеціально уповноважені центральні органи виконавчої влади. Спрямовує і координує роботу зазначених органів з цих питань Кабінет Міністрів України.

Метою нагляду є контроль за додержанням страховальниками та Фондом соціального страхування від нещасних випадків законодавства про страхування від нещасного випадку.

Якщо Фондом соціального страхування від нещасних випадків прийнято рішення з порушенням законодавства про страхування від нещасного випадку або страховальник не виконує вимог цього законодавства, органи державного нагляду, зазначені у частині першій цієї статті, вказують на допущені порушення та встановлюють строк для їх усунення. Якщо у строк, установленний органами державного нагляду, Фонд соціального страхування від нещасних випадків або страховальник не усуне порушення, органи державного нагляду скасовують незаконне рішення з наступним відшкодуванням збитків за рахунок Фонду або страховальника. Невиконання цієї вимоги тягне за собою встановлену законодавством відповідальність посадових осіб Фонду або страховальника з подальшим виконанням вимог органів державного нагляду. У двотижневий строк Фонд соціального страхування від нещасних випадків або страховальник може оскаржити рішення органів державного нагляду в суді.

У разі потреби органи державного нагляду мають право вимагати скликання позапланового засідання правління Фонду соціального страхування від нещасних випадків. Якщо цю вимогу не буде виконано, органи державного нагляду мають право самі скликати та провести засідання правління Фонду.

Фонд соціального страхування від нещасних випадків та страховальники зобов'язані подавати органам державного нагляду або їх уповноваженим усі документи та довідки, необхідні для виконання ними функцій контролю у сфері страхування від нещасного випадку.

Розділ V ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ, ЗАПОДІЯНОЇ ЗАСТРАХОВАНОМУ УШКОДЖЕННЯМ ЙОГО ЗДОРОВ'Я

Стаття 28. Страхові виплати

Страховими виплатами є грошові суми, які згідно із статтею 21 цього Закону Фонд соціального страхування від нещасних випадків виплачує застрахованому чи особам, які мають на це право, у разі настання страхового випадку.

Зазначені грошові суми складаються із:

- 1) страхової виплати втраченого заробітку (або відповідної його частини) залежно від ступеня втрати потерею професійної працездатності (далі - щомісячна страхова виплата);
  - 2) страхової виплати в установленних випадках одноразової допомоги потерпілому (членам його сім'ї та особам, які перебували на утриманні померлого);
  - 3) страхової виплати пенсії по інвалідності потерпілому;
  - 4) страхової виплати пенсії у зв'язку з втратою годувальника;
  - 5) страхової виплати дитині, яка народилася інвалідом внаслідок травмування на виробництві або професійного захворювання її матері під час вагітності;
  - 6) страхових витрат на медичну та соціальну допомогу.
- За наявності факту заподіяння моральної шкоди потерпілому провадиться страхова виплата за моральну шкоду.

Стаття 29. Перерахування розміру страхових виплат

Перерахування сум щомісячних страхових виплат і витрат на медичну та соціальну допомогу провадиться у разі:

- 1) зміни ступеня втрати професійної працездатності;
- 2) зміни складу сім'ї померлого;
- 3) підвищення розміру пенсійодаткованого мінімуму доходів громадян і мінімальної заробітної плати у порядку, визначеному законодавством;
- 4) підвищення тарифних ставок (посадових окладів) працівників підприємств. У цьому разі перерахунок суми щомісячної страхової виплати у зв'язку з втраченим заробітком.

бітком (у разі повної втрати професійної працездатності) здійснюється виходячи із середньомісячного заробітку, визначеного за три повних календарних місяці роботи працівника відповідної професії (посади) після підвищення тарифних ставок (посадових окладів). При цьому визначена раніше сума страхової виплати зменшено не підлягає.

Стаття 30. Визначення ступеня втрати працездатності потерпілим

Ступінь втрати працездатності потерпілим встановлюється МСЕК за участю Фонду соціального страхування від нещасних випадків і визначається у відсотках професійної працездатності, яку мав потерпілий до ушкодження здоров'я. МСЕК встановлює обмеження рівня життєдіяльності потерпілого, визначає професію, з якою пов'язано ушкодження здоров'я, причину, час настання та ґрупу інвалідності у зв'язку з ушкодженням здоров'я, а також визначає необхідні види медичної та соціальної допомоги.

Огляд потерпілого проводиться МСЕК за умови подання акта про нещасний випадок на виробництві, акта розслідування професійного захворювання за встановленими формами, висновку спеціалізованого медичного закладу (науково-дослідного інституту профіатології чи його відділення) про професійний характер захворювання, направлення лікувально-профілактичного закладу або роботодавця чи професійного органу підприємства, на якому потерпілий одержав травму чи професійне захворювання, або робочого органу виконавчої дирекції Фонду соціального страхування від нещасних випадків, суду чи прокуратури.

Позачергова експертиза проводиться МСЕК за заявою потерпілого, інших заінтересованих осіб, суду чи прокуратури.

Стаття 31. Тимчасове переведення потерпілого на легшу роботу

За потерпілим, тимчасово переведеним на легшу нижчеоплачувану роботу, зберігається його середньомісячний заробіток на строк, визначений ЛКК, або до встановлення стійкої втрати професійної працездатності.

Стійкою втратою професійної працездатності вважається будь-яка втрата професійної працездатності, визначена МСЕК.

Необхідність переведення потерпілого на іншу роботу, її тривалість та характер встановлюються ЛКК або МСЕК.

За згодою потерпілого роботодавець зобов'язаний надати йому рекомендовану ЛКК або МСЕК роботу за наявності відповідних вакансій.

Якщо у встановлений ЛКК або МСЕК строк роботодавець не забезпечує потерпілого відповідною роботою, Фонд соціального страхування від нещасних випадків сплачує потерпілому страхову виплату у розмірі його середньомісячного заробітку.

Середньомісячний заробіток, передбачений частинами першою та п'ятою цієї статті, обчислюється за три повних календарних місяці роботи до ушкодження здоров'я.

Стаття 32. Страхові виплати потерпілому під час його професійної реабілітації

Потерпілому, який проходить професійне навчання або перекваліфікацію за індивідуальною програмою реабілітації (якщо з часу встановлення ступеня втрати професійної працездатності минуло не більше одного року), Фонд соціального страхування від нещасних випадків провадить щомісячні страхові виплати у розмірі середньомісячного заробітку протягом строку, визначеного програмою реабілітації.

Фонд соціального страхування від нещасних випадків оплачує вартість придбаних потерпілим інструментів, протезів та інших пристосувань, відшкодовує потерпілому інші необхідні витрати, пов'язані з його професійною підготовкою.

Середньомісячний заробіток, передбачений частиною першою цієї статті, обчислюється в порядку, передбаченому статтею 34 цього Закону.

Стаття 33. Право на страхові виплати у разі смерті потерпілого

У разі смерті потерпілого право на одержання щомісячних страхових виплат (пенсій згідно з підпунктом «д» пункту 1 частини першої статті 21 цього Закону) мають непрацездатні особи, які перебували на утриманні померлого або мали на день його смерті право на одержання від нього утримання, а також дитина померлого, яка народилася протягом не більш як десятимісячного строку після його смерті.

Такими непрацездатними особами є:

1) діти, які не досягли 16 років; діти з 16 до 18 років, які не працюють, або старші за цей вік, але через вади фізичного або розумового розвитку самі неспроможні заробляти; діти, які є учнями, студентами (курсантами, слухачами, стажистами) денної форми навчання -- до закінчення навчання, але не більш як до досягнення ними 23 років;

2) жінки, які досягли 55 років, і чоловіки, які досягли 60 років, якщо вони не працюють;

3) інваліди -- члени сім'ї потерпілого на час інвалідності;

4) неповнолітні діти, на утримання яких померлий виплачував або був зобов'язаний виплачувати аліменти;

5) непрацездатні особи, які не перебували на утриманні померлого, але мають на це право.

Право на одержання страхових виплат у разі смерті потерпілого мають також дружина (чоловік) або один з батьків померлого чи інший член сім'ї, якщо він не працює та доглядає дітей, братів, сестер або онуків потерпілого, які не досягли 8-річного віку.

Пенсія у разі смерті годувальника призначається і виплачується згідно із законодавством.

Стаття 34. Щомісячні страхові виплати та інші витрати на відшкодування шкоди

1. Сума щомісячної страхової виплати встановлюється відповідно до ступеня втрати професійної працездатності та середньомісячного заробітку, що потерпілий мав до ушкодження здоров'я.

Сума щомісячної страхової виплати не повинна перевищувати середньомісячного заробітку, що потерпілий мав до ушкодження здоров'я.

2. У разі стійкої втрати професійної працездатності, встановленої МСЕК, Фонд соціального страхування від нещасних випадків проводить одноразову страхову виплату потерпілому, сума якої визначається із розрахунку середньомісячного заробітку потерпілого за кожний відсоток втрати потерпілим професійної працездатності.

У разі коли при подальших обстеженнях МСЕК потерпілому встановлено інший, вищий ступінь стійкої втрати професійної працездатності, з урахуванням іншої професійної хвороби або іншого каліцтва, пов'язаного з виконанням трудових обов'язків, йому провадиться одноразова виплата, сума якої визначається із розрахунку середньомі-

сячного заробітку потерпілого за кожний відсоток збільшення ступеня втрати професійної працездатності відносно попереднього обстеження МСЕК.

Якщо комісією з розслідування нещасного випадку встановлено, що ушкодження здоров'я стало не тільки з вини роботодавця, а й внаслідок порушення потерпілим нормативних актів про охорону праці, розмір одноразової допомоги зменшується на підставі висновку цієї комісії, але не більш як на 50 відсотків.

3. Моральна (немайнова) шкода, заподіяна умовами виробництва, яка не спричинила втрати потерпілим професійної працездатності, відшкодовується Фондом соціального страхування від нещасних випадків за заявою потерпілого з викладом характеру заподіяної моральної (немайнової) шкоди та за поданням відповідного висновку медичних органів. Відшкодування здійснюється у вигляді одноразової страхової виплати незалежно від інших видів страхових виплат. Сума страхової виплати за моральну (немайнову) шкоду визначається в судовому порядку. При цьому сума страхової виплати не може перевищувати двохсот розмірів мінімальної заробітної плати, встановленої на день виплати, незалежно від будь-яких інших страхових виплат.

4. Фонд соціального страхування від нещасних випадків фінансує витрати на медичну та соціальну допомогу, в тому числі на додаткове харчування, придбання ліків, спеціальний медичний, постійний сторонній догляд, побутове обслуговування, протезування, санаторно-курортне лікування, придбання спеціальних засобів пересування тощо, якщо потребу в них визначено висновками МСЕК.

Якщо внаслідок нещасного випадку або професійного захворювання потерпілий тимчасово втратив працездатність, Фонд соціального страхування від нещасних випадків фінансує всі витрати на його лікування.

Додаткове харчування призначається на конкретний визначений строк за раціоном, який складає дієтолог чи лікар, який лікує, та затверджує МСЕК. Неможливість забезпечення потерпілого додатковим харчуванням у лікувально-профілактичному або реабілітаційному закладі підтверджується довідкою за підписом головного лікаря (директора) цього закладу. В цьому разі компенсація витрат на додаткове харчування здійснюється Фондом соціального страхування від нещасних випадків на підставі довідки

місцевої державної адміністрації або виконавчого органу місцевого самоврядування про середні ціни на продукти у період їх придбання або довідки торговельної організації чи управління ринком.

Витрати на ліки, лікування, протезування (крім протезів з дорогоцінних металів), придбання санаторно-курортних путівок, предметів догляду за потерпілим визначаються на підставі видаєних лікарями рецептів, санаторно-курортних карток, довідок або рахунків про їх вартість.

Сума витрат на необхідний догляд за потерпілим залежить від характеру цього догляду, встановленого МСЕК, і не може бути меншою (на місяць) від:

1) розміру мінімальної заробітної плати, встановленої на день виплати, – на спеціальний медичний догляд (масаж, уколи тощо);

2) половини розміру мінімальної заробітної плати, встановленої на день виплати, – на постійний сторонній догляд;

3) чверті розміру мінімальної заробітної плати, встановленої на день виплати, – на побутове обслуговування (прибирання, прання білизни тощо).

Витрати на догляд за потерпілим відшкодовуються Фондом соціального страхування від нещасних випадків незалежно від того, ким вони здійснюються.

Інваліди I групи подають висновок МСЕК тільки для встановлення спеціального медичного догляду.

Якщо встановлено, що потерпілий потребує кількох видів допомоги, оплата провадиться за кожним її видом.

5. Потерпілому, який став інвалідом, періодично, але не рідше одного разу на три роки, а інвалідам I групи щорічно безоплатно за медичним висновком надається путівка для санаторно-курортного лікування; у разі самостійного придбання путівки її вартість компенсує Фонд соціального страхування від нещасних випадків у розмірі, встановленому правлінням Фонду.

Потерпілому, який став інвалідом, компенсуються також витрати на проїзд до місця лікування і назад. Особі, яка супроводжує потерпілого, Фонд соціального страхування від нещасних випадків компенсує витрати на проїзд і житло згідно із законодавством про службові відрядження.

Потерпілому, який став інвалідом та використав щорічну відпустку до одержання путівки у санаторно-курортний

заклад, роботодавець надає додаткову відпустку для лікування (включаючи час проїзду) із збереженням на цей час середньомісячного заробітку, який він мав до ушкодження здоров'я, або заробітку, що склався перед відпусткою (за вибором потерпілого).

Щомісячні страхові виплати потерпілому протягом цього часу провадяться на загальних підставах.

6. За наявності у потерпілого відповідно до висновків МСЕК медичних показань для одержання автомобіля Фонд соціального страхування від нещасних випадків компенсує вартість придбання автомобіля з ручним керуванням, запасних частин до нього, пального, а також ремонту і технічного обслуговування та навчання керуванню автомобілем у розмірах, встановлених Кабінетом Міністрів України.

Згідно з висновком МСЕК Фонд соціального страхування від нещасних випадків може відшкодовувати й інші витрати.

7. У разі смерті потерпілого внаслідок нещасного випадку або професійного захворювання розмір одноразової допомоги його сім'ї повинен бути не меншим за п'ятирічну заробітну плату потерпілого і, крім того, не меншим за однорічний заробіток потерпілого на кожну особу, яка перебувала на його утриманні, а також на його дитину, яка народилася протягом не більш як десятимісячного строку після смерті потерпілого.

8. У разі смерті потерпілого від нещасного випадку або професійного захворювання витрати на його поховання щесе Фонд соціального страхування від нещасних випадків згідно з порядком, визначеним Кабінетом Міністрів України.

9. У разі смерті потерпілого суми страхових виплат особам, які мають на це право, визначаються із середньомісячного заробітку потерпілого та працездатних частки, яка припадала на потерпілого та працездатних осіб, що перебували на його утриманні, але не мали права на ці виплати.

У разі смерті потерпілого, який одержував страхові виплати і не працював, розмір відшкодування шкоди особам, зазначеним у статті 33 цього Закону, визначається виходячи із суми щомісячних страхових виплат і пенсії, які одержував потерпілий на день його смерті, з відповідним коригуванням щомісячних страхових виплат згідно із статтею 29 цього Закону. Причинний зв'язок смерті потерпілого з

одержаним каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я має підтверджуватися висновками відповідних медичних закладів.

Сума страхових виплат кожній особі, яка має на це право, визначається шляхом ділення частини заробітку потерпілого, що припаде на зазначених осіб, на кількість цих осіб.

Сума страхових виплат непрацездатним особам, які не перебували на утриманні померлого, але мають на це право, визначається в такому порядку:

1) якщо кошти на утримання стягувалися за рішенням суду, страхові виплати визначаються в сумі, призначеній судом;

2) якщо кошти на утримання не стягувалися в судовому порядку, сума страхової виплати встановлюється Фондом соціального страхування від нещасних випадків.

У разі коли право на страхові виплати мають одночасно непрацездатні особи, які перебували на утриманні померлого, і непрацездатні особи, які не перебували на його утриманні, спочатку визначається сума страхових виплат особам, які не перебували на утриманні померлого.

Установлена зазначеним особам сума страхових виплат виключається із заробітку годувальника, а потім визначається сума страхових виплат особам, які перебували на утриманні померлого, у порядку, передбаченому абзацами першим та другим цього пункту.

Страхові виплати особам, які втратили годувальника, провадяться в повному розмірі без урахування призначеної їм пенсії у разі втрати годувальника та інших доходів.

10. Середньомісячний заробіток для обчислення суми страхових виплат потерпілому у зв'язку із втраченим ним заробітком (або відповідної його частини) визначається, за бажанням потерпілого, за 12 або три останніх повних календарних місяці роботи, що передували каліцтву, а у зв'язку з професійним захворюванням — стійкій втраті професійної працездатності.

Якщо професійне захворювання встановлено після переходу (звільнення) потерпілого з роботи, з якою воно пов'язано, середній заробіток визначається за 12 або, за бажанням потерпілого, за три останніх повних календарних місяці до часу переходу (звільнення) з цієї роботи.

Якщо у потерпілого не набереться 12 або три повних календарних місяці роботи в межах 24 місяців, що переду-

вали каліцтву, встановленню стійкої втрати професійної працездатності або переходу (звільнення) працівника з роботи, з якою пов'язано ушкодження здоров'я, середньомісячний заробіток визначається за фактичний час роботи протягом останніх трьох місяців (двох або одного у разі, якщо потерпілий пропрацював лише два або один календарний місяць), що передували цьому, шляхом ділення суми заробітку на кількість відпрацьованих днів за цей період. Визначений таким чином середньоденний заробіток множить на кількість робочих днів за місяць, обчислену в середньому за рік.

Середньомісячний заробіток у зазначений період підлягає коригуванню на час встановлення МСЕК стійкої втрати професійної працездатності з урахуванням підвищення тарифних ставок, посадових окладів відповідних працівників виробничого підрозділу (дільниці, цеху) підприємства, де працював потерпілий до моменту ушкодження здоров'я, або індексації доходів відповідно до законодавства. Відкоригований середньомісячний заробіток не може бути більшим від середньомісячного заробітку відповідного працівника.

11. Види оплати праці, що враховуються при обчисленні середньомісячного заробітку, визначаються відповідно до законодавства про пенсійне забезпечення.

12. Середньомісячний заробіток, обчислений у порядку, передбаченому частиною десятою цієї статті, береться для визначення розміру одноразової допомоги потерпілому або членам його сім'ї та особам, які перебували на його утриманні, у разі смерті потерпілого.

13. У разі повторного ушкодження здоров'я середньомісячний заробіток, за бажанням потерпілого, обчислюється за відповідні періоди, що передували першому або повторному ушкодженню здоров'я. Сума страхової виплати в цьому разі визначається згідно із ступенем (у відсотках) втрати професійної працездатності, що встановлюється МСЕК за сукупністю випадків ушкодження здоров'я.

Якщо повторне ушкодження здоров'я працівника настало з вини іншого роботодавця, страхова виплата провадиться на загальних підставах.

14. Якщо на час звернення за страховою виплатою документи про заробіток потерпілого до ушкодження здоров'я не збереглися, сума страхової виплати визначається за діючою на час звернення тарифною ставкою (окладом)

за професією (посадою) на підприємстві (в галузі), на якому працював потерпілий, або за відповідною тарифною ставкою (окладом) подібної професії (посади), але не менше розміру мінімальної заробітної плати, встановленої на день виплати. Відсутність документів про заробіток підтверджується довідкою роботодавця або відповідного архіву.

15. У разі ушкодження здоров'я в період виробничого навчання (практики) сума страхової виплати визначається за діючою на підприємстві ставкою (окладом) тієї професії (спеціальності), якій навчався потерпілий, але не нижче найменшого розряду тарифної сітки відповідної професії.

Якщо у період навчання (практики) потерпілий одержував заробіток, сума страхової виплати визначається, за його згодою, із середньомісячного заробітку за цей період. За бажанням потерпілого сума страхової виплати може бути визначена із середньомісячного заробітку до початку виробничого навчання (практики).

16. Виплата пенсії по інвалідності внаслідок нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання провадиться потерпілому відповідно до законодавства про пенсійне забезпечення, крім випадків, передбачених пунктом 2 статті 8 та статтею 9 цього Закону.

17. Неповнолітній особі, яка відповідно до статті 9 цього Закону народилася інвалідом внаслідок травмування на виробництві або професійного захворювання матері під час її вагітності, або особам, зазначеним у пункті 2 статті 8 цього Закону, які стали інвалідами під час відповідних занять або робіт, Фонд соціального страхування від нещасних випадків провадить щомісячні страхові виплати як інвалідам дитинства, а після досягнення ними 16 років — у розмірі середньомісячного заробітку, що склався на території області (міста) проживання цих осіб, але не менше середньомісячного заробітку в країні на день виплати.

18. Індексція суми страхової виплати провадиться відповідно до законодавства.

19. Якщо застрахований одночасно має право на безоплатне або пільгове отримання одних і тих же видів допомоги, забезпечення чи догляду згідно з цим Законом та іншими законами, нормативно-правовими актами, йому надається право вибору відповідного виду допомоги, забезпечення чи догляду за однією з підстав.

Розділ VI ПОРЯДОК РОЗГЛЯДУ СПРАВ ПРО СТРАХОВІ ВИПЛАТИ

Стаття 35. Документи для розгляду справ про страхові виплати

Для розгляду справ про страхові виплати до Фонду соціального страхування від нещасних випадків подаються:

акт розслідування нещасного випадку або акт розслідування професійного захворювання за встановленими формами та (або) висновок МСЕК про ступінь втрати професійної працездатності застрахованого чи копія свідчення про його смерть, а також відповідні рішення про відшкодування моральної (немайнової) шкоди;

документи про необхідність подання додаткових видів допомоги.

Фонд соціального страхування від нещасних випадків приймає рішення про виплати у разі втрати годувальника за умови подання таких документів, які видаються відповідними організаціями в триденний строк з моменту звернення заявника:

1) копії свідчення органу реєстрації актів громадянського стану про смерть потерпілого;

2) довідки житлово-експлуатаційної організації, а за її відсутності — довідки виконавчого органу ради чи інших документів про склад сім'ї померлого, в тому числі про тих, хто перебував на його утриманні, або копії відповідного рішення суду;

3) довідки житлово-експлуатаційної організації, а за її відсутності — виконавчого органу ради про батьків або іншого члена сім'ї померлого, який не працює та доглядає дітей, братів, сестер чи онуків померлого, які не досягли 8-річного віку;

4) довідки навчального закладу про те, що член сім'ї потерпілого віком від 18 до 23 років, який має право на відшкодування шкоди, навчається за денною формою навчання;

5) довідки навчального закладу інтернатного типу про те, що член сім'ї потерпілого, який має право на відшкодування шкоди, перебуває на утриманні цього закладу.

Факт перебування на утриманні потерпілого у разі від-

сутності відповідних документів і неможливості їх відновлення встановлюється в судовому порядку.

Якщо застрахований або члени його сім'ї за станом здоров'я чи з інших причин неспроможні самі одержати зазначені вище документи, їх одержує та подає відповідний страховий експерт Фонду соціального страхування від нещасних випадків.

Стаття 36. Розгляд справ про страхові виплати

Фонд соціального страхування від нещасних випадків розглядає справу про страхові виплати на підставі заяви потерпілого або заінтересованої особи за наявності усіх необхідних документів і приймає відповідні рішення у десятиденний строк, не враховуючи дня надходження зазначених документів.

Рішення оформляється постановою, в якій зазначаються дані про осіб, які мають право на страхові виплати, розміри виплат на кожного члена сім'ї та їх строки або обґрунтування відмови у виплатах; до постанови додаються копії необхідних документів.

Фонд соціального страхування від нещасних випадків може затримати страхові виплати до з'ясування підстав для виплат, якщо документи про нещасний випадок оформлені з порушенням установлених вимог.

Стаття 37. Відмова у страхових виплатах і наданні соціальних послуг

Фонд соціального страхування від нещасних випадків може відмовити у страхових виплатах і наданні соціальних послуг застрахованому, якщо мали місце:

- 1) навмисні дії потерпілого, спрямовані на створення умов для настання страхового випадку;
- 2) подання роботодавцем або потерпілим фонду соціального страхування від нещасних випадків свідомо неправдивих відомостей про страховий випадок;
- 3) вчинення застрахованим умисного злочину, що призвів до настання страхового випадку.

Фонд соціального страхування від нещасних випадків може відмовити у виплатах і наданні соціальних послуг застрахованому, якщо нещасний випадок згідно із законодавством не визнаний пов'язаним з виробництвом.

Стаття 38. Припинення страхових виплат і надання соціальних послуг

Страхові виплати і надання соціальних послуг може бути припинено:

1) на весь час проживання потерпілого за кордоном, якщо інше не передбачено міжнародним договором України, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України;

2) на весь час, протягом якого потерпілий перебуває на державному утриманні, за умови, що частка виплати, яка перевищує вартість такого утримання, надається особам, які перебувають на утриманні потерпілого;

3) якщо з'ясувалося, що виплати призначено на підставі документів, які містять неправдиві відомості. Сума витрат на страхові виплати, отримані застрахованим, стягується в судовому порядку;

4) якщо страховий випадок став наслідком навмисного наміру заподіяння собі травми;

5) якщо потерпілий ухиляється від медичної чи професійної реабілітації або не виконує правил, пов'язаних з установленням чи переглядом обставин страхового випадку, або порушує правила поведінки та встановлений для нього режим, що перешкоджає одужанню;

6) в інших випадках, передбачених законодавством.

Якщо на утриманні потерпілого перебувають члени сім'ї, які проживають на території України, виплати у випадках, передбачених пунктами 1 і 5 цієї статті, не припиняються, а лише зменшуються на суму, що не перевищує 25 відсотків усієї суми виплат.

Стаття 39. Оподаткування страхових виплат

Оподаткування сум страхових виплат потерпілим та особам, які мають на них право, здійснюється згідно із законодавством.

Розділ VII

ПОРЯДОК І СТРОКИ ПРОВЕДЕННЯ СТРАХОВИХ ВИПЛАТ

Стаття 40. Строки проведення страхових виплат

Страхові виплати провадяться щомісячно в установлені Фондом соціального страхування від нещасних випадків

ді на підставі постанови цього Фонду або рішення суду: потерпілому – з дня втрати працездатності внаслідок нещасного випадку або з дати встановлення професійного захворювання;

особам, які мають право на виплати у зв'язку із смертю годувальника, – з дня смерті потерпілого, але не раніше дня виникнення права на виплати.

Одноразова допомога виплачується потерпілому в місячний строк з дня визначення МСЕК стійкої втрати професійної працездатності, а в разі смерті потерпілого – у місячний строк з дня смерті застрахованого особам, які мають на це право.

Якщо справи про страхові виплати розглядаються вперше по закінченні трьох років з дня втрати потерпілим працездатності внаслідок нещасного випадку або з дня смерті годувальника, страхові виплати провадяться з дня звернення.

Виплати призначені, але не одержані своєчасно потерпілим або особою, яка має право на одержання виплат, провадяться за весь минулий час, але не більш як за три роки з дня звернення за їх одержанням.

Страхові виплати провадяться протягом строку, на який встановлено втрату працездатності у зв'язку із страховим випадком, а фінансування додаткових витрат згідно із статтею 2 цього Закону протягом строку, на який визначено потребу в них.

Страхові виплати провадяться протягом строку, встановленого МСЕК або ЛКК. Строк проведення страхових виплат продовжується з дня їх припинення і до часу, встановленого при наступному огляді МСЕК або ЛКК, незалежно від часу звернення потерпілого або заінтересованих осіб до Фонду соціального страхування від нещасних випадків. При цьому сума страхових виплат за минулий час виплачується за умови підтвердження МСЕК втрати працездатності та причинного зв'язку між настанням непрацездатності та ушкодженням здоров'я.

Якщо потерпілому або особам, які мають право на одержання страхової виплати, з вини Фонду соціального страхування від нещасних випадків своєчасно не визначено або не виплачено суми страхової виплати, ця сума виплачується без обмеження протягом будь-якого строку та підлягає коригуванню у зв'язку із зростанням цін на спожив-

чі товари та послуги в порядку, встановленому статтею 34 Закону України «Про оплату праці».

Страхові виплати за поточний місяць провадяться протягом місяця з дня настання страхового випадку. Доставка і переказ сум, що виплачуються потерпілим, провадяться за рахунок Фонду соціального страхування від нещасних випадків.

За бажанням одержувачів ці суми можуть перераховуватися на їх особові рахунки в банку.

Суми, одержані в рахунок страхових виплат потерпілим або особою, яка має право на ці виплати, можуть бути утримані Фондом соціального страхування від нещасних випадків, якщо рішення про їх виплату прийнято на підставі підроблених документів або подано свідомо неправдиві відомості, а також якщо допущено помилку, яка впливає на суму страхових виплат.

Належні суми страхових виплат, що з вини Фонду соціального страхування від нещасних випадків не були своєчасно виплачені особам, які мають на них право, у разі смерті цих осіб виплачуються членам їх сімей, а в разі їх відсутності – включаються до складу спадщини.

Стаття 41. Страхові виплати у разі перебування особи, яка їх одержує, в особливих умовах

Потерпілим, які проживають у будинках-інтернатах для громадян похилого віку та інвалідів, пансіонатах для ветеранів війни та праці, щомісячні суми страхових виплат перераховуються на рахунок зазначених установ з виплатою різниці між сумою страхової виплати та вартістю утримання в них, але не менш як 25 відсотків призначеної суми страхової виплати (втраченого заробітку).

Якщо на утриманні потерпілого, який проживає у будинку-інтернаті для громадян похилого віку та інвалідів, пансіонаті для ветеранів війни та праці, є непрацездатні члени сім'ї, сума страхової виплати сплачується в такому порядку: на одну непрацездатну особу, яка перебуває на утриманні, – чверть, на двох – третина, на трьох і більше – половина суми страхової виплати. Частина суми страхової виплати, що залишається після відрахування вартості утримання в цих установах, але не менш як 25 відсотків, виплачується потерпілому.

Суми страхових виплат, нараховані особі, яка їх одержує в період її перебування в дитячому будинку, закладі

інтернатного типу, перераховуються на спеціальний рахунок і виплачуються їй після закінчення навчання у цьому закладі.

У разі відбування потерпілим покарання у вигляді позбавлення волі належні йому суми страхових виплат перераховуються на спеціальний рахунок і виплачуються йому після звільнення з місця позбавлення волі, а особи, які перебувають на утриманні потерпілого, одержують виплати в установленому порядку.

У разі виїзду потерпілого або осіб, які мають право на страхові виплати, на постійне місце проживання за межами України виплачені на зазначені цілі суми переказуються Фондом соціального страхування від нещасних випадків на їх адресу в порядку, передбаченому міждержавними угодами.

Стаття 42. Зберігання справ про страхові виплати

Копії рішень Фонду соціального страхування від нещасних випадків або суду про призначення страхових виплат, заяви потерпілих та інших заінтересованих осіб про призначення виплат з усіма необхідними документами зберігаються Фондом соціального страхування від нещасних випадків.

Через два роки після припинення страхових виплат зазначені справи передаються на постійне зберігання до архівних установ у порядку, визначеному законодавством.

Розділ VIII

ПРАВА ТА ОБОВ'ЯЗКИ ЗАСТРАХОВАНОГО ТА РОБОТОДАВЦЯ ЯК СТРАХУВАЛЬНИКА

Стаття 43. Права застрахованого

Застрахований має право:

1) брати участь на виборній основі в управлінні страхуванням від нещасних випадків;

2) бути повноважним представником застрахованих працівників і вимагати від Фонду соціального страхування від нещасних випадків виконання своїх обов'язків щодо соціального захисту потерпілих;

3) брати участь у розслідуванні страхового випадку, у тому числі з участю представника профспілкового органу або своєї довіреної особи;

4) у разі настання страхового випадку одержувати від Фонду соціального страхування від нещасних випадків виплати та соціальні послуги, передбачені статтею 21 цього Закону;

5) на послуги медичної реабілітації;

6) на послуги професійної реабілітації, включаючи збереження робочого місця, навчання або перекваліфікацію, якщо загальна тривалість професійної реабілітації не перевищує двох років;

7) на відшкодування витрат при медичній і професійній реабілітації на проїзд до місця лікування чи навчання і назад, витрати на житло та харчування, транспортування багажу, на проїзд особи, яка його супроводжує;

8) на послуги соціальної реабілітації, включаючи придбання автомобіля, протезів, допомогу у веденні домашнього господарства, що надаються відповідно до законодавства;

9) отримувати безоплатно від Фонду соціального страхування від нещасних випадків роз'яснення з питань соціального страхування від нещасного випадку.

У разі смерті потерпілого члени його сім'ї мають право на одержання від Фонду соціального страхування від нещасних випадків страхових виплат (одноразової допомоги, пенсії у зв'язку із втратою годувальника) та послуг, пов'язаних з похованням померлого.

Стаття 44. Обов'язки застрахованого

Застрахований зобов'язаний:

1) знати та виконувати вимоги законодавчих та інших нормативно-правових актів про охорону праці, що стосуються застрахованого, а також додержуватися зобов'язань щодо охорони праці, передбачених колективним договором (угодою, трудовим договором, контрактом) та правилами внутрішнього трудового розпорядку підприємства;

2) у разі настання нещасного випадку або професійного захворювання:

а) лікуватися в лікувально-профілактичних закладах або у медичних працівників, з якими Фонд соціального страхування від нещасних випадків уклав угоди на медичне обслуговування;

б) додержувати правил поведінки та режиму лікування, визначених лікарями, які його лікують;

в) не ухвалитися від професійної реабілітації та виконання виквівок, спрямованих на якнайшвидше повернення його до трудової діяльності;

г) своєчасно повідомляти робочий орган виконавчої дирекції Фонду соціального страхування від нещасних випадків про обставини, що призводять до зміни розміру матеріального забезпечення, складу соціальних послуг та порядку їх надання (зміни стану непрацездатності, складу сім'ї, звільнення з роботи, працевлаштування, виїзд за межі держави тощо).

Стаття 45. Права та обов'язки роботодавця як страхувальника

Роботодавець як страхувальник має право:

1) брати участь на виборній основі в управлінні страхуванням від нещасних випадків;

2) вимагати від Фонду соціального страхування від нещасних випадків виконання обов'язків Фонду щодо організації профілактики нещасних випадків і професійних захворювань та соціального захисту потерпілих;

3) оскаржувати рішення працівників Фонду соціального страхування від нещасних випадків у спеціальних комісіях з питань вирішення спорів при виконавчій дирекції Фонду та при її робочих органах;

4) брати участь у визначенні його знижок чи надбавок до страхового тарифу;

5) захищати свої права та законні інтереси, а також права та законні інтереси застрахованих, у тому числі в суді.

Роботодавець як страхувальник зобов'язаний:

1) своєчасно реєструватися у Фонді соціального страхування від нещасних випадків;

2) своєчасно та повністю сплачувати в установленому порядку страхові внески до Фонду соціального страхування від нещасних випадків;

3) інформувати робочий орган виконавчої дирекції Фонду соціального страхування від нещасних випадків:

а) про кожний нещасний випадок або професійне захворювання на підприємстві;

б) про зміну технології робіт або виду діяльності підприємства для переведення його до відповідної групи тарифів небезпеки;

в) не пізніше як за два місяці — про ліквідацію підприємства;

4) щорічно подавати робочому органу виконавчої дирекції Фонду соціального страхування від нещасних випадків відомості про чисельність працівників, річну суму заробітної плати, річний фактичний обсяг реалізованої продукції (робіт, послуг), кількість нещасних випадків і професійних захворювань на підприємстві за минулий календарний рік;

5) безоплатно створювати всі необхідні умови для роботи на підприємстві представників Фонду соціального страхування від нещасних випадків;

6) повідомляти працівникам підприємства адресу та номери телефонів робочого органу виконавчої дирекції Фонду соціального страхування від нещасних випадків, а також лікувально-профілактичних закладів та лікарів, які за угодами з цим Фондом обслуговують підприємство.

Порядок і строки подання відомостей, передбачених пунктами 3 і 4 частини другої цієї статті, визначаються Фондом соціального страхування від нещасних випадків.

Розділ IX

ФІНАНСУВАННЯ СТРАХУВАННЯ ВІД НЕЩАСНОГО ВИПАДКУ

Стаття 46. Система фінансування та джерела коштів Фонду соціального страхування від нещасних випадків

Фонд соціального страхування від нещасних випадків провадить збір та акумулювання страхових внесків, має автономну, незалежну від будь-якої іншої, систему фінансування.

Фінансування Фонду соціального страхування від нещасних випадків здійснюється за рахунок:

внесків роботодавців: для підприємств — з віднесенням на валові витрати виробництва, для бюджетних установ та організацій — з асигнувань, виділених на їх утримання та забезпечення;

капіталізованих платежів, що надійшли у випадках ліквідації страхувальників;

прибутку, одержаного від тимчасово вільних коштів Фонду на денонсних рахунках;

коштів, одержаних від стягнення відповідно до законодавства штрафів і пені з підприємств, а також штрафів з працівників, винних у порушенні вимог нормативних актів

з охорони праці та інших надходжень, отримання яких не суперечить законодавству.

Працівники не несуть ніяких витрат на страхування від нещасного випадку.

Кошти на здійснення страхування від нещасного випадку не включаються до складу Державного бюджету України, використовуються виключно за їх прямим призначенням і зараховуються на єдиний централізований рахунок Фонду соціального страхування від нещасних випадків в установах банків, визначених Кабінетом Міністрів України для обслуговування коштів Державного бюджету України, або спеціалізованого банку, який обслуговує фонди соціального страхування.

Умови, порядок обслуговування, гарантії збереження коштів Фонду соціального страхування від нещасних випадків визначаються договором між банком, виконавчою дирекцією цього Фонду та Кабінетом Міністрів України.

Стаття 47. Страхові тарифи, розміри та порядок здійснення страхових внесків до Фонду соціального страхування від нещасних випадків

Страхові тарифи, диференційовані за групами галузей економіки (видами робіт) залежно від класу професійного ризику виробництва, встановлюються законом.

Сума страхових внесків страхувальників до Фонду соціального страхування від нещасних випадків повинна забезпечувати:

фінансування заходів, спрямованих на вирішення завдань, передбачених статтею 1 цього Закону;

створення відповідно до пункту 9 частини сьомої статті 17 цього Закону резерву коштів Фонду для забезпечення його стабільного функціонування;

покриття витрат Фонду, пов'язаних із здійсненням соціального страхування від нещасного випадку.

Розміри страхових внесків страхувальників обчислюються у відсотках:

1) для підприємств - до річного фактичного обсягу реалізованої продукції (робіт, послуг), за винятком суми податку на додану вартість і акцизного збору;

2) для бюджетних установ та організацій - до річної суми фактичних витрат на оплату праці та інших виплат найманим працівникам, що підлягають обкладенню прибутковим податком з громадян.

Розмір страхового внеску залежить від класу професійного ризику виробництва, до якого віднесено підприємство, знижки до нього (за низькі рівні травматизму професійної захворюваності та належний стан охорони праці) чи надбавки (за високі рівні травматизму, професійної захворюваності та неналежний стан охорони праці).

Розмір зазначеної знижки чи надбавки не може перевищувати 50 відсотків страхового тарифу, встановленого для відповідної галузі економіки (виду робіт).

Розрахунок розміру страхового внеску для кожного підприємства провадиться фондом соціального страхування від нещасних випадків відповідно до порядку визначення страхових тарифів для підприємств, установ та організацій на загальнообов'язкове соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, що затверджується Кабінетом Міністрів України.

Страхувальник здійснює страховий внесок у Фонд соціального страхування від нещасних випадків у порядку і строки, які визначаються страховиком.

Залишки сум від можливого перевищення доходів над витратами Фонду за підсумками фінансового року використовуються для коригування (зменшення) суми внесків страхувальників.

Якщо на страхувальника протягом календарного року накладався штраф, за порушення законодавства про охорону праці, він втрачає право на знижку страхового тарифу.

Суми надбавок до страхових тарифів і штрафів сплачуються страхувальником із суми прибутку, а при відсутності прибутку відносяться на валові витрати виробництва: для бюджетних установ та організацій - із коштів на утримання страхувальника. У разі систематичних порушень нормативних актів про охорону праці, внаслідок чого зростає настання нещасних випадків і професійних захворювань, підприємство у будь-який час за рішенням відповідного робочого органу виконавчої дирекції Фонду соціального страхування від нещасних випадків на основі відповідного подання страхового експерта, який обслуговує це підприємство, може бути віднесено до іншого, більш високого класу професійного ризику виробництва. Цей захід може мати і зворотню дію, але з початку фінансового року.

Органи Фонду соціального страхування від нещасних випадків мають право проводити в порядку, визначеному

законодавством України, планові та позапланові виїзні перевірки фінансово-господарської діяльності суб'єктів підприємницької діяльності щодо сплати та цільового використання ними збору на загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасних випадків.

Щорічні та позапланові аудиторські перевірки щодо сплати та цільового використання збору загальнообов'язкового державного соціального страхування від нещасних випадків, що проводяться за рішенням наглядової ради, здійснюються незалежні аудиторські організації. До перевірки можуть бути залучені державні податкові адміністрації.

Юридичні та фізичні особи, що здійснюють операції з коштами загальнообов'язкового державного соціального страхування, зобов'язані представляти контролюючим органам необхідні документи та відомості, що належать до сфери їх діяльності.

Стаття 48. Бухгалтерський облік та звітність Фонду соціального страхування від нещасних випадків

Фонд соціального страхування від нещасних випадків з додержанням вимог законодавства за погодженням із спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади та Національним банком України розробляє інструкцію про порядок перерахування, обліку та витрачання страхових коштів, здійснення платежів, ведення бухгалтерського обліку і звітності та іншої документації, що стосується його діяльності.

Фонд соціального страхування від нещасних випадків у встановленому порядку складає звіт про свою страхову діяльність, стан охорони праці в пародному господарстві, соціальний захист потерпілих на виробництві, використання страхових коштів і щорічно до 1 березня подає його відповідним спеціально уповноваженим центральним органам виконавчої влади та публікує у пресі.

Стаття 49. Взаємовідносини органів соціального страхування від нещасних випадків та платників страхових зборів з банківськими установами

Установи банків відкривають розрахункові (поточні) рахунки платникам страхових зборів за умови пред'явлен-

ня документа, що підтверджує реєстрацію платника соціальних страхових внесків, та інші рахунки, включаючи валютні, позикові, депозитні та інші, при пред'явленні ними документа про повідомлення органів Фонду соціального страхування від нещасних випадків щодо намірів платника страхових внесків відкрити відповідні рахунки.

Платники страхових внесків одночасно із запитом коштів на оплату праці надають установі банку платіжні доручення на перерахування страхових внесків до Фонду соціального страхування від нещасних випадків, без яких кошти на оплату праці не видаються.

У разі несвоєчасного зарахування або перерахування на рахунки Фонду з вини установ банків страхових зборів, пені, штрафів та інших фінансових санкцій ними сплачується неня за кожний день прострочення платежу у розмірі подвійної річної облікової ставки Національного банку України.

Розділ X

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ФОНДУ СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ ВІД НЕЩАСНИХ ВИПАДКІВ, СТРАХУВАЛЬНИКІВ, ЗАСТРАХОВАНИХ, А ТАКОЖ ОСІБ, ЯКІ НАДАЮТЬ СОЦІАЛЬНІ ПОСЛУГИ, ЗА НЕВИКОНАННЯ СВОЇХ ОБОВ'ЯЗКІВ. ВИРІШЕННЯ СПОРІВ

Стаття 50. Відповідальність Фонду соціального страхування від нещасних випадків за невиконання або неналежне виконання умов страхування

Фонд соціального страхування від нещасних випадків несе відповідальність згідно із законодавством за шкоду, заподіяну застрахованим особам внаслідок невиконання, несвоєчасного або неналежного виконання умов страхування, встановлених законодавством.

Працівники Фонду соціального страхування від нещасних випадків за порушення законодавчих або інших нормативно-правових актів про страхування від нещасного випадку несуть відповідальність згідно із законодавством України.

Стаття 51. Відповідальність осіб, які надають соціальні послуги

Заклади охорони здоров'я, заклади професійної реабілітації та громадяни, які надають соціальні послуги застрахованим особам, несуть цивільно-правову відповідальність за шкоду, заподіяну застрахованим особам або Фонду соціального страхування від нещасних випадків внаслідок фальсифікації даних про обсяги та якість наданих послуг.

Достовірність зазначених у документах даних, передбачених частиною першою цієї статті, перевіряється виконавчою дирекцією Фонду соціального страхування від нещасних випадків.

Стаття 52. Відповідальність страхувальника за невиконання своїх обов'язків

Страхувальник несе відповідальність за шкоду, заподіяну застрахованому або Фонду соціального страхування від нещасних випадків внаслідок невиконання своїх обов'язків із страхування від нещасного випадку, відповідно до законодавства.

За прострочення сплати страхового внеску до Фонду соціального страхування від нещасних випадків із страхувальника стягується пеня згідно із законодавством.

За несвочасну сплату страхового внеску, несвоєчасне інформування Фонду соціального страхування від нещасних випадків про чисельність працівників, річний фактичний обсяг реалізованої продукції (робіт, послуг), річну суму заробітної плати на підприємстві, нещасні випадки на виробництві та професійні захворювання, що сталися на підприємстві, про зміни технології робіт, виду діяльності підприємства або його ліквідацію страхувальник притягується до відповідальності згідно із законодавством.

Страхувальнику забороняється вчиняти будь-які дії, що можуть призвести до прийняття ним разом із застрахованою особою спільного рішення, яке може завдати шкоди цій особі.

Стаття 53. Відповідальність застрахованої особи за невиконання умов страхування

Застрахована особа несе відповідальність за невиконання своїх обов'язків щодо страхування від нещасного випадку згідно із законодавством.

Стаття 54. Інформація про страхування від нещасного випадку

Збирання, зберігання, використання та поширення інформації у сфері страхування від нещасного випадку здійснюється з дотриманням вимог, передбачених законодавством про інформацію.

Перелік відомостей про застрахованих і страхувальників, необхідних для здійснення страхування від нещасних випадків, визначається правлінням Фонду соціального страхування від нещасних випадків.

Фонд соціального страхування від нещасних випадків зобов'язаний роз'яснювати населенню через засоби масової інформації права та обов'язки суб'єктів страхування від нещасного випадку, передбачені законодавством.

Фонд соціального страхування від нещасних випадків надає страхувальникам і застрахованим консультації з питань страхування від нещасного випадку на безоплатній основі.

Стаття 55. Вирішення спорів

Спори щодо суми страхових внесків, а також щодо розміру шкоди та прав на відшкодування, накладення штрафів та з інших питань вирішуються в судовому порядку. За бажанням зацікавлена особа може звернутися з питань вирішення спору до спеціальної комісії при виконавчій дирекції Фонду соціального страхування від нещасних випадків. До складу цієї комісії на громадських і паритетних засадах входять представники держави, застрахованих осіб і страхувальників.

Такі ж комісії на тих же засадах створюються при робочих органах виконавчої дирекції Фонду соціального страхування від нещасних випадків із залученням представників місцевих органів виконавчої влади, застрахованих осіб і страхувальників.

Положення про діяльність і персональний склад цих комісій затверджується правлінням Фонду соціального страхування від нещасних випадків.

Рішення комісії при робочому органі виконавчої дирекції Фонду соціального страхування від нещасних випадків може бути оскаржено до комісії, створеної при виконавчій дирекції цього Фонду, а рішення останньої — до його правління.

Розділ XI

ПРИКІНЦЕВІ ПОЛОЖЕННЯ

1. Цей Закон набирає чинності з 1 січня 2001 року.
2. До приведення законодавства України у відповідність із цим Законом законодавчі та інші нормативно-правові акти застосовуються в частині, що не суперечить цьому Закону.
3. Установити, що:
  - відшкодування шкоди, медична, професійна та соціальна реабілітація провадяться Фондом соціального страхування від нещасних випадків також зазначеним у статті 8 цього Закону особам, які потерпіли до набрання ним чинності та мали право на зазначені страхові виплати і соціальні послуги;
  - уся заборгованість потерпілим на виробництві та членам їх сімей, яким до набрання чинності цим Законом підприємства, установи та організації не відшкодували матеріальної та моральної (немайнової) шкоди, заподіяної ушкодженням здоров'я, повинна бути виплачена Фондом соціального страхування від нещасних випадків з сьомого місяця після набрання чинності цим Законом і до 1 січня 2003 року згідно з графіком, затвердженим Кабінетом Міністрів України та погодженим з профспілковими об'єднаннями;
  - у Державному бюджеті України щорічно передбачаються кошти для часткового покриття витрат Фонду соціального страхування від нещасних випадків, що спрямовуються на страхові виплати потерпілим на виробництві та членам їх сімей, які не отримали їх до набрання чинності цим Законом;
  - кожний роботодавець повинен зареєструватися в робочому органі виконавчої дирекції Фонду соціального страхування від нещасних випадків у строк, встановлений цим Фондом;
  - передача документів, що підтверджують право працівника на страхову виплату, інші соціальні послуги внаслідок нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання, а також розміри цієї виплати та послуг здійснюється підприємствами Фонду соціального страхування від нещасних випадків по акту. Форма акта, перелік документів, а також строк передачі встановлюються Фондом;

Фонд соціального страхування від нещасних випадків є правонаступником державного, галузевих та регіональних фондів охорони праці, передбачених статтею 21 Закону України «Про охорону праці», які ліквідуються.

4. Кабінету Міністрів України:

- здійснити організаційно-фінансові заходи, які забезпечать функціонування Фонду соціального страхування від нещасних випадків згідно з цим Законом;
- передбачити в Державному бюджеті України на 2000 рік фінансування Фонду соціального страхування від нещасних випадків у розмірі 15,3 млн гривень на організаційні заходи щодо створення системи соціального страхування від нещасних випадків;
- забезпечити Фонд соціального страхування від нещасних випадків необхідними службовими приміщеннями, оргтехнікою, телефонним зв'язком, автотранспортом, а також передачу йому в установленому порядку мережі навчальних, лікувально-профілактичних та реабілітаційних закладів;
- підготувати та подати до 1 серпня 2000 року до Верховної Ради України проект Закону України про страхові тарифи;
- разом з Комітетом Верховної Ради України з питань соціальної політики та праці підготувати та подати на розгляд Верховної Ради України пропозиції щодо приведення законодавчих актів у відповідність із цим Законом;
- привести свої рішення у відповідність із цим Законом;
- розробити нормативно-правові акти, передбачені цим Законом;
- забезпечити перегляд і скасування міністерствами, іншими центральними органами виконавчої влади України їх нормативних актів, що суперечать цьому Закону.

Президент України *Л. КУЧМА*

м. Київ

23 вересня 1999 року № 1105-XIV

ЗАТВЕРДЖЕНО

наказом Державного комітету України
по нагляду за охороною праці
від 18 липня 1997 р. № 191

ТИПОВЕ ПОЛОЖЕННЯ ПРО КАБІНЕТ ОХОРОНИ ПРАЦІ

1. Загальні положення

1.1. Це Типове положення поширюється на кабінети охорони праці підприємств і на регіональні та галузеві (базові) методичні кабінети охорони праці.

Положення визначає основні завдання, порядок створення і організації роботи кабінетів охорони праці, встановлює загальні вимоги до їх оснащення та змісту роботи.

Вимоги даного Типового положення поширюються на всі підприємства, виробничі і науково-виробничі об'єднання, установи та інші організації незалежно від форм власності, видів діяльності та підпорядкованості, де створюються кабінети охорони праці.

1.2. Кабінет охорони праці є організаційним та навчально-методичним осередком пропаганди знань з питань охорони праці серед працівників.

1.3. Кабінет охорони праці створюється на підприємстві з чисельністю працівників 400 і більше осіб за наказом (розпорядженням) власника або уповноваженої ним особи. На підприємствах чисельністю до 400 працівників кабінет охорони праці може бути суміщений з приміщенням для навчальних занять.

1.4. Регіональний (обласний, міський чи районний) методичний кабінет охорони праці створюється за спільним рішенням відповідної місцевої державної адміністрації і місцевого органу Держнаглядохоронпраці.

Регіональний методичний кабінет охорони праці може бути спеціалізованим за певним галузевим спрямуванням виробництва, провідним для даного регіону, або міжгалузевим, функціональні завдання та зміст роботи якого охоплюють всі виробництва регіону незалежно від їх галузевого спрямування.

1.5. Регіональний спеціалізований методичний кабінет охорони праці створюється на базі підприємства з чисельністю працівників 400 і більше осіб чи науково-дослідного інституту, галузеве спрямування діяльності якого відповідає провідному галузевому спрямуванню виробництв даного регіону.

Регіональний міжгалузевий методичний кабінет охорони праці створюється при місцевих органах виконавчої влади і державного нагляду за охороною праці.

1.6. Галузевий методичний кабінет охорони праці створюється за наказом (рішенням колегії, правління) виробничого, науково-виробничого та іншого об'єднання, міністерства, іншого центрального органу виконавчої влади на базі галузевого науково-дослідного інституту, підприємства з чисельністю працівників 400 і більше осіб або іншої організації, яка має необхідні для цього кадрові та матеріально-технічні можливості.

1.7. На підприємстві, в об'єднанні, установі чи організації, де згідно з пп. 1.3–1.6 створюється кабінет охорони праці, на основі цього Типового положення з урахуванням специфіки виробництва розробляється і затверджується власником або уповноваженим ним органом відповідне Положення про кабінет охорони праці.

1.8. Діяльність кабінету охорони праці здійснюється згідно із Законом України «Про охорону праці», іншими чинними актами законодавства в галузі охорони праці, рішеннями колегії, наказами та розпорядженнями Держнаглядохоронпраці України з питань навчання та пропаганди охорони праці, а також Типовим положенням про навчання, інструктаж і перевірку знань працівників з питань охорони праці і Положенням про кабінет охорони праці підприємства (об'єднання, установи тощо).

2. Основні завдання та зміст роботи кабінету охорони праці

2.1. Основними завданнями кабінету охорони праці підприємства є проведення організаційної і методичної роботи щодо навчання працівників з питань охорони праці, пропаганди безпечних та нешкідливих умов праці і позитивного досвіду щодо профілактики аварій, виробничого травматизму та професійних захворювань.

2.2. Відповідно до основних завдань, зазначених у п. 4.1 цього Типового положення, кабінетом охорони праці підприємства здійснюється така робота:

2.2.1. Організація проведення навчання, перевірки знань та інструктажу працівників з питань охорони праці, подання першої медичної допомоги потерпілим від нещасних випадків і правил поведінки при виникненні аварій, а також спеціального навчання, атестації та переатестації з питань безпеки праці працівників, зайнятих на роботах з підвищеною небезпечкою або там, де є потреба у професійному доборі, і подання відповідної організаційної та методичної допомоги керівникам структурних підрозділів підприємства.

2.2.2. Організація проведення тематичних занять, лекцій, семінарів та консультацій для працівників перед перевіркою їх знань з питань охорони праці.

2.2.3. Організація проведення навчання студентів і учнів з питань охорони праці стосовно конкретних робіт до початку виконання ними цих робіт на даному підприємстві поза навчальною програмою (студентські загони, табори праці та відпочинку, виробничі учнівські бригади тощо).

2.2.4. Проведення вступного інструктажу з питань охорони праці з усіма новоприйнятими на постійну або тимчасову роботу працівниками та з працівниками, які перебувають у відраженні на підприємстві і беруть безпосередню участь у виробничому процесі, з водіями транспортних засобів, які вперше в'їжджають на територію підприємства, а також зі студентами, учнями та вихованцями закладів освіти, які прибули на підприємство для проходження виробничої практики, а в закладах освіти — перед початком їх трудового та професійного навчання в навчальних лабораторіях, майстернях, на полігонах, дільницях тощо.

2.2.5. Проведення з працівниками, у разі потреби, позапланового інструктажу з охорони праці.

2.2.6. Організація пропаганди безпечних та нешкідливих умов праці на підприємстві шляхом проведення лекцій, бесід, консультацій, оглядів-конкурсів, переглядів кіно- та відеофільмів, розповсюдження засобів друкованої та наочної агітації, оформлення інформаційних стендів тощо, що пропагують позитивний досвід роботи щодо профілактики

аварій, виробничого травматизму та професійних захворювань.

2.2.7. Сприяння впровадженню у виробництво досягнень науки і техніки, в тому числі ергономіки, прогресивних технологій, сучасних засобів колективного та індивідуального захисту працівників шляхом організації відвідування працівниками підприємства відповідних виставок, вивчення відповідних тем під час навчання працівників, подання допомоги керівникам структурних підрозділів підприємства в оформленні та оснащенні відповідних стендів у цехах та інших виробничих підрозділах.

2.2.8. Здійснення зв'язку з закладами освіти, науковими установами та іншими організаціями з питань навчання та пропаганди охорони праці, організація впровадження відповідних рекомендацій.

2.2.9. Подання організаційної та методичної допомоги в проведенні навчання, перевірки знань, первинного, повторного і позапланового інструктажів та стажування працівників інших споріднених за профілем виробництва і технологією невеликих підприємств, де немає можливості проводити цю роботу, а також працівників, які займаються індивідуальною трудовою діяльністю відповідного профілю.

2.3. Основними завданнями регіонального (спеціалізованого, міжгалузевого) методичного кабінету охорони праці є подання організаційної та методичної допомоги підприємствам, розташованим у межах відповідної території, перш за все тим, що належать до сфери управління місцевого органу виконавчої влади, та підприємствам недержавної форми власності в удосконаленні навчання працівників з питань охорони праці, пропаганди безпечних та нешкідливих умов праці і позитивного досвіду роботи щодо профілактики аварій, виробничого травматизму та професійних захворювань.

2.4. Відповідно до основних завдань, зазначених у п. 2.3 цього Типового положення, регіональним методичним кабінетом охорони праці здійснюється така робота:

2.4.1. Вивчення та узагальнення позитивного досвіду, розробка пропозицій щодо удосконалення організаційної і методичної роботи кабінетів охорони праці підприємств, розташованих у межах відповідної території.

2.4.2. Організація і проведення регіональних конференцій

ції, парад, семінарів, оглядів-конкурсів роботи кабінетів охорони праці підприємств.

2.4.3. Організація тематичних виставок, що пропагують позитивний досвід підприємств щодо запобігання аваріям, нещасним випадкам та професійним захворюванням, розповсюдження цього досвіду через засоби масової інформації, друкованої та наочної агітації тощо.

2.4.4. Організація забезпечення кабінетів охорони праці підприємств регіону наочними посібниками, друкованими, технічними та іншими засобами навчання та пропаганди, методичними посібниками та рекомендаціями щодо нових форм і методів цієї роботи, інформаційними матеріалами про чинні акти законодавства та нормативні акти про охорону праці.

2.4.5. Подання організаційної та методичної допомоги в проведенні навчання і перевірки знань з питань охорони праці працівників невеликих підприємств, де нема можливості провести цю роботу, а також працівників, які займаються індивідуальною трудовою діяльністю, за винятком підприємств і працівників, зазначених у п. 2.2.9 цього Типового положення.

2.5. Галузевий методичний кабінет охорони праці вирішує завдання та здійснює роботу, визначені пп. 2.3 та 2.4 цього Типового положення, в межах підприємств, підпорядкованих виробничому, науково-виробничому та іншому об'єднанню, міністерству чи іншому центральному органу виконавчої влади, яким він створений.

2.6. В регіональному і галузевому методичному кабінеті охорони праці, створеному та обладнаному на базі підприємства, проводиться також робота, передбачена пп. 2.1 і 2.2 цього Типового положення.

3. Обладнання кабінету охорони праці

3.1. Кабінет охорони праці обладнується за проектом, складеним з урахуванням специфіки виробництва на даному підприємстві (в регіоні, об'єднанні тощо) і затвердженим власником або уповноваженою ним особою.

3.2. Для обладнання кабінету охорони праці надається спеціальне приміщення, площа якого згідно з вимогами БНП 2.09.04–87 – «Адміністративні та побутові будівлі»

визначається в залежності від облікової чисельності працівників підприємства.

3.3. На підприємствах з пересувним характером робіт, поряд із стаціонарними, можуть обладнуватися мобільні кабінети охорони праці (у вагонах, автобусах, фургонках тощо), площа яких визначається з розрахунку не менше 1,2 м² на одне навчальне місце.

3.4. Плапування приміщення, призначеного для обладнання кабінету охорони праці і розміщення в ньому навчальних місць та устаткування, здійснюється згідно з вимогами БНП 2.08.89 «Громадські будівлі та споруди» та Тимчасовими санітарними нормами та правилами для працівників Обчислювальних центрів.

3.5. Кабінет охорони праці повинен бути оснащений:

3.5.1. Актами законодавства та державними міжгалузевими та галузевими нормативними актами про охорону праці, методичною і довідковою літературою, навчальними програмами, програмним забезпеченням для персональних комп'ютерів, директивними, інструктивними та іншими матеріалами, необхідними для проведення навчання, інструктажу та консультацій працівників з питань трудового законодавства, безпеки праці, виробничої санітарії, пожежної безпеки.

3.5.2. Підручниками, навчальними та наочними посібниками і приладдям (плакати, стенди, схеми, макети, моделі, кіно-, відео- і діафільми та інші наочні засоби навчання та інструктажу з безпеки праці, виробничої санітарії та пожежної безпеки).

3.5.3. Технічними засобами навчання (проекційна, аудіо- та відеоапаратура, навчально-контролюючі машини, тренажери, комп'ютери, контрольно-вимірні прилади тощо) та навчальним інвентарем (натурні зразки засобів індивідуального та колективного захисту, приладів та пристроїв безпеки тощо).

4. Організація роботи кабінету охорони праці

4.1. Робота кабінету охорони праці здійснюється у відповідності з перспективним (річним) і поточними (місячними чи кварталними) планами, затвердженими:

а) на підприємстві власником або уповноваженою ним особою за узгодженням з профспілковим органом

(уновноваженим трудового колективу з питань охорони праці);

б) у регіональному (спеціалізованому, міжгалузевому) методичному кабінеті – керівником служби охорони праці місцевого органу виконавчої влади за узгодженням з місцевим органом Держнаглядохоронпраці

4.2. Відповідальність за створення і обладнання кабінету охорони праці та контроль за його роботою покладається на власника або уновноважену ним особу.

4.3. Організація роботи кабінету охорони праці згідно з Типовим положенням про службу охорони праці та Рекомендаціями щодо структури та чисельності служби охорони праці покладається власником або уновноваженою ним особою на керівника служби охорони праці підприємства, а на підприємствах (в об'єднаннях) з чисельністю понад 500 працівників – на спеціаліста (інженера) служби охорони праці або на іншого підпорядкованого цьому керівнику спеціально призначеного працівника, який має відповідну професійну підготовку і в установленому порядку пройшов перевірку знань з питань охорони праці.

4.4. Особа, відповідальна за організацію роботи кабінету охорони праці:

готує перспективний та поточні плани роботи кабінету щодо здійснення завдань, визначених у розділі 2 цього Типового положення, і подає їх на узгодження та затвердження в установленому порядку;

організовує та контролює хід виконання робіт, передбачених планами роботи кабінету;

сирняє забезпеченню високої ефективності навчально-методичної діяльності кабінету, впровадженню та ефективному використанню в його роботі навчально-наочних і методичних посібників, довідково-інформаційних матеріалів, сучасних технічних засобів навчання та контролю знань тощо;

готує проекти наказів (розпоряджень) і пропозиції щодо вдосконалення форм і методів роботи та оснащення кабінету;

забезпечує справний стан обладнання кабінету;

сирняє створенню та оснащенню куточків (стендів) з охорони праці в цехах і на виробничих дільницях шляхом організації забезпечення їх засобами друкованої та наочної пропаганди охорони праці.

«ПОГОДЖЕНО»

НАЧАЛЬНИК

ТЕРИТОРІАЛЬНОГО УПРАВЛІННЯ
ДЕРЖНАГЛЯДОХОРОНИ ПРАЦІ УКРАЇНИ
ПО РІВНЕНСЬКІЙ ОБЛАСТІ

М. В. ПОС

**ПЕРЕЛІК
ДОКУМЕНТАЦІЇ З ОХОРОНИ ПРАЦІ,
ЩО ПОВИННА ЗНАХОДИТИСЬ
НА ПІДПРИЄМСТВІ, В УСТАНОВІ, ОРГАНІЗАЦІЇ,
НЕЗАЛЕЖНО ВІД ФОРМ ВЛАСНОСТІ**

Загальні документи

1. Дозвіл територіального управління Держнаглядохоронпраці на початок роботи підприємства, установи, організації.
2. Дозвіл на право виконання спеціальних видів робіт, передбачених відповідними правилами.
3. Положення про систему управління охороною праці на підприємстві.
4. Положення про службу охорони праці підприємства.
5. Положення про роботу уновноважених трудових колективів з питань охорони праці.
6. Протокол про обрання уновноважених трудових колективів.
7. Перспективний та поточний плани роботи підприємства з покращення умов праці.
8. Комплексні заходи.
9. Розділ «Охорона праці» в колективному договорі.
10. План роботи служби охорони праці, графік обстежень, видані Приписи, відповіді на них.
11. Журнали, акти проведення оперативного контролю стану охорони праці.
12. Статистична звітність з питань охорони праці.
13. Список працівників, які підлягають попередньому та періодичним медоглядам, заключний акт про проходження медогляду, наказ по підприємству про результати медогляду.
14. Положення про навчання працівників з питань охорони праці.

15. Програма вступного інструктажу.
16. Журнал реєстрації вступного інструктажу.
17. Журнал реєстрації інструктажів з охорони праці.
18. Перелік діючих на підприємстві інструкцій з охорони праці.
19. Інструкції з охорони праці для працюючих за професіями і видами робіт.
20. Журнал обліку інструкцій з охорони праці.
21. Журнал обліку видачі інструкцій.
22. Список професій та посад працівників, яких звільнено від інструктажів на робочому місці.
23. Наказ про призначення комісії з перевірки знань з питань охорони праці.
24. Перелік посад посадових осіб підприємства, які зобов'язані проходити попередню і періодичну перевірку знань з охорони праці.
25. Плани-графіки проведення навчання
26. Перелік робіт з підвищеною небезпечкою, для проведення яких потрібне попереднє спеціальне навчання і щорічна перевірка знань з охорони праці.
27. Програми навчання робітників безпечним методам праці.
28. Протоколи перевірки знань.
29. Посвідчення про перевірку знань з питань охорони праці.
30. Журнал реєстрації нещасних випадків на виробництві.
31. Акти про нещасні випадки на виробництві (Н-1), повідомлення про наслідки нещасних випадків (Н-2).
32. Акти про невиробничий травматизм (НТ).
33. Норми видачі спецодягу, взуття та інших ЗІЗ, особисті картки обліку спецодягу, спецвзуття та інших засобів індивідуального захисту.
34. Посадові інструкції.
35. Акти державної (технічної) комісії про готовність закінченого будівництвом об'єкта до експлуатації.
36. Проектна та виконавчо-технічна документація.
37. План попередження надзвичайних ситуацій.
38. Технічні паспорти на обладнання.
39. Паспорти вентиляційних систем, акти перевірок ефективності їх роботи.
40. Нормативні акти України (міжгалузеві та галузеві) з охорони праці.

Документи з питань атестації робочих місць за умовами праці

1. Наказ про проведення атестації робочих місць за умовами праці.
2. Плани розміщення обладнання по кожному підрозділу.
3. Перелік робочих місць, які підлягають атестації.
4. Протоколи замірів шкідливих факторів трудового процесу.
5. Листи спостереження (фотографії робочого часу).
6. Карти умов праці.
7. Перелік робочих місць, виробництв, професій і посад, працівникам яких підтверджено право на пільгове пенсійне забезпечення за Списком № 1 та № 2.
8. Перелік робочих місць, виробництв, професій і посад, працівникам яких не підтверджено право на пільгове пенсійне забезпечення за Списком № 1 та № 2.
9. Перелік робочих місць, виробництв, професій і посад, працівникам яких надаються щорічні додаткові відпустки за роботу в шкідливих умовах, інші пільги та компенсації, передбачені чинним законодавством.
10. Протоколи засідань атестаційної комісії.
11. Наказ про результати атестації робочих місць за умовами праці.
12. Виписки з наказу про результати атестації робочих місць (разом з виписками з переліку), які додаються до трудових книжок працівників, яким підтверджено право на пільгове пенсійне забезпечення.

Документація на підприємствах, які експлуатують об'єкти підвищеної небезпеки

1. План локалізації та ліквідації аварійних ситуацій і аварій на підприємстві.
2. Графік проведення навчально-тренувальних занять і навчальних тривог, що передбачені ПЛАС.
3. Акти про результати проведення занять.
4. Накази про призначення відповідальних осіб із числа ІТП за безпечну експлуатацію і справний стан об'єктів з підвищеною небезпечкою.
5. Наряд-допуски на роботи з підвищеною небезпечкою.

6. Змівні (вахтові) журнали на об'єкти підвищеної небезпеки.
7. Журнал ремонтів і оглядів об'єктів.
8. Журнал з водопідготовки в котельній.
9. Журнал обліку і перевірки манометрів.
10. Журнал реєстрації, заливки, випробувань і установки контрольних легкоплавких пробок.
11. Журнал реєстрації проведення технічних занять.
12. Журнал реєстрації видачі парад-допусків на роботи з підвищеною небезпекою на об'єктах.
13. Журнал реєстрації об'єктів, що не підлягають реєстрації в органах Держнаглядохоронпраці.
14. Журнал обліку виготовлення знімних вантажозахватних пристроїв і тари, періодичного їх огляду.
15. Графіки роботи (чергувань) обслуговуючого персоналу на об'єктах.
16. Технологічні схеми з арматурою та контрольньо-вимірювальними приладами.
17. Виробничі інструкції з експлуатації технологічного обладнання.
18. Режимні карти.
19. Графіки планово-попереджувальних ремонтів об'єктів.
20. Графіки проведення технічних оглядів об'єктів.

Документи з безпечної експлуатації будівель і споруд

1. Накази про створення служби спостереження за безпечною експлуатацією будівель та споруд, про призначення відповідальних і за правильну експлуатацію, збереження та ремонт, з організації роботи з обстеження технічного стану і паспортизації будівель і споруд, про призначення комісії з проведення технічних оглядів.
2. Положення про службу спостереження за будівлями і спорудами на підприємстві.
3. Акти оглядів, приписи служби спостереження.
4. Плани-графіки проведення технічних оглядів, поточних і капітальних ремонтів.
5. Технічний журнал спостереження.
6. Технічний звіт про проведення обстеження технічного стану будівель і споруд.

7. Паспорт технічного стану будівлі чи споруди.
8. Ліцензія підприємства на право проведення будівельно-ремонтних робіт.
9. Проектно-кошторисна документація, акти прийому в експлуатацію відремонтованих будівель разом із документацією будівництва.
10. Інструкції з експлуатації елементів будівель та споруд (міжповерхових перекриттів, площадок, підлоги).

Документи по автотранспортному господарству

1. Наказ про призначення особи, відповідальної за безпеку руху.
2. Наказ про призначення особи, відповідальної за випуск автотранспорту.
3. Технічні умови безпечного перевезення конкретних видів вантажів, узгоджені з Державтоінспекцією.
4. Журнал механіка.
5. Журнал руху подорожніх листів.
6. Журнал обліку порушень водіями правил дорожнього руху і дорожньо-транспортних пригод.
7. Журнал проведених заходів з профілактики аварійності.
8. Журнал обліку опломбувань гнучких валів і спідометрів автомобілів.
9. Журнал передрейсового медконтролю водіїв.
10. Журнал реєстрації інструктажів з безпеки руху.

Документи по електрогосподарству

1. Наказ про особу, відповідальну за електрогосподарство, її професійна відповідність.
2. Список осіб, які мають право видавати оперативні розпорядження, вести оперативні переговори, а також наявність переліку телефонів диспетчерів енергопостачальної організації та доступність зв'язку.
3. Журнал перевірки знань. ПТЕ електроустановок споживачів і ПТБ електроустановок споживачів.
4. Список електротехнічних працівників.
5. Медичний висновок про дозвіл на право роботи електротехнічних працівників в електроустановках.

6. Список осіб, які можуть призначатися відповідальними особами.

7. Перелік робіт, які можуть виконуватися за порядком і за розпорядженням.

8. Перелік робіт, які проводяться в порядку поточної експлуатації.

9. Однолінійна схема електроустановок.

10. Комплект експлуатаційних інструкцій та інструкцій з охорони праці.

11. Журнал обліку електроінструменту.

12. План навчання електротехнічних працівників безпеці праці.

13. План протинаварійних тренувань.

14. Журнал обліку протинаварійних і протипожежних тренувань.

15. Оперативний журнал.

16. Журнал обліку відмов і аварій у роботі електрообладнання і мереж.

17. Журнал обліку захисних засобів.

18. Журнал реєстрації протоколів випробування засобів захисту і інструменту з ізольованими ручками, переносних світильників, знижувальних трансформаторів; журнал випробувань засобів захисту із діелектричних матеріалів.

19. Журнал обліку робіт за нарядами та розпорядженнями.

20. Посвідчення з електробезпеки на 2–5 групи, наряд-допуски для робіт в електроустановках.

21. Графік огляду кабельних трас, кабельних споруд і повітряних ліній.

22. Протоколи перевірок і випробування електрообладнання, апаратури, пристроїв РЗ і А, електромереж і заземлювальних пристроїв.

23. Паспортні карти або журнали з описом електрообладнання, що експлуатується, і захисні засоби з зазначенням технічних характеристик і зазначенням інвентарних номерів.

24. Креслення електромереж, установок і споруд; кабельні журнали, виконавчі креслення ПЛ і кабельних трас.

25. Виконавча документація підземних кабельних трас і заземлювальних пристроїв з прив'язками до будівель і постійних споруд із зазначенням місць встановлення з'єднувальних муфт і перетинів з комунікаціями.

Книги видавництва «Кондор» завжди можна придбати у наших регіональних партнерів:

- м. Київ, «Наукова думка», вул. Грушевського, 4, тел. (044) 228-06-96;
- м. Київ, «Знання», вул. Хрещатик, 44, тел. (044) 229-10-45;
- м. Київ, маг. «Буква» Будинку книги, вул. Л. Толстого, 11/61, тел. (044) 230-25-74;
- м. Київ, ДчП Книгарня №52, вул. Ю. Гагаріна, 13, тел. (044) 552-22-41;
- м. Київ, «Академкнига» № 7, вул. Стрітенська, 17, тел. (044) 212-34-72;
- м. Київ, ТОВ «Книгарня «Сліво», вул. Велика Васильківська, 6, тел. (044) 235-43-66
- м. Вінниця, «Кобзар», вул. Привокзальна, 2/1, тел. (0432) 21-67-44;
- м. Дніпропетровськ, «Бібколектор», пр. Кірова, 22, тел. (0567) 78-38-39;
- м. Житомир, «ЦНТЕІ», вул. Велика Бердичівська, 31, тел. (0412) 37-22-56;
- м. Запоріжжя, ТОВ «Сучасник ЛТД», просп. Леніна, 151, тел. (0612) 33-12-27;
- м. Запоріжжя, фірма «Константа-», пр. Леніна, 142, (0612) 62-50-70, 13-75-05
- м. Івано-Франківськ, «Сучасна українська книга», Вічковий майдан, 3, тел. (03422) 3-04-60;
- м. Івано-Франківськ, КП «Букініст», Незалежності, 19, (03422) 2-38-28;
- м. Кіровоград, ОКП «Бібколектор», вул. Гайдара, 44, тел. (0522) 27-74-78
- м. Кіровоград, «Книжковий світ», вул. Набережна, 13, тел. (0522) 24-94-64;
- м. Кривий Ріг, «Букініст», пл. Визволення, 1, тел. (0564) 92-37-32;
- м. Львів, ТОВ «Ноти», просп. Шевченка, 16, тел. (0322) 72-67-96;
- м. Львів, «Еней», вул. Тургенева, 52/7, тел. (0322) 35-12-93К
- м. Луганськ, «Глобус-книга», вул. Радянська, 58, (0642) 53-62-30;
- м. Луцьк, «Освіта», просп. Волі, 8, тел. (0332) 72-46-14;
- м. Луцьк, «Планета», просп. Волі, 8, тел. (0332) 22-39-58;
- м. Одеса, «Епос», вул. Троїцька, 28, тел. (0482) 25-85-69;
- м. Полтава, «Планета», вул. Жовтнева, 60а, тел. (05322) 7-20-19;
- м. Рівне, «Іскра», вул. Бандери, 36а, тел. (0362) 23-63-16;
- м. Рівне, «ДККП Рівнекнига», вул. Островського, 16, тел. (0362) 22-41-05;
- м. Тернопіль, ТОВ «Дар», вул. Б. Хмельницького, 17, тел. (0352) 22-24-33;
- м. Тернопіль, «ДП Кооп-книга», Майдан Волі, 4/1, тел. (0352) 22-25-40;
- м. Харків, «Авіоніка», вул. Сумська, 51, тел. (0572) 14-04-70;
- м. Харків, «Вища школа», вул. Петровського, 6/8, тел. (0577), 00-10-50;
- м. Херсон, ЗАТ «Херсонкнига», просп. 40-річчя Жовтня, 31а, тел. (0552) 22-57-76;
- м. Хмельницький, ТОВ «Проскурівкнига», вул. Володимирська, 63, тел. (0382) 76-29-36;
- м. Черкаси, «Будинок книги», вул. Хрещатик, 200, тел. (0472) 45-99-20;
- м. Черкаси, ТОВ «Фірма «Світоч», вул. Б. Вишневецького, тел. (0472) 47-92-20;
- м. Чернівці, «Технічна книга», вул. Кобилянська, 45, тел. (03722) 2-74-96.

Книготорговельним організаціям та оптовим покупцям звертатися за тел./факсом: (044) 241-66-07, 241-83-47.

E-mail: condor@kiev ldc.net, condor@public.ua.net.

<http://www.condor-books.com>

Навчальне видання
МИКОЛА ВОЛОДИМИРОВИЧ ГРИЩУК
ОСНОВИ ОХОРОНИ ПРАЦІ
Підручник

Редактор
Вдовиченко Валентина Миколаївна

Коректор
Асташева Марія Василівна

Комп'ютерна верстка
Полончук Микола Андрійович

Дизайн обкладинки
Вакуленко Микола Миколайович

Підписано до друку 30.08.2006 р. Формат 84 × 108¹/32.
Друк офс. Папір офс. Гарнітура тин таймс.
Умовн. друк. арк. 12,6. Обл.-вид. арк. 14,4.
Наклад 1000 прим. Зам. №

Видавництво «Кондор»
Свідоцтво про реєстрацію
ДК № 1157 від 17.12.2002 р.